

ผ้าใส่ข้างหลังจะเป็นลักษณะคล้ายกับปลาและผีเสื้อใส่ทั้งหญิงและชายแต่ว่าลวดลายแตกต่างกัน มีกำไรข้อมือและมีถุงใส่ที่น่อง ผู้ชายใส่สีดำ ผู้หญิงใส่สีแดง คนจากข้างนอกหากประสงค์ที่จะเข้าร่วมพิธีด้วยก็ขอแค่ต้องมีกางเกงสีชูเท่านั้นจึงสามารถเดินร่วมวงกันได้

3.5 จีนฮ่อ (จีนยูนนาน)

ในอำเภอปายนั้นมีกลุ่มชาวจีนฮ่อ หรือ จีนยูนนาน อยู่ด้วยกัน 2 กลุ่ม คือ ชาวจีนยูนนาน บ้านสันติชล ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มชาวจีนมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล

3.5.1 สภาพทั่วไป และประวัติการตั้งถิ่นฐาน

เทศบาลตำบลปาย (จีนมุสลิม)

ประมาณปี พ.ศ. 2497-2501¹³⁷ ครอบครัว “บุญกร” ซึ่งเป็นชาวจีนมุสลิมจากจังหวัดเชียงใหม่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการค้าในเขตเทศบาลตำบลเวียงใต้ โดยเปิดร้านจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภค ที่รับมาจากจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันกลุ่มชาวจีนมุสลิมในเขตเทศบาลเวียงใต้ยังคงประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งเป็นร้านที่มีลักษณะคล้ายกัน และกระจายตัวอยู่บนย่านดั้งเดิมถนนรังสียานนท์และชัยสงครามในเขตเทศบาลตำบลเวียงใต้

บ้านสันติชล¹³⁸

บ้านสันติชล หมู่ 7 ตำบลเวียงใต้ เดิมชื่อ บ้านน้ำฮูจัน เป็นห่อมบ้านหนึ่งของบ้านน้ำฮู หมู่ 5 เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาริมฝั่งขวาของลำห้วยม่วงกอน นำโดยนายเลาหล่อ ล่อจา พ่อค้าชาวจีนฮ่อ ซึ่งเคยอยู่ในกองพันที่ 3 กองพล 93 (ก๊กมินตั๋ง) หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในจีนได้ติดค้างอยู่ในพม่าและย้ายมาอยู่ที่เชียงใหม่ทางอำเภอเวียงแหงและเชียงดาวตามลำดับ หลังจากนั้นจึงย้ายมาอยู่ที่บ้านดอยผีลู และแต่งงานกับหญิงสาวชาวลีซุบ้านดอยผีลู ในเขตตำบลแม่ณาตัง แต่เนื่องจากส่งบุตรหลานมาเรียนในเขตเทศบาลจึงย้ายลงมาอยู่ในเขตเทศบาล และด้วยเหตุที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงต้องการหาที่ดินทำกิน นายเลาหล่อจึงได้ชักชวนเพื่อนชาวจีนที่อพยพมาด้วยกันหาที่ตั้งบ้านแห่งใหม่ ในปี พ.ศ. 2518 โดยเลือกพื้นที่บ้านสันติชลในปัจจุบันตั้งหมู่บ้านแล้วชักชวนชาวจีนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาอยู่ด้วยกัน เป็นหมู่บ้านสันติชลในปัจจุบัน

3.5.2 วิถีชีวิต ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของชาวจีนทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกัน โดยกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเทศบาลนั้นมีอาชีพค้าขาย มักเปิดร้านค้าที่ขายเครื่องอุปโภคบริโภคอยู่ในเขตชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลเวียงใต้ แต่ชาวจีนฮ่อ หมู่บ้านสันติชลนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยส่วนใหญ่จะปลูกข้าวไร่ ถั่วลิสง ถั่วเหลือง และ

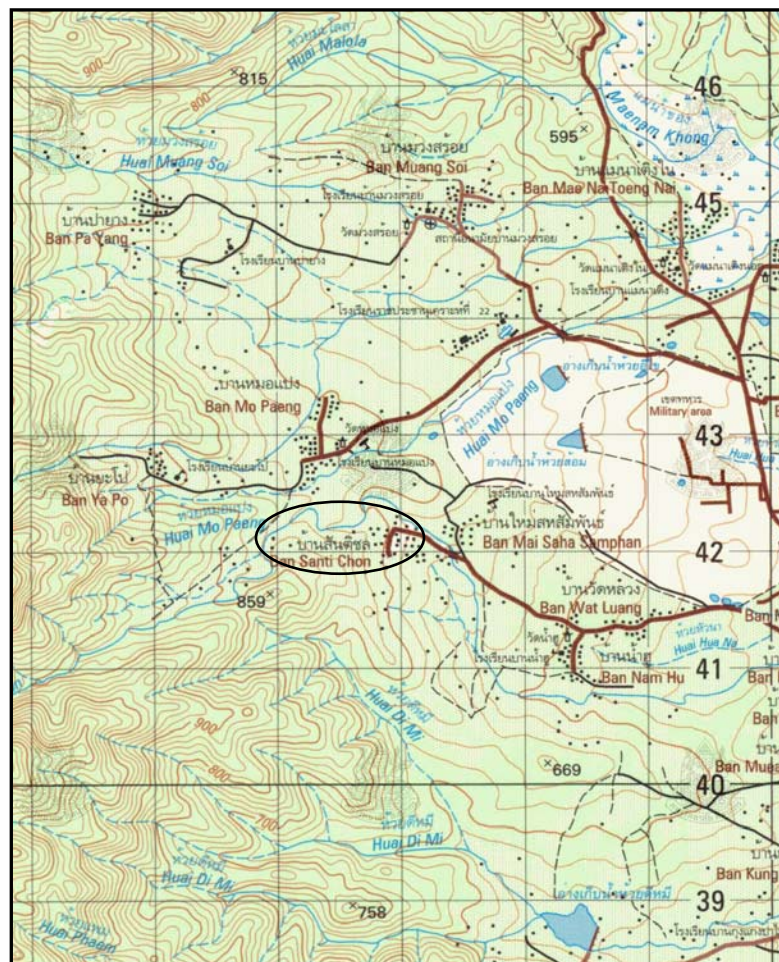
¹³⁷ ดูรายละเอียดใน รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่ม 4 ด้านประวัติศาสตร์, โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

¹³⁸ ดูเพิ่มเติมใน พิสมัย หล่อริยวัฒน์ รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการวิจัย “แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการจัดการผลผลิตจากถั่วเหลืองด้วยภูมิปัญญาชาวจีนยูนนานบ้านสันติชล อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 1”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2550.

กระเทียม เป็นต้น นอกจากการประกอบอาชีพด้านการเกษตรแล้ว ชาวจีนในหมู่บ้านสันติชลยังถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่หนึ่งของอำเภอปาย โดยจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมจีนยูนนาน บริเวณหน้าหมู่บ้าน เป็นสถานที่ที่จำลองวิถีชีวิตของชาวจีนยูนนาน มีร้านค้าขายของที่ระลึก และที่มีชื่อเสียงมาก คือร้านอาหารจีนยูนนานสันติชล ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หนึ่งของชาวจีนในหมู่บ้านด้วย

3.5.3 ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ

ชาวจีนฮ่อในอำเภอปายนั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 กลุ่ม ซึ่งมีพื้นฐานทางด้านความเชื่อแตกต่างกันโดยชาวจีนฮ่อในเขตเทศบาลนั้นนับถือศาสนาอิสลาม ทำให้มีพิธีกรรม ความเชื่อ และข้อปฏิบัติต่างๆ ตามแนวทางของชาวมุสลิม และมีสถานที่ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน คือ มัสยิดอัล-อิสรออ ตั้งอยู่บนถนนชัยสงครามในเขตเทศบาลตำบลเวียงใต้ ชาวจีนมุสลิมกลุ่มนี้มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นมากในเรื่องของการแต่งกาย โดยเฉพาะผู้หญิง หญิงชาวจีนมุสลิมนั้นจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ ที่ปกปิดตัวเองอย่างมิดชิด ทั้งตัวและใบหน้า ส่วนผู้ชายชาวจีนมุสลิมมักจะสวมชุดสีขาว หรือเสื้อขาวเป็นส่วนใหญ่

แผนที่ที่ 3.7 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านสันติชล

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตราส่วน 1: 50,000

ส่วนชาวจีนฮ่อในหมู่บ้านสันติชล เป็นชาวจีนที่ยังคงมีความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ นับถือบรรพบุรุษและมีพิธีกรรมที่ไม่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่จะทำพิธีโดยหมอผี

ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีที่สำคัญตามแบบชาวไทยเชื้อสายจีนฮ่อมยังคงต่อไปนี้

เดือนมกราคม **วันส่งท้ายปีเก่า**มีการรวมญาติสายตระกูลเดียวกันเพื่อเฉลิมฉลองเหมือนสากลทั่วไป หรืออยู่ระหว่างปลายเดือนมกราคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ เป็น**วันตรุษจีน** ในอดีตถือเป็นวันเพาะปลูกใหม่หรือวันขึ้นปีใหม่ตามประเพณีของชาวจีนทั่วโลก เริ่มขึ้นวันที่ 1 เดือน 1 ของปีตามจันทรคติ และสิ้นสุดในวันที่ 15 ซึ่งเป็นเทศกาลประดับโคมไฟ ถือปฏิบัติสำคัญใน 3 วันคือ **วันจ่าย** วันก่อนสิ้นปีจะเตรียมซื้อของ กลางคืนจะจุดธูปอัญเชิญเจ้าที่ให้ลงมาจากสวรรค์เพื่อรับการสักการะบูชาของเจ้าของบ้าน **วันไหว้** 3 ครั้ง คือ **ตอนเช้า** ไหว้เทพเจ้าต่างๆ ด้วยเครื่องไหว้จากเนื้อสัตว์ 3 หรือ 5 อย่าง ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ ดับ และปลา พร้อมกับเหล้าและน้ำชา **ตอนสาย**ถึงไม่เกินเที่ยงจะไหว้พ่อแม่พี่น้องหรือบรรพบุรุษที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ของไหว้คือข้าวปลาอาหารที่ผู้ล่วงลับชอบ และเผากระดาษเงินกระดาษทองเสื้อผ้า หลังเสร็จพิธีเหล่าเครือญาติจะร่วมกันรับประทานอาหารที่เป็นของเซ่นไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ตอนบ่าย ไหว้ผีพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว เครื่องไหว้เป็นขนมขงขนมเทียน เผือกเชื่อม น้ำตาล และเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อไล่สิ่งชั่วร้ายและเป็นสิริมงคลต่อครอบครัว **วันเที่ยว** คือวันขึ้นปีใหม่ จะไหว้ขอพรจากผู้ใหญ่โดยนำส้มสีทอง 4 ผล ไปมอบให้ งดการทำบาป ไม่จับไม้กวาด และแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่

เดือนเมษายน ประเพณีการไหว้สุสานบรรพบุรุษหรือ**วันเซ่งเม้ง** มีเครื่องเซ่นไหว้คือ กระดาษไหว้เจ้า กระดาษไหว้วิญญาณ เสื้อผ้าเงินทองของใช้ที่ทำจากกระดาษ เทียน รูป หนูขึ้นไก่อต้ม ปลาหมึกแห้ง หอยแครง ซาลาเปา ขนมนุ่ม ส้มเกลี้ยงหรือผลไม้ 5 หรือ 7 อย่าง และไม้ไผ่ผลไม้ที่มีชื่อเป็นอวมงคล เช่น ละมุด มังคุด ฯลฯ เหล้า น้ำชา ก่อนวันเซ่นไหว้ลูกหลานจะต้องไปทำความสะอาดและเผ้าถางสุสานให้สวยงามเรียบร้อย

เดือนมิถุนายน **ไหว้ศาลเจ้าพ่อเจ้าเมือง** ตรงกับวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 ตามปฏิทินจีน

เดือนสิงหาคม **วันสารทจีน**ถือเป็นวันสำคัญที่ลูกหลานชาวจีนจะแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษโดยพิธีเซ่นไหว้และยังถือเป็นเดือนที่ประตูนรกเปิดให้มารับกุศลผลบุญได้ การเซ่นไหว้จะนำอาหารคาวหวานกระดาษเงินกระดาษทองวางไว้ที่หน้าบ้านหรือทางแยก มีนัยว่าเปี่ยมเบนความสนใจของบรรดาวิญญาณเร่ร่อนที่ผ่านมาใกล้ที่พักของตน การไหว้แบ่งออกเป็น 3 ชุด ชุดแรกสำหรับไหว้เจ้าที่เจ้าที่เซ่นไหว้ในตอนเช้ามีอาหารคาวหวาน ขนมนุ่มถ้วยฟู กุ้ยช่าย ขนมหอยขมขมขมซึ่งต้องแต้มจุดสีแดงไว้ตรงกลาง นอกจากนั้นมีผลไม้ น้ำชา หรือเหล้าจีน และกระดาษเงินกระดาษทอง ชุดที่สองสำหรับไหว้บรรพบุรุษ คล้ายของไหว้เจ้าที่ พร้อมกับข้าวที่บรรพบุรุษชอบ ตามธรรมเนียมต้องมีน้ำแกงหรือขนมใส่ไส้ วางข้างข้าวสวย และน้ำชาจัดชุดตามจำนวนบรรพบุรุษ ชุดสุดท้าย ไหว้วิญญาณเร่ร่อน โดยการไหว้จะไหว้นอกบ้าน ของไหว้จะมีอาหารคาวหวานและผลไม้ และที่พิเศษคือมีข้าวหอมแบบโบราณ เผือกหนึ่งผ่าซีก เส้นหมี่ห่อใหญ่ เหล้า น้ำชา และกระดาษเงินกระดาษทอง

เดือนกันยายน เทศกาลไหว้พระจันทร์ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 จะตั้งโต๊ะจัดของสักการบูชาพระจันทร์ เพื่อเป็นการขอพรให้กับครอบครัว ของแต่ละอย่างบนโต๊ะจะมีความหมายต่างๆ กันไป ผลไม้ที่ใช้ก็จะเน้นให้เป็นผลกลม เพื่อความกลมกลืนของชีวิต และความกลมของพระจันทร์ แต่ที่ขาดไม่ได้คือขนมไหว้พระจันทร์

เดือนพฤศจิกายน ตรงกับวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 10 ตามปฏิทินจีน มีประเพณีการไหว้บรรพบุรุษหรือชื่อยาเจ

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อเหมือนคนไทยใหญ่คนเมือง เช่นพิธีเรียกขวัญ (พิธีโจโจง) พิธีอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย การเลี้ยงผีบ้านบรรพบุรุษ เป็นต้น

3.6 สรุป

ความหลากหลายของคนในอำเภอปายที่ได้ศึกษามีทั้งหมด 5 กลุ่ม คือ คนไทใหญ่/คนเมือง ปกาเกอญอ ลีซู ลาหู่แดง และจีนฮ่อ (จีนยูนนาน) ซึ่งมีการเลือกตั้งถิ่นฐานบนที่ราบเชิงเขา และสันเขารอบแอ่งที่ราบเมืองปาย กลุ่มคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรก่อนกลุ่มอื่นๆ คือคนไทใหญ่/คนเมืองในเขตตำบลเวียงเหนือและเวียงใต้ เมื่อประมาณ 700-200 ปีมาแล้ว ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นยังไม่ปรากฏว่าอยู่ที่ใดเป็นหลักแหล่ง จนกระทั่ง 105 ปีมาแล้ว กลุ่มปกาเกอญอบ้านเมืองน้อยเป็นกลุ่มแรกที่หยุดการอพยพโยกย้าย ในเขตพื้นที่ราบคนจีนมุสลิมจากเชียงใหม่เข้ามาเนื่องจากการค้าขายเมื่อ 55 ปีมาแล้ว คนลีซูบ้านดอยผีและลาหู่แดงบ้านปาย่างเป็นกลุ่มที่เข้ามาตั้งบ้านถาวรในระยะเวลาไล่เลี่ยกันประมาณ 40 ปีมาแล้วหลังจากที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายอยู่โดยรอบปายมาแต่เดิม และคนจีนฮ่อบ้านสันติชลเป็นกลุ่มสุดท้ายที่รวบรวมกลุ่มคนจีนจากกองพล 93 มาอยู่ร่วมกันที่ราบเชิงเขาด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตำบลเวียงใต้

สำหรับวิถีชีวิตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีความคล้ายคลึงกันคือพึ่งพิงวิถีธรรมชาติและระบบการผลิตภาคเกษตรกรรมตามฤดูกาล แต่รูปแบบการผลิตต่างกันระหว่างการผลิตบนพื้นที่สูงจะปลูกข้าวไร่และพื้นที่ราบจะปลูกข้าวนาดำ สิ่งที่ทำให้ทุกกลุ่มมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันคือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อที่มีพื้นฐานในการเคารพบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจบันดาลให้มีวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุข แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอและลาหู่แดงเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงมานับถือศาสนาคริสต์ทำให้พิธีกรรมความเชื่อเดิมสูญหายไป

บทที่ 4

ความหลากหลายของผู้คนในอำเภอขุนยวม

ศิริลักษณ์ กัณทศรี วัชรินทร์ มณีวงษ์

ดำรงพล อินทร์จันทร์ จารุภา โนวาชา วราภรณ์ มนต์ไทรเวศย์ และกิริติ ปริษานุกุล

ความหลากหลายของผู้คนในอำเภอขุนยวม เป็นบทที่กล่าวถึงกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตรอบๆ เมืองขุนยวม ได้แก่ คนไทใหญ่ ปกาเกอญอ และม้ง ซึ่งขุนยวมเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายน้อยที่สุดในพื้นที่วิจัย 3 อำเภอ ดังนั้นข้อมูลเชิงพรรณนาในบทนี้จึงมีรายละเอียดของเนื้อหาน้อยกว่ากลุ่มคนในเมืองปาย รวมทั้งกลุ่มคนปกาเกอญอและม้งเป็นกลุ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองขุนยวมภายหลังจากไทใหญ่เป็นระยะเวลาที่ห่างกันค่อนข้างมาก ชุมชนไทใหญ่จึงมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมยาวนานและให้ข้อมูลได้กว้างและลึกกว่าอย่างเห็นได้ชัดเจน

4.1 ไทใหญ่และคนเมือง

4.1.1 บ้านหลวง-ต่อแพ (ไทใหญ่)

สภาพทั่วไป

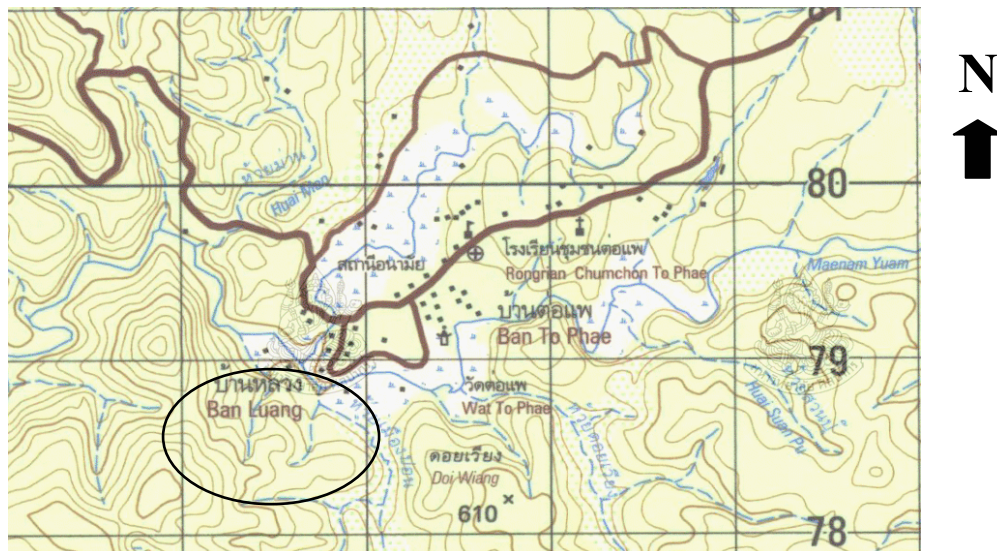
ชุมชนตำบลแม่เงาตั้งมากกว่า 100 ปี ดินแดนแถบนี้เดิมเป็นป่าเขา และที่ราบเชิงเขาอันอุดมสมบูรณ์ กลุ่มชนที่ตั้งรกรากถิ่นฐานจึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ กะเหรี่ยง และคนเมืองที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งจากจังหวัดใกล้เคียง สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ดินแดนแถบตำบลนี้เป็นเขตที่จะเดินทางเข้าสู่ประเทศพม่า โดยกองทัพญี่ปุ่น แต่เนื่องจากเป็นที่ราบเชิงเขา และที่ราบลุ่มบางส่วน ดินอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน/และทำการเกษตร ขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น และมีการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเวลาต่อมา

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงและมีแหล่งต้นน้ำลำธาร หลายหมู่บ้านมีพื้นที่ราบเหมาะสำหรับการทำการเกษตร โดยมีน้ำยมไหลผ่าน จำนวน 4 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านต้นน้ำ หมู่บ้านแรก คือ หมู่ 1 บ้านต่อแพ ไหลผ่าน หมู่ 8 บ้านห้วยหลวง ผ่านหมู่ 3 บ้านประตูเมือง ไปสิ้นสุดที่หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น และหมู่บ้านที่แม่น้ำเงา ซึ่งมีแหล่งต้นน้ำอยู่ที่ประเทศพม่าไหลผ่านมีจำนวน 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 2 บ้านห้วยเงา หมู่ 5 บ้านห้วยนา หมู่ 6 บ้านสวนอ้อย และหมู่ 3 บ้านประตูเมือง โดยไปบรรจบกับแม่น้ำยมที่บ้านห้วยต้นนุ่น

หมู่บ้านซึ่งมีการชลประทานสมบูรณ์ทุกฤดูกาล ได้แก่ หมู่ 6 บ้านสวนอ้อย หมู่ 3 บ้านประตูเมือง บางบ้านมีการชลประทานสมบูรณ์เกือบฤดูกาล ได้แก่ หมู่ 1 บ้านต่อแพ หมู่ 8 บ้านหลวง และหมู่ 5 บ้านห้วยนา

ระบบสาธารณูปโภค มีน้ำประปาหมู่บ้านในพื้นที่ หมู่ 1 บ้านต่อแพ หมู่ 3 บ้านประตูเมือง และหมู่ 8 บ้านหลวง นอกจากนี้ยังมีน้ำประปาภูเขาใช้ในพื้นที่ หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น หมู่ 5 บ้านห้วยนา หมู่ 6 บ้านสวนอ้อย และหมู่ 7 บ้านนาหัวแหลม

ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่มีลักษณะเป็นแหล่งต้นน้ำ มีภูเขาสลับซับซ้อน ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีการลักลอบและรุกร้าเข้าไปพื้นที่ทำการเกษตรบางส่วน

แผนที่ที่ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านหลวง - ต่อแพ

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตราส่วน 1: 50,000

4.1.1.2 ประวัติการตั้งถิ่นฐานบ้านต่อแพ - บ้านหลวง

บ้านต่อแพ-บ้านหลวง อยู่ในเขตตำบลแม่เงา ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาริมฝั่งแม่น้ำยม แต่เดิมบ้านต่อแพนี้ไม่มีชื่อ แต่มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์มาก จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการทำนา ทำสวน ต่อมาได้มีชาวบ้านจากต่างถิ่นเข้ามาจับจองที่ทำกินจากบ้านขุนยวม เมืองปอน และบ้านใกล้เคียง จึงได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรกที่ “บ้านหลวง” ซึ่งปัจจุบันได้แยกออกมาเป็นหมู่ที่ 8 ตำบลแม่เงา หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรซึ่งได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก เช่น ข้าว แต่ยังไม่มีแหล่งจำหน่าย ดังนั้นชาวบ้านจึงพยายามหาแหล่งจำหน่ายโดยการตัดไม้ไผ่มาผูกเป็นแพเพื่อบรรทุกข้าวไปจำหน่ายที่เมืองยวม (อำเภอแม่สะเรียงในปัจจุบันนี้) โดยล่องไปตามแม่น้ำยม ดังนั้นเมื่อมีการผูกแพบ่อยครั้งเข้า ก็ได้เรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านต่อแพ” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 เป็นต้นมา ต่อมาหมู่บ้านต่อแพได้ขยายกว้างขวางออกไปมาก โดยมีหย่อมบ้านถึง 3 หย่อมบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน คือ บ้านใหม่ บ้านหัวนา และบ้านหลวง

4.1.1.3 วิถีชีวิต ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

การแต่งกาย

หญิงชาวไตจะนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อแขนกระบอก คอกลม กระดุมคล้ายของจีนเกล้าผม ถ้าเป็นคนชราบางครั้งจะโพกหัวด้วยผ้า แต่ถ้าเป็นสาวจะเสียบผมและติดดอกไม้ สวมรองเท้าคิปล ปัจจุบันนี้คนที่เป็สาวไม่นิยมนุ่งชุดไต และไม่นิยมเกล้าผม ซึ่งคนที่เกล้าผมและนุ่งชุดไตส่วนใหญ่เป็นคนแก่ ส่วนสาว ๆ จะนิยมใส่ชุดไตเมื่อมีเทศกาลสำคัญๆ เท่านั้น ส่วนชายชาวไตจะสวมเสื้อแขนยาวสีทึบก็ เรียกว่า “เสื้อเต็กปู้” สวมกางเกงขาบานสีทึบก็

เหมือนกัน โปกหัวด้วยผ้า เวลาไปไร่หรือนิยมนวมก๊ีบ (หมวกของชาวไตหรือไทใหญ่) ไปไร่และไปทำงานทั้งชายและหญิง

รูปที่ 4.1 การแต่งกายของหญิงไต

ภาษา

เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่ มีเชื้อสายไทใหญ่ ซึ่งเรียกตนเองว่า “คนไต” ดังนั้นจึงมีภาษาไต ซึ่งไม่เหมือนกับคำเมือง หรือภาษาอื่นในภาคเหนือ คนไตไม่นิยมให้ใครเรียกว่า “เงี้ยว” คนไตมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง

อาหาร

ขนมของชาวไทใหญ่ส่วนมากทำมาจากแป้งข้าวเจ้า แป้งข้าวเหนียว กะทิ น้ำอ้อย ซึ่งทำขึ้นเองในครอบครัว ขนมบางอย่างทำเฉพาะเทศกาลวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ได้แก่ ขนมจ็อก (ขนมเทียน) บางชนิดทำตามฤดูกาล เช่น หลังการเก็บเกี่ยวจะมีข้าวต้มมัด ข้าวหลาม ข้าวปึก ราวๆ เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม จะมีการทำข้าวห่่ากั (ข้าวเหนียวแดง) ราวเดือนมีนาคมถึงเมษายน จะมีงานปอยส่างลอง ก็จะทำขนมปองต่อ ข้าวแตกปั้น ขนมจ็อก นอกจากนี้ขนมที่นิยมทำเพื่อถวายพระและเลี้ยงผู้ร่วมงานก็จะเป็นขนมเป็้งม้ง ขนมอะหละหว่า ขนมส่วยทะมิน ขนมก่วยแห่่ง (ข้าวเหนียวเปียก) ข้าวมูลสะช่อง (ขนมลอดช่อง) ส่วนอาหารคาวของคนไตนั้นมีการปรุงอาหารอย่างง่าย จากพืช ผัก ผลไม้ที่ปลูกเอง เช่น แกงผักทอง แกงมะเขือ แกงหูก และผักต่างๆ ในเทศกาลที่สำคัญๆ จะมีการปรุงอาหารพิเศษขึ้นถวายพระและเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน ที่นิยมทำกันคือ แกงฮังเล น้ำพริกอ่อง น้ำซด (แกงจืด) ยำมะเฟือง มะม่วงสะนาบ หนั๋งปอง สถานที่ใช้ประกอบงานบุญมักจะทำกันที่วัด เพราะมีอุปกรณ์ครบ สะดวกสบาย แม้จะมีการปรุงอาหารที่บ้านก็มักจะยืมอุปกรณ์ที่วัดเสมอ ชื่อข้าวแกงของชาวไทใหญ่ มีดังต่อไปนี้ คิวโก้ หนั๋งปองโก้ หน่อโก้ มะเฟืองสะนาบ หนั๋งโก้ จอผักบั้ง หมากกลางโก้ เนื้อดำ ถั่วเน่าโค เป็ก ข้าวเหลือง ข้าวส้ม โคถั่วพลู ฮังเล น้ำพริกอ่อง

ที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไตมีลักษณะเป็นบ้านแฝด 2 หลังติดกัน มีชานอยู่ด้านหน้า ใต้ถุนสูง มุงหลังคาด้วยตองคิง การที่บ้านมีใต้ถุนสูงก็เพื่อใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตร เช่น กระเทียม หอม ข้าวโพด ส่วนห้องครัวจะแยกต่างหากไม่ปะปนกับตัวเรือน ชั่งข้าวสร้างต่อจากครัวเรือน บ้านชาวไตไม่นิยมสร้างส้วมไว้บนบ้าน ขนาดของบ้านขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าบ้าน บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่ห่างกัน ในปัจจุบันบ้านชาวไตที่คงแบบความสวยงามแบบฉบับของชาวไทใหญ่ หาได้ยากเพราะชาวบ้านนิยมปลูกบ้านแบบใหม่ คือ ตึก

รูปที่ 4.2 ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวไทใหญ่แบบดั้งเดิม

รูปที่ 4.3 เครื่องมือทำการเกษตรของชาวไทใหญ่มักแขวนไว้ที่ย่าง (สำหรับเก็บ) ข้าว

การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้านพื้นเมือง เป็นลักษณะของชาวไทใหญ่ ซึ่งมีการเล่นที่น่ายินดี ได้แก่

1. ก้าไต หรือรำไต เป็นการรำรำของชาวไทใหญ่ที่มีท่ารำผสมผสานระหว่างไทใหญ่กับพม่า ใช้แสดงในงานมงคลต่างๆ หรือฟ้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ฟ้อนนำหน้าขบวนแห่ผ้าป่า กฐิน เครื่องดนตรีมีเบ็นโจ ฉิ่ง ไวโอลิน แอ็คคอเดียน ฉาบ กรับ

2. ก้าหม่องส่วยยี หรือฟ้อนหม่องส่วยยี คำว่าหม่องส่วยยี เป็นชื่อเพลงคลาสสิกของพม่า แปลว่า ดอกกุหลาบสีทอง เนื้อเพลงบรรยายถึงสตรี ซึ่งมีความงดงามดั่งกุหลาบสีทอง

3. ก้าแหลวหรือฟ้อนดาบ ดาบเป็นอาวุธประจำกายของชาวไทใหญ่ จึงมีการฝึกสอนกันมาเป็นเวลานานมาแต่โบราณกาล เกี่ยวกับการใช้ดาบเป็นอาวุธ การฟ้อนดาบเป็นศิลปะที่ชายชาตรีต้องเรียนรู้ ผู้ที่ชำนาญจะฟ้อนดาบได้สวยงามมาก เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนมีกลองกันยาว ฉิ่ง และฉาบ

4. ก้ากั้งกะหล่า หรือฟ้อนนกยูง เนื่องจากชาวไตส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาโปรดพระมารดาซึ่งสวรรคตขึ้นดาวดึงส์แล้ว เมื่อถือเทศกาลออกพรรษา ประมาณเดือนตุลาคมของทุกๆ ปี พระองค์จึงเสด็จลงมาโปรดสัตว์โลก ประชาชนและเหล่าสัตว์ทั้งหลายมาร่วมกันรับเสด็จต่างก็แสดงความชื่นชมยินดี ร่ายรำเฉลิมฉลองเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายเป็นรูปกิ้งก่ามาสวมทับผู้ฟ้อน ซึ่งในการฟ้อนจะเลียนท่าทางต่างๆ ตามธรรมชาติของกิ้งก่า สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อน ได้แก่ กลองกันยาว ฉิ่ง และฉาบ

5. การร่ำรูปสัตว์ (ก้ำโต) ตามความเชื่อของชาวไทยใหญ่ เชื่อว่าโต เป็นสัตว์สมมุติในป่าหิมพานต์ ลักษณะคล้ายมังกร และจามรี จะมาร่วมร่ายรำเฉลิมฉลองในการกลับมาโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้า มีการประดิษฐ์รูปโต 2 คน ในการเดินเลียนแบบตามธรรมชาติของเสือ สิงโต เวลาเดินคล้ายกับสัตว์ที่มีชีวิตจริงๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง หรือการฟ้อนมีกลองกันยาว ม้อง และฉาบ

ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำไร่ การทำนา และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว สุกร ไก่ ฯลฯ มีพืชเศรษฐกิจ คือ ถั่วเหลือง กระเทียม ถั่วลิสง และงา นอกจากนี้ในช่วงว่างเว้นหรือสิ้นสุดฤดูกาลผลิตชาวบ้านจะมีรายได้จากการเก็บของป่า เช่น น้ำผึ้งป่า และเห็ด ด้านอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน มีกำลังการผลิตเพียงพอต่อการบริโภคในท้องถิ่น มีหน่วยธุรกิจ ได้แก่ โรงสีข้าว ปั่นน้ำมัน ร้านค้าของชำ

4.1.1.4 ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา เป็นคนที่ปฏิบัติดีมีนทางด้านศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่น ผู้สูงอายุจะรักษาศูโบสถศีลตลอดพรรษา (จำวัด) โดยมีวัดต่อแพ เป็นวัดสำคัญในหมู่บ้าน

สำหรับประวัติของวัดต่อแพ เดิมบริเวณวัดเป็นวัดร้างสันนิษฐานว่าเป็นวัดของชาวละว้าหรือละว้าที่สร้างมาเป็นเวลานานแล้ว ภายหลังเมื่อมีคนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ จึงพบวัดต่อแพซึ่งมีซากเจดีย์เก่ามีต้นไม้ใหญ่ขึ้นกลางเจดีย์แต่ในตอนนี้ ยังไม่มีใครกล้าเข้ามายังบริเวณนี้เพราะเล่ากันว่าผีมีอยู่มาก ต่อมาชาวบ้านได้นิมนต์เจ้าอาวาสวัดต่อแพเก่า (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศูนย์เด็กเล็ก) ให้มาทำการบูรณะวัด โดยมีศรัทธาบ้านเมืองปอนบ้านขุนยวมและบ้านต่อแพร่วมกันสร้างศาลาการเปรียญขึ้นมาเมื่อราวปี พ.ศ. 2461

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า วัดต่อแพเป็นวัดเก่าแก่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ภายหลังจึงได้รับการสร้างขึ้นใหม่ ดังมีหลักฐานปรากฏในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศว่าวัดต่อแพ และหมู่บ้านต่อแพเป็นเมืองโบราณเมื่อโครงการสำรวจชุมชนโบราณของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เข้าไปทำการสำรวจจึงทราบว่าต่อแพ เป็นเมืองเก่าของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเป็นหนึ่งในสามของเมืองเก่าที่ปรากฏในแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศดังกล่าว อนึ่ง มีบางคำที่ได้กล่าวถึงประวัติของวัด ว่าสถานที่แห่งนี้เดิมเป็นที่พักและรวมซุงไม้ มีนักต่อแพมาชุมนุมกันมาก นักต่อแพเหล่านั้นจึงร่วมมือกันสร้างวัดขึ้นมาและให้ชื่อว่า “วัดต่อแพ”

สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัดต่อแพ คือ ศาลาการเปรียญซึ่งเป็นอาคารสถาปัตยกรรมพม่าผสมไทใหญ่ที่สวยงามที่สุดในอำเภอขุนยวม ตัวอาคารซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกนั้นได้รับการก่อสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีความกว้างประมาณ 30 เมตร และยาวประมาณ 25 เมตร หลังคาซึ่งมีหลายชั้นแยกออกจากกันเป็นหลังๆ และมุงด้วยสังกะสีที่ได้รับการสลักลวดลายอย่างสวยงาม ปัจจุบันนี้สภาพโดยทั่วไปของศาลาการเปรียญยังสมบูรณ์ดี เนื่องจากได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพระคณะพิธีกรรมพรหมคุณ จากท่านเจ้าอาวาสวัดอย่างสม่ำเสมอ

วัดต่อแพมีวัตถุโบราณล้ำค่าหลายอย่าง เช่น ฝั่ม่านประดับพลอยกว้าง 2 เมตร ยาว 3 เมตร คู่พระธรรมซึ่งนำมาจากเมืองมะละแหม่ง แกะสลักอย่างสวยงามจำนวน 2 ใบ และพระพุทธรูปล้ำค่าอีกหลายองค์ นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดยังมีอาคารที่เก่าแก่อีกหลายหลัง คือ จองซอนหรือศาลาสงฆ์พระซึ่งใช้เป็นที่พักสงฆ์พระในเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทยใหญ่ ตลอดจนวิหารและเจดีย์เก่าแก่ สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2463 และถ่านหรือส้วมพระสงฆ์สมัยโบราณที่สร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร มีหลังคาลดชั้นและลวดลายแกะสลักไม้ปัจจุบันนี้ยังใช้งานได้ดี

อนึ่ง วิหารและเจดีย์ของวัดต่อแพซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน คือที่บริเวณด้านหน้าของศาลาการเปรียญนั้น องค์เจดีย์จะตั้งอยู่ด้านทิศเหนือและวิหารจะตั้งอยู่ด้านทิศใต้ สำหรับองค์เจดีย์ ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วข้างต้นว่ามีมาแต่เดิม ต่อมาจึงได้รับการบูรณะให้มีสภาพสมบูรณ์ขึ้น สิ่งแปลกประหลาดเกี่ยวกับเจดีย์นี้ คือต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่กลางองค์เจดีย์และไม่มีใครกล้าตัดออก หรือแม้แต่จะนำซังมาเลี้ยงในบริเวณนั้น เพราะเล่ากันว่าผีคู่ ชาวบ้านบางคนกล่าวว่า เวล่านำซังมาเลี้ยงที่ไร ซังจะแตกตื่นวิ่งหนีไปเสียทุกครั้ง

ต่อมา เมื่อมีศาลาการเปรียญขึ้นมาเป็นอาคารหลังแรกของวัดต่อแพในปี พ.ศ. 2461 (เจดีย์ยังไม่ได้รับการบูรณะ) ได้มีปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นคือ ทุกวันขึ้น 14, 15 ค่ำ จะมีดวงไฟส่องสว่างลอยออกมาจากเจดีย์องค์ดังกล่าว แต่ไม่มีใครสนใจ จนวันหนึ่ง มีเณรไปเล่นที่รอบเจดีย์โดยซุกซี้ของอิฐเก่าที่ฐานเจดีย์นั้น ก็ได้พบผอบเงิน เมื่อแกะดูข้างในมีพระธาตุเม็ดเล็กๆ ขนาดข้าวสาร มีแสงระยิบระยับไปหมด เจ้าอาวาสทราบดังนั้น จึงสั่งให้เก็บไว้ที่องค์เจดีย์ตามเดิม ครั้นข่าวการพบพระธาตุได้กระจายไปยังที่ต่างๆ ทั้งในหมู่บ้าน ต่างบ้านจนไกลไปถึงเมืองมะละแหม่งและร่างกุ้งในสหภาพพม่า ก็มีผู้คนมาทำบุญกันมากมาย อีกทั้งถวายเงินเข้าวัดเป็นจำนวนมากจึงมีผู้คิดจะสร้างเจดีย์องค์ใหม่เพื่อครอบองค์เก่า แต่ไม่มีใครกล้าตัดต้นไม้ที่ขึ้นกลางเจดีย์ แม้ว่าจะมีหมอผีหลายคนรับอาสาทำพิธีตัดให้ แต่ก็ไม่มีใครกล้าสักคน ทั้งนี้เนื่องจากเวลาที่ทำพิธีอยู่นั้น เมื่อหมอผีนำขวานไปฟันติดกับต้นไม้แล้วมีการจูดรูปเทียนบอกกล่าวพร้อมกับอธิษฐานว่า ถ้านุญาตให้ตัดต้นไม้ขอให้ขวานติดอยู่ดังเดิม แต่ครั้นรุ่งเช้า ขวานก็จะกระเด็นไปตกที่อื่นอยู่เช่นนั้นเสมอ จนวันหนึ่งเจ้าอาวาสฝันว่าเจ้าของเจดีย์จะอนุญาตให้ตัดต้นไม้ก็ต่อเมื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำขยอมซึ่งอยู่ติดกับวิหารให้ก่อน เจ้าอาวาสจึงเรียกชาวบ้านมาช่วยกันสร้างสะพานและทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทำพิธีเสร็จเจ้าของเจดีย์ก็มาเข้าฝันเจ้าอาวาสอีกว่า บัดนี้พวกผีสิงสถิตอยู่ในเจดีย์ได้ข้ามแม่น้ำขยอมไปอยู่คอกคูเวียงซึ่งเป็นวัดร้างอีกแห่งหนึ่งบนเขาแล้ว ชาวบ้านจึงได้ออกเงินกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ จากนั้นการตัดไม้ก็สำเร็จลงและเจดีย์องค์ใหญ่ก็ถูกสร้างขึ้นครอบเจดีย์องค์เก่าดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และภายหลังได้มีการสร้างวิหารขึ้นอีก

สำหรับเจดีย์และวิหารของวัดต่อแพซึ่งสร้างขึ้นใหม่นี้สร้างตามแบบศิลปะพม่าผสมกับไทใหญ่ โดยองค์เจดีย์มีฐานกว้างประมาณ 12 x 12 เมตร แต่ละทิศมีซุ้มพระประจำ และมีความสูงประมาณ 20 เมตร มีสิ่งทั้ง 4 มุม อนึ่ง ฉัตรทองซึ่งมีระฆังห้อยหลายชั้นนั้นเมื่อลมพัดจะเกิดเสียงดังกังวานไปทั่ว อนึ่งวิหารของวัดมีหลังคาสูงคล้ายวิหารที่วัดลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และมีเสากลม ตัวเพดานเขียนลวดลายอย่างสวยงาม ทางเข้าวิหารอยู่ทางทิศใต้ นับว่าสิ่งก่อสร้างทั้ง 2 ซึ่งได้แก่ วิหารและเจดีย์ของวัดต่อแพ ต่างก็เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านต่อแพ ตลอดจนชาวอำเภอขุนยวมโดยทั่วกัน สำหรับความงดงาม อาจกล่าวได้ว่า วิหารของวัดเป็นวิหารที่สวยงามที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ว่าได้

ความเชื่อ

ความเชื่อของชาวไทใหญ่ ได้แก่

1. ไม่สระผมในวันพระ ถ้าไม่เชื่อจะรับเคราะห์แทนคนที่ต้อง
2. ห้ามตัดผมในวันเกิด มิฉะนั้นจะอายุสั้น
3. ห้ามตากผ้านอกบ้านในเวลากลางคืน เพราะผีจะมาเอาชื่อไป ทำให้ไม่สบาย
4. ในวัน 9 ค่ำ ไม่ควรออกจากบ้านไปไกลๆ จะทำให้ได้รับอันตราย
5. ในวัน 10 ค่ำ ไม่ให้รับคนเข้ามาอยู่ด้วย เพราะจะทำความยุ่งยากให้
6. ห้ามคนคลอดลูกใหม่ๆ รับประทานมะละกอและผักไผ่ เพราะจะเป็นโรคเรื้อน

7. ห้ามกวาดบ้านในตอนค่ำมืด หรือพระอาทิตย์ตกดินแล้ว เพราะถือว่าเป็นการกวาดโชคลาภ กวาดสิ่งดีงามออกไป
8. ถ้าไปงานศพกลับมา ให้ล้างหน้าล้างมิดด้วยน้ำส้มป่อย ถ้าไม่ล้างด้วยน้ำส้มป่อย เชื่อว่าจะนำสิ่งที่ไม่ดีพบเห็นเข้าบ้าน เกิดเป็นอัปมงคล
9. ห้ามปิดทางเดินที่ไ้มาเป็นเวลานานแล้ว เพราะเชื่อว่าทางที่สร้างมานานแล้วมีผีสิงนางไม้ใช้เดินทางผ่าน ถ้าผู้ใดไปปิดทางอาจทำให้ตาบอด และเกิดความวิบัติต่อครอบครัว
10. ถ้าสมาชิกในครอบครัวอยู่ไม่ครบ ห้ามรับคำเชิญหรือบัตรเชิญไปงานมงคล เช่น งานแต่งงาน เพราะเชื่อว่าจะมีโชคร้ายหรือเกิดอุบัติเหตุ
11. ลูกชายหรือลูกหญิงคนที่เกิดหัวปีที่เกิดวันเสาร์ เชื่อว่ามีอาถรรพ์ อาจทำให้พ่อแม่แยกทางกัน หรือตายจากกัน มีวิธีแก้คือ ให้พ่อถือดาบกระโศกข้ามลูก 3 ครั้ง

4.1.1.5 ประเพณี

ชุมชนบ้านต่อแพ – บ้านหลวง เป็นแหล่งอารยธรรมไทใหญ่ ซึ่งคงสภาพอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการละเล่นพื้นบ้าน ตลอดจนเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ดังนี้

ประเพณีปอยส่างลอง (บวชนร) งานปอยส่างลอง (บรรพชาสามเณร) คือ งานบวชนรหรือบวชลูกแก้ว นับเป็นงานประเพณีที่สำคัญยิ่งของชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยจัดในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายนของทุกปี จะมีประชาชนจัดทำพิธีบวชลูกแก้ว หรือบวชนรบุตรหลานของตน หากครอบครัวใดยากจนจะขออุปการะจากผู้ที่มีฐานะดีให้ช่วยจัดการให้ ซึ่งเป็นที่เชื่อว่าจะได้รับบุญแรง และบุตรหลานที่บวชก็จะได้ทดแทนบุญคุณให้แก่บุพการีด้วย ปอยส่างลองแต่ละครั้งส่วนมากจะร่วมกันหลายคน และจะจัด 3 วัน ส่วนสถานที่จัดนั้นสุดแล้วแต่จะตกลงกันว่าใครเป็นเจ้าภาพใหญ่ก็จัดที่บ้านรับเป็นเจ้าภาพใหญ่ การเชิญแขกผู้มีเกียรติแต่เดิมใช้เทียนหรือห่อเมี่ยงแทนบัตรเชิญ โดยให้พวกหนุ่มสาวนำเทียนหรือห่อเมี่ยงไปเที่ยวบอกตามบ้าน

ประเพณีข้าวหย่ากู่ การจัดทำข้าวหย่ากู่ (ห่อข้าวหย่ากู่) เป็นประเพณีที่เคยทำมาแต่ครั้งดั้งเดิม โบราณกาล การห่อข้าวหย่ากู่จัดทำขึ้นในเดือน 3 หรือเดือนมกราคม โดยทางเจ้าภาพจะออกรับบริจาคเงิน ข้าวสารน้ำอ้อย มะพร้าว และนำมาทำเป็นขนมข้าวหย่ากู่แจกจ่ายกันตามบ้านเรือน โดยมีการจัดขบวนล้อเกวียน และประโคมฆ้องกลองระหว่างที่แจกจ่ายข้าวหย่ากู่ด้วย

ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ เป็นพิธีที่จัดขึ้นเฉพาะผู้ที่ทำนาได้ข้าวมาๆ การทำบุญข้าวใหม่นี้จะจัดให้มีขึ้นหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งฉางแล้ว ในพิธีจะมีการเลี้ยงพระที่บ้าน เสร็จแล้วถวายเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์ และเลี้ยงอาหารผู้ร่วมงานเป็นเสร็จพิธี การทำพิธีนี้เพื่อจะได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นในปีต่อไป

งานประเพณีแห่จองพารา คำว่า “จองพารา” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า ปราสาทพระ เกิดจากคำสองคำ คือ คำว่า จอง แปลว่า วัด หรือปราสาท และคำว่า พารา แปลว่า พระพุทธรูป หรือพระพุทธรเจ้า การบูชาจองพารา คือ การสร้างปราสาทเพื่อคอยรับเสด็จพระพุทธรเจ้าที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จองพารานอกจากจะสร้างด้วยโครงร่างไม้ไผ่ และบุด้วยกระดาษ ตกแต่งด้วยลวดลายการเจาะกระดาษสีต่างๆ แล้ว ยังหมายถึงจองพาราที่สร้างจากไม้จริง ประกอบลวดลายเจาะสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปตามมุนีควาอารามของชาวไทใหญ่ทั่วไปด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การบูชาของพารา บ้านหลวงบ้านต่อแพ: ประมวลภาพพิธีกรรมจากชุมชน¹³⁹

วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถือเป็นวันออกพรรษา ที่เรียกกันในภาษาไทยใหญ่ว่า “ปอยออกหว่า” วันดังกล่าวมีความสำคัญด้วยเป็นวันสิ้นสุดการจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ระยะเวลา 3 เดือน

การบูชาของพารา เป็นประเพณีที่ชาวไทใหญ่ถือปฏิบัติกันในช่วงออกพรรษา จัดขึ้นระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถึง วันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 ตามความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับจากการเทศนาโปรดพระมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในวันออกพรรษา ชาวบ้านจะจัดทำ “จองพารา” ไว้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า มีการถวายข้าวที่จองพาราทุกเช้า และมีการจุดเทียนหรือประทีปให้แสงสว่างตลอดช่วงงานประเพณี

“จองพารา” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า “ปราสาทพระ” มาจากคำว่า “จอง” แปลว่า “ปราสาท” และคำว่า “พารา” แปลว่า “พระพุทธเจ้า” จองพาราเป็นปราสาทจำลองที่ทำจากโครงไม้ไผ่ ประดับด้วยกระดาษฉลุลายสีต่างๆ มีหลายรูปแบบ¹⁴⁰ ได้แก่ จองยอด จองคอ จองปีด้น จองसान เป็นต้น ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีการละเล่นเฉลิมฉลองหลายชนิด เช่น ฟ้อนโต ฟ้อนรูปสัตว์ต่างๆ ฟ้อนก้าแลว (ฟ้อนดาบ) เดีดความ ฯลฯ ตามถนนหนทางและบ้านเรือน ต่างๆ เป็นการละเล่นที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อว่าสัตว์โลกและสัตว์หิมพานต์พากันรื่นเริงยินดีออกมาเฝ้ารับเสด็จ ก่อนจะถึงวันแรม 8 ค่ำ จะมีพิธี “หลั่งเตนเหง” คือ การถวายเทียนพันเล่ม โดยแห่เดินเทียนไปถวายที่วัด และใน “วันกอยจ้อด” คือ วันแรม 8 ค่ำ อันเป็นวันสุดท้ายของเทศกาลออกพรรษา จะมีพิธี “ถวายไม้เกี้ยว” โดยนำฟืนจากไม้เกี้ยว (สนภูเขา) มามัดรวมกันเป็นต้นสูงประมาณไม่ต่ำกว่า 2.5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ไม่ต่ำกว่า 30 เซนติเมตร แล้วนำเข้าขบวนแห่ ประกอบด้วย ฟ้อนรูปสัตว์ต่างๆ และเครื่องประโคมไปทำพิธีจุดถวายเป็นพุทธบูชา ที่ลานวัด เป็นอันสิ้นสุดเทศกาลออกพรรษาของชาวไทใหญ่

ณ บ้านหลวงบ้านต่อแพ ในช่วงก่อนถึงเทศกาลออกพรรษา แต่ละบ้านต่างก็จัดเตรียมข้าวของต่างๆ ไว้เพื่อใช้ในงานเทศกาล นับตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ไว้สำหรับตั้งจองพารา การทำจองพารา การทำขอมต่อ ก๊อกต่าง และกรวยดอกไม้วีไว้ในงานประเพณี การทำขนมเทียนไว้ถวายพระ เลี้ยงผี รับประทานในครัวเรือน และแจกจ่ายเลี้ยงญาติพี่น้องที่ไปมาหาสู่กัน การเตรียมอาหารแห้งไว้สำหรับใส่บาตร การเตรียมซื้อของไปก้นตอขอขมาลาโทษผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น

¹³⁹ วราภรณ์ มนต์ไทรเวช, รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอป่าปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551.

¹⁴⁰ รูปแบบของจองพาราที่ชุมชนนี้มีอยู่หลายรูปแบบ

1. จองยอด หรือ “ผาสาด” (ปราสาท) เป็นจองพาราขนาดใหญ่ ความสูงตั้งแต่ 3.50 เมตรขึ้นไป มียอดปราสาทยอดเดียว หรือ 5 ยอด หรือ 7 ยอด มีโครงสร้างยุ่งยากซับซ้อน การสร้างต้องใช้ทุนสูงใช้เวลาสร้างเป็นแรมเดือน จองผาสาดเป็นจองพาราที่สวยงาม วิจิตรบรรจงมาก ทั้งที่ฐานและส่วนยอดมีลวดลายแกะกระดาษประกอบ มีการตัดกระดาษเป็นรูปสามเหลี่ยมห้อย ผู้ทำจองผาสาดได้ต้องเป็นช่างชั้นครูอาจารย์ จองผาสาดนิยมทำและตั้งบูชาที่วัดประจำหมู่บ้านและวัดทั่วไป
2. จองคอ เป็นจองพาราใหญ่รองจากจองยอด มีรายละเอียดคล้ายกัน แต่ขนาดเล็กกว่ามียอดเดียว นิยมตั้งบูชาที่วัดและบ้านของผู้ที่มีฐานะดีทั่วไป
3. จองปีด้น คือ จองพาราที่ไม่มียอด หรืออาจเรียกว่า จองพารายอดตัด มีเฉพาะส่วนปราสาทและฐานมีลวดลายประกอบน้อย ทง่าย นิยมทำบูชาตามบ้านทั่วไป
4. จองผาสาน หรือจองसान เป็นจองพาราที่ทำขึ้นโดยวิธีการใช้ดอกसानให้มีรูปแบบคล้ายหรือใกล้เคียงจองพารา มีขนาดเล็ก นิยมบูชากันทั่วไป เพราะทำได้เองไม่เสียค่าใช้จ่าย ทุกคนทำได้ (ประเพณีจองพารา ออนไลน์ : 2007)

รูปที่ 4.4 วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านนำของแห้งมาตักบาตรกันแต่เช้า

ลีเล่นของการบูชาของพาราในเทศกาลออกพรรษา เริ่มขึ้นตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันก่อนวันออกพรรษา นับตั้งแต่เช้ามีคหิที่ชาวไทใหญ่เกือบทั้งหมู่บ้านต่างเดินทางมุ่งมายังวัดต่อแพ เพื่อร่วมกันทำบุญ ข้าวสารและอาหารแห้งให้แก่พระสงฆ์ โดยในการใส่บาตรนั้น เมื่อถึงเวลาประมาณ 7.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่คาดว่าชาวบ้านเดินทางมาถึงศาลาการเปรียญของวัดกันอย่างพร้อมเพรียงแล้ว จะมีเสียงประกาศแจ้งให้ทราบจากนั้นชาวบ้านแต่ละคนต่างก็ถือขันที่ใส่ข้าวสาร อาหารแห้ง ข้าวตอก เทียน กรวยดอกไม้ ธงกระดาษ และเหรียญบาท ต่างทยอยเดินลงจากศาลาการเปรียญ มุ่งหน้าไปตั้งแถวยาววนรอบเจดีย์วัดต่อแพ ซึ่งในเวลาเดียวกันพระสงฆ์ก็จะเริ่มเดินลงจากศาลาการเปรียญ โดยมีกลุ่มชายชาวไทใหญ่เดินนำขบวน ทำหน้าที่ตีระฆัง กางจ้อง (ร่ม) และถือพานรับเครื่องบูชา อันได้แก่ อาหารแห้ง ข้าวตอก กรวยดอกไม้ ธงกระดาษ เทียน และเหรียญบาท โดยก่อนจะถวายเครื่องบูชาชาวบ้านจะกำดอกไม้และข้าวตอกไว้ แล้วยกขึ้นจรดหน้าผาก จากนั้นจึงถวายข้าวสารใส่บาตรพระสงฆ์ โดยใช้ทัพพีตักข้าวยกขึ้นในระดับศีรษะก่อนใส่บาตรพระ เมื่อใส่บาตรของแห้งเสร็จเรียบร้อย ชาวบ้านก็ต่างแยกย้ายกลับบ้าน ด้วยต้องนำขอมต่อไปไหว้หอเจ้าเมืองและผีเสื้อบ้าน ชาวบ้านจะไปไหว้ที่หอเจ้าเมืองก่อนด้วยของไหว้ซึ่งประกอบด้วย ขอมค่อ ซึ่งใส่ข้าว ขนม และผลไม้ จำนวน 2 กระหวง ข้าวตอก กรวยดอกไม้ และรูปเทียน แต่ด้วยหอเจ้าเมืองถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่สามารถเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีเพียงผู้ชายและม้าขี่ที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น พื้นที่ของผู้หญิงในการบูชาหอเจ้าเมือง จึงมีเฉพาะบริเวณนอกรั้วของหอเจ้าเมือง เมื่อไหว้หอเจ้าเมืองเสร็จ ชาวบ้านก็จะไปไหว้ผีเสื้อบ้าน โดยมีขันตอนและของไหว้เช่นเดียวกับที่ใช้ไหว้หอเจ้าเมือง จะต่างก็แค่ใช้ขอมค่อเพียง 1 กระหวงเท่านั้น

ในช่วงบ่ายๆ ของวันเดียวกัน ผู้หญิงชาวไทใหญ่จะเริ่มจัดทำกรวยใบตองสำหรับใส่ดอกไม้บูชาที่จะนำไปวัดในวันรุ่งขึ้น ดอกไม้ที่ใช้ก็ล้วนแต่เป็นดอกไม้ใบไม้จากสวนที่ชาวบ้านปลูกไว้ นอกจากนี้ยังมีการทำกระหวงใบตองทรงสี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม และแปดเหลี่ยม สำหรับใส่ข้าว ขนม และผลไม้ ซึ่งถ้าเป็นกระหวงใบตองสำหรับถวายพระพุทธรเจ้า จะเรียกว่า “ขอมค่อ” แต่ถ้าเป็นกระหวงที่นำไปบูชาหอเจ้าเมืองหรือผีเสื้อบ้าน จะเรียกว่า “ก๊อต่าง”

รูปที่ 4.5 จองพารายอด ที่เจ้าของบ้านเริ่มประกอบและตกแต่งในช่วงบ่ายๆ ของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11

ส่วนผู้ชายก็จะเริ่มเข้าสวนเข้านาไปตัดหน่อกล้วยที่กำลังแทงใบอ่อน อ้อย และยอดข้าว มาเตรียมไว้ประดับตกแต่งจองพารา มีการจัดเตรียมพื้นที่สำหรับตั้งจองพารา ซึ่งอาจเป็นบริเวณหน้าบ้าน โดยมีการสร้างร้านสี่เสาทำจากไม้ไผ่ขึ้นตั้งเป็นฐานสำหรับตั้งจองพารา หรืออาจเป็นบริเวณริมหน้าต่าง หรือบนระเบียงบ้าน ซึ่งตั้งอยู่สูงจากพื้นดิน หากต่างอยู่ในชานบ้านจะมีการติดรอบไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยื่นออกไป มีการนำดอกที่सानไขวักกันไปมาเป็นตะแกรง จำนวน 4 อัน มาประกอบทำเป็นรั้ว นำ "จองพารา" ขึ้นตั้งบนเชิง/นั่งร้าน นำดินข้าว หน่อกล้วย ต้นอ้อย และงานเครื่องกระดามมาผูกตกแต่งที่เสานั่งร้านทั้ง 4 มุม นำเครื่องห้อย ได้แก่ ขนมเทียน ผลไม้ต่างๆ มาแขวน นอกจากนี้ บางบ้านก็มีการนำไฟกระพริบมาประดับ ในช่วงเย็นๆ ศรัทธาวัคที่ได้รับมอบหมายให้ทำจองพาราสำหรับถวายวัดในปีนั้นๆ ก็จะเริ่มตั้งขบวนแห่จองพาราไปถวายวัด และในค่านั่น แสงนวลจากเปลวเทียนที่ตั้งอยู่กลางจองพารา และแสงจากไฟกระพริบที่ประดับอยู่รอบๆ จองพารา เป็นสิ่งที่เห็นได้จากบ้านเกือบทุกหลังในบ้านหลวง – บ้านต่อแพ

รูปที่ 4.6 ครัวหลู่ เป็นของที่ใช้ในการกันตอ ของมาลาโทษผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน มีทั้งชุดเล็กและชุดใหญ่ ซึ่งเป็นของใช้ในครัวเรือน อาทิ ธูป ฟองชักฟอก ของแห้ง ขนม และรูป

นอกจากการบูชาของพารา ในวันก่อนวันออกพรรษานี้ก็ยังเป็นวันที่ผู้คนในหมู่บ้านต่างเดินทางไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเพื่อกันตอ (ขอขมาในสิ่งที่เคยทำผิดกัน) ตั้งแต่ช่วงหัวค่ำ การเดินเข้าบ้านนั้นออกบ้านนี้ของชาวไทใหญ่ ทั้งหญิงและชาย หนุ่มและเด็ก พร้อมๆ ไปกับเสียงประทัด จึงเป็นสิ่งที่สร้างความคลึกคลักให้กับหมู่บ้านได้ไม่น้อย โดยในการไปกันตอชาวบ้านจะนำ “คร้าวหลู่” (ชุดเครื่องใช้และของแห้งที่จัดร่วมกันเป็นชุดห่อด้วยกระดาษแก้ว) และขันใส่ข้าวตอกกรวยดอกไม้ไปด้วย ส่วนของขั้นตอนการประกอบพิธี จะมีตัวแทน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ชายหรือคนที่มีอาวุโสที่สุดในกลุ่มที่ไปด้วยกัน เป็นผู้นำกันตอ กรวยดอกไม้ และข้าวตอก ไปใส่ในพานและขัน ที่ตั้งอยู่หน้าผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะไปขอขมา จากนั้นจึงกล่าวคำขอขมา ซึ่งเมื่อกล่าวจบผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะกล่าวตอบ จากนั้นอาจมีการพุดจาซักถามทุกข์สุขกันก่อนจะลากลับ

รูปที่ 4.7 ตัวแทนนำกล่าวกันตอ ผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน

เช้ามืดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ชาวบ้านจะนำข้าวหอมต่ออาหารสำหรับถวายพระพุทธรูป ประกอบด้วย ข้าวสวย ขนหม ผลไม้ ใส่ขามวางไว้ในของพารา จตุรูปเทียนบูชา กล่าวอัญเชิญพระพุทธรูปให้เสด็จประทับที่ของพารา ซึ่งในการถวายหอมต่อจะทำทุกวันตลอด 7 วันเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยการบูชานี้จะทำที่บ้านอย่างเดียว หรือจะบูชาของพาราทั้งที่บ้านและที่วัดก็ได้ จากนั้นเมื่อสิ้นสุดการบูชาของพารา ชาวบ้านก็จะรื้อและนำของพาราไปทิ้งในป่าหรือนำไปเผา ส่วนของพาราของวัด บางวัดอาจไม่นำไปทิ้งแต่จะเก็บไว้ใช้ในปีถัดไป โดยอาจจะเลาะเอากระดาษออก เหลือไว้เพียงโครงไม้ไผ่

รูปที่ 4.8 ชาวบ้านจะนำหอมต่อไปไหว้หอเจ้าเมืองและเสือบ้าน

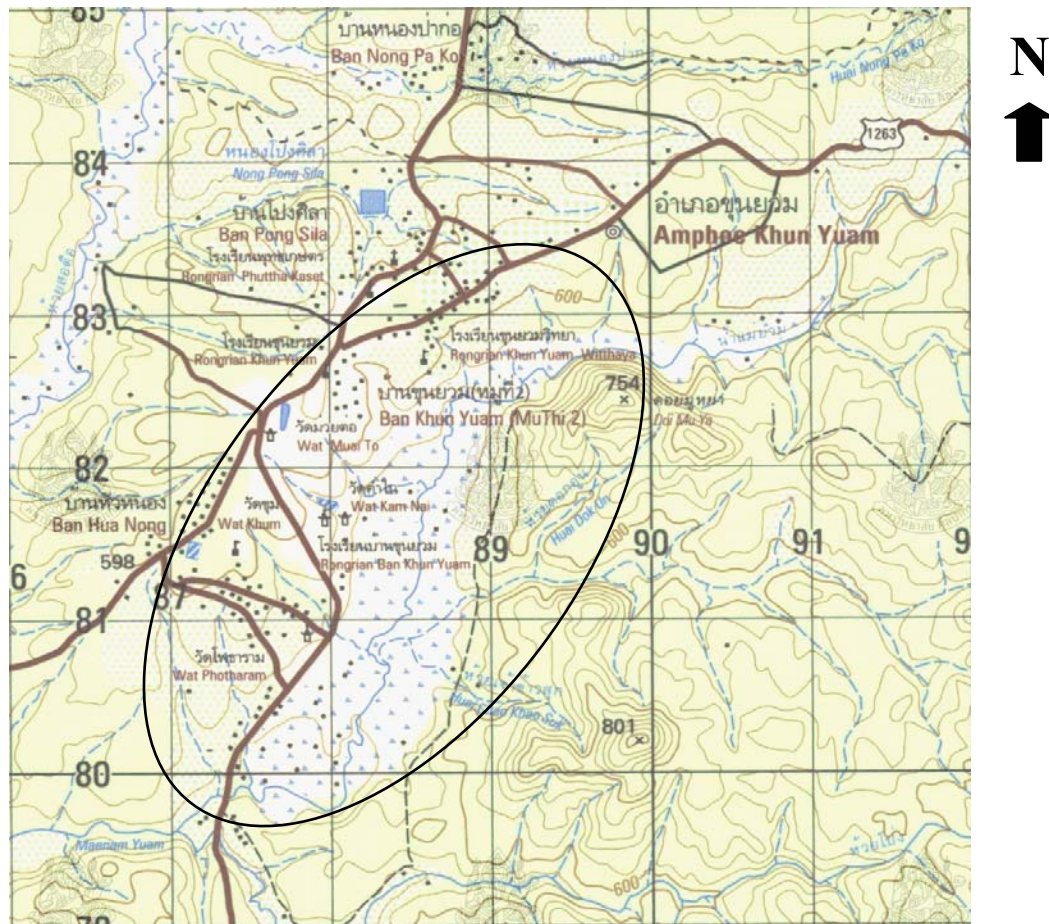
หลังจากที่บูชาของพาราเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำหอมต่อไปไหว้หอเจ้าเมืองและเสือบ้าน ก่อนจะกลับบ้านมาจุดเทียนและวางก๊อกต่างบูชาผีเจ้าที่ตรงบริเวณหน้าบ้าน ได้แก่ ประตูลี้ว ประตูกางเข้าบ้าน ประตูลี้ว ประตูลี้วนอน จากนั้นจึงเตรียมตัวเดินทางไปตักบาตรอาหารคาวหวานที่วัดต่อแพ โดยของที่นำไปตักบาตรประกอบด้วย อาหารคาวหวาน คั่วหลู่ จำนวน 1 ชุด ซึ่งอาจเป็นของที่ซื้อใหม่หรือเป็นของที่มีคนนำมาขอมาลาโทษ และขันที่ใส่กรวยดอกไม้ ข้าวตอก เศษเหรียญ และขวดใส่น้ำสำหรับกรวดน้ำ เมื่อขึ้นไปบนวัดชาวบ้านจะนำคั่วหลู่ไปวางไว้บนพาน แล้วจึงนำกรวยดอกไม้ ข้าวตอก และเศษเหรียญ มากำรวมกันยกขึ้นจรดหน้าผากก่อนวางไว้บนพาน จำนวน 3 ชุด ที่ตั้งอยู่ด้านหน้า จากนั้นนำอาหารคาวหวานไปวางไว้บนโต๊ะที่ทางวัดจัดไว้ เมื่อชาวบ้านเดินทางมาพร้อมเพรียงพระสงฆ์ก็จะเริ่มสวดมนต์เป็นภาษาไทยใหญ่ และเทศนาธรรม

ในช่วงค่ำของวันออกพรรษา ผู้เฒ่าผู้แก่ต่างนำขบวนขบวนมาอนวัดสวดมนต์รักษาศีลแปด ส่วนคนที่ไม่ไปนอนที่วัดต่างก็หอบไม้เกี๊ยะมาปักและจุดหน้าหอเจ้าเมืองและหน้าบ้าน นอกจากนี้ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนเดินทางไปก้นตอขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน

4.1.2 ตำบลขุนยวม (ไทใหญ่และคนเมือง)

4.1.2.1 สภาพทั่วไป

อำเภอขุนยวมเดิมเป็นเมืองขนาดเล็ก เรียกกันว่า เมืองขุนยวม ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไต (ชาวไทใหญ่) พวกเขาเรียกเมืองนี้ว่า "บ้านกุ่มลม" (เพราะหมู่บ้านนี้มีอากาศหนาวเย็น มีลมพัดตลอดเวลา) มีเจ้าเมืองเรียกว่า "ชานกะเล" ชื่อว่า "พญาสิงหนาทราชา" เป็นเจ้าเมืองคนแรก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2453 เมืองขุนยวมได้ถูกยุบลงเป็น อำเภอขุนยวม โดยมีขุนเดชประจักษ์เป็นนายอำเภอคนแรก อำเภอขุนยวม แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลขุนยวม ตำบลแม่เงา ตำบลเมืองปอน ตำบลแม่ข่มน้อย ตำแม็ก และตำบลแม่อุค ซึ่งในการศึกษาในครั้งนี้ ได้ทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้งหมด 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลขุนยวม (ในเขตเทศบาลขุนยวม) ตำบลเมืองปอน และตำบลแม็ก

แผนที่ที่ 4.2 แผนที่แสดงที่ตั้งเขตเทศบาลตำบลขุนยวม

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตราส่วน 1: 50,000

4.1.2.2 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

เทศบาลตำบลขุนยวม

แต่เดิมบ้านขุนยวม เป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีพื้นที่ตั้งแต่เหนือลำห้วยซึ่งอยู่ติดกับวัดโพธารามขึ้นไปทางทิศเหนือถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า "กุ่มลม" เพราะเหตุว่าหมู่บ้านนี้มีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากมีลมพัดผ่านอยู่ตลอดเวลาในอดีตเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่าปกากะญอ (ยางเกอเลหรือสะกอว์) ละว้ามอญ ซึ่งอพยพมาจากเขตพม่าเข้ามาอยู่บริเวณท้ายสนามบินในปัจจุบัน ต่อมาชาวไทยใหญ่ (ชาวไต) คนหนึ่งมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ชื่อว่า "ชานกะเล" ได้มาเป็นบุตรเขยของ พระกำหม่องที่บ้านปางหมู (บ้านปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน) ได้เกลี้ยกล่อมชนเผ่าปกากะญอที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายบนภูเขาสูงมาอยู่รวมกันเป็น หมู่บ้านในเขตขุนยวมโดยมีชานกะเลและปู่จุนโทะเป็นผู้นำ และได้อพยพครอบครัวจากเมืองแม่ฮ่องสอนมาอยู่ขุนยวม และได้ยกให้ชานกะเลเป็นผู้ปกครองดูแลเมืองขุนยวม โดยมีปู่จุนโทะเป็นผู้ช่วยเหลือและต่อมา ประมาณ 7 - 8 ปี ในขณะที่ชานกะเลปกครองอยู่ที่เมืองขุนยวมนี้ เมืองขุนยวมได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วมีผู้อพยพเข้ามาอยู่มากมาย หมู่บ้านขุนยวมจึงได้ขยายขึ้นมาทางทิศเหนือเรื่อยๆ ความอันนี้เองได้เลื่องลือไปถึงเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นขุนยวมได้อยู่ในความปกครองของเชียงใหม่ โดยมีพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น ทรงเห็นว่า ชานกะเล เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งและซื่อสัตย์ต่อ

หน้าที่การงาน ชานกะเล จึงถูกเรียกตัวไปช่วยราชการที่เชียงใหม่ ประมาณ 2 ปีเศษ ชานกะเลก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาสิงหนาทราชา ไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2417 แทนเพราะทรงเห็นว่า เมืองแม่ฮ่องสอนมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า และมีประชากรอยู่หนาแน่นกว่าเมืองขุนยวม และทางเมืองขุนยวมก็ได้มีชาวไทใหญ่ (ไต) ชาวปกากะญอเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น และได้แต่งตั้งให้ ปู่ขุนโทะ เป็นพระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ปกครองเมืองขุนยวมแทนต่อมาเมื่อพระยาสิงหนาทราชา เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนถึงแก่กรรมลง ทางเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้แต่งตั้งเจ้านางเมียะ ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชาเป็นผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนแทน แล้วให้พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์เป็นผู้ช่วยเหลือ

พระยาขันธเสมาราชานุรักษ์ต้องย้ายจากเมืองขุนยวมไปอยู่เมืองแม่ฮ่องสอน และได้มอบหมายให้พระยาพะก่าตอง เป็นผู้ปกครองดูแลเมืองขุนยวมแทน แต่เกือบต้องมีเหตุการณ์ที่ทำให้ผิดใจกัน คือ เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าราดออกมาตรวจดูเหตุการณ์ทางชายแดน เมื่อเดินทางมาถึงเมืองขุนยวม ได้พบสาวงามผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรสาวของ นายแหลง คนสนิทของพะก่าตอง เจ้าราดเกิดความรักใคร่ชอบพอสาวเจ้าไม่เล่นด้วย เจ้าราดจึงใช้อำนาจกระทำการข่มขืนบุตรสาวของนายแหลง เมื่อนายแหลงเห็นว่าเจ้าราดกระทำการเกินเหตุเช่นนั้นกับบุตรสาวจึงเกิดความโมโหเป็นอย่างมาก พอเจ้าราดก้าวออกมาจากประตูห้อง นายแหลงจึงได้ใช้ดาบฟันเจ้าราดถึงแก่ความตายคาประตุนั่นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ พระยาพะก่าตอง จึงได้นำศพของเจ้าราดไปตั้งไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (บริเวณ ณ ที่แห่งนี้จึงได้รับสมญานามว่า "ทุ่งเจ้าราช" มาจนถึงปัจจุบัน) และมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงได้ส่งคนมาไต่สวนได้ความว่าเจ้าราดกระทำความผิดจริง เรื่องนี้เป็นอันเจียบไป และคนสุดท้าย คือ ท้าวคำนวน ขวมกิจประชากร พ.ศ. 2443 ทางราชการได้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวม (แม่สะเรียง) ตั้งเป็นเขตเมืองเรียกว่า "บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก" ตั้งที่ว่าการที่เมืองขุนยวมพ.ศ. 2446 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนยวม ไปตั้งที่ว่าการใหม่ที่เมืองยวม (แม่สะเรียง) เรียกว่า "บริเวณพายัพเหนือ" พ.ศ. 2451 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองยวม (แม่สะเรียง) ไปตั้งใหม่ที่เมืองแม่ฮ่องสอน สำหรับเมืองขุนยวม เมืองปายและเมืองยวม (แม่สะเรียง) ให้จัดตั้งเป็นอำเภอ และตั้งเป็นที่ว่าการอำเภอตามชื่อนั้น ๆ ให้ขึ้นอยู่กับการปกครองของมณฑลพายัพ พ.ศ. 2476 มีการยุบมณฑล และตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนและอำเภอต่างๆ ให้ขึ้นอยู่กับการปกครองของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยและทางราชการได้แต่งตั้งนายอำเภอมาปกครองจนถึงทุกวันนี้

เมืองขุนยวมเปลี่ยนชื่อจาก "กุ่มลม" เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอขุนยวม ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และตั้งให้ท้าวคำนวน ขวมกิจประชากร เป็นกำนัน ช่วยปกครองดูแลเมืองขุนยวม จึงถือว่าท้าวคำนวน ขวมกิจประชากรเป็นกำนันคนแรกของอำเภอขุนยวม¹⁴¹

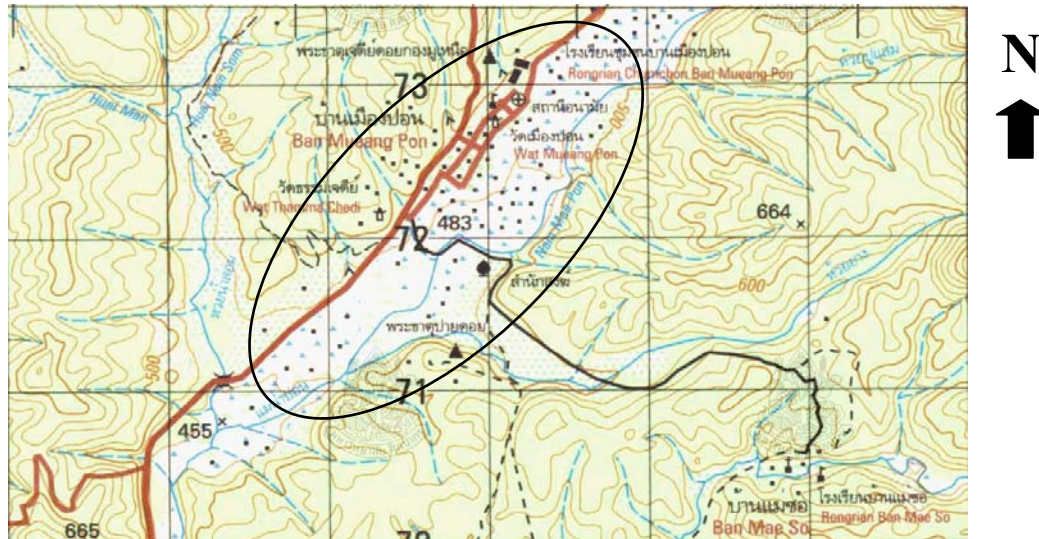
ปัจจุบัน ตำบลขุนยวมแบ่งการปกครองเป็นเขตเทศบาลซึ่งเทศบาลตำบลขุนยวม ประกอบด้วยชุมชน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ต. ขุนยวม อ. ขุนยวม บางส่วน¹⁴² และ อบต. ขุนยวม

ตำบลเมืองปอน

ตำบลเมืองปอนอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอขุนยวม มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 10 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ 1 บ้านเมืองปอน หมู่ 2 บ้านเมืองปอน หมู่ 3 บ้านหางปอน หมู่ 4 บ้านป่าฝาง หมู่ 5 บ้านแม่ซอ หมู่ 6 บ้านแม่ลาเกะ หมู่ 7 บ้านท่าหินส้ม หมู่ 8 บ้านมะหินหลวง หมู่ 9 บ้านหนองแห้ง หมู่ 10 บ้านแม่โง้¹⁴³

<http://www.khunyuan.org/aboutus/aboutus.php> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551.

¹⁴² เพิ่งอ้าง.

แผนที่ที่ 4.3 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลเมืองปอน

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตรฐาน 1: 50,000

พ่อเผ่าแหลงคำ ซึ่งเป็นคนเผ่าคนแก่ที่อาศัยอยู่ในบ้านเมืองปอนมาแต่กำเนิดได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองปอนในอดีตไว้ว่า “แต่ก่อนบ้านอยู่ตรงหางบ้าน แต่พอแต่งงานตอนอายุ 28 ปี ก็ย้ายมาอยู่กับภรรยาที่บ้านที่อาศัยอยู่ปัจจุบัน มีลูกด้วยกัน 1 คน ประกอบอาชีพทำนา ปีละ 1 ครั้ง เริ่มทำตอนเดือน 6 แล้วก็เกี่ยวข้าวตอนเดือน 12 หลังจากนั้นก็ปลูกถั่ว หอม กระเทียม แล้วก็เก็บตอนประมาณเดือนเมษายน เมื่อก่อนที่พ่อเผ่าหนุ่มๆ ในเมืองปอนมีคนไต่ประมาณ 30 กว่าบ้าน คนเมืองมี 20 กว่าบ้าน เป็นคนเขียงใหม่มาจากแม่แจ่ม กับ แม่ลาหลวง ส่วนยางแดงจะมีอยู่ตรงหมู่ 2 แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว เพราะย้ายไปอยู่แม่ชอกันหมด

- บ้านท่าหินส้ม - คนไต่
- บ้านป่าฝาง - คนไต่ กับคนเมือง
- บ้านหางปอน - คนไต่ กับคนเมือง
- บ้านแม่ชอ - กระเหรี่ยง
- บ้านแม่ลาเกะ - กระเหรี่ยง
- บ้านแม่หินหลวง - กระเหรี่ยง
- บ้านหนองแห้ง - กระเหรี่ยง กับคนเมือง
- บ้านแม่โขง - กระเหรี่ยง”¹⁴⁴

4.1.2.3 วิถีชีวิต ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

ในอำเภอยุวมนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่การประกอบอาชีพนั้นกลับไม่ได้หลากหลายตามไปด้วย คนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพดั้งเดิม คือการทำเกษตรกรรม โดยปลูกข้าวเป็นหลัก ปีละ 1 ครั้ง ต่อมาเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะปลูกพืชชนิดอื่น เช่น กระเทียม งา ถั่วลิสง (ถั่วดิน) เป็นต้น

¹⁴³ <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=580203> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551.

¹⁴⁴ สัมภาษณ์นายแหลงคำ คงมณี, อายุ 75 ปี, วันที่ 29 ตุลาคม 2551

อาหาร

อาหารของชาวบ้านในอำเภอชุมขมนั้นส่วนใหญ่ เป็นอาหารใต้ ที่มีถิ่นกำเนิดเป็นส่วนประกอบสำคัญในการปรุงอาหาร จากการเก็บข้อมูลพบว่าอาหารใต้นั้นมีมากมายหลายชนิด และมีชื่อเรียกที่แตกต่างไปจากภาษาไทยภาคกลาง

ประเภทของอาหาร

น้ำพริก ได้แก่ น้ำพริกผิง โรยข้าวร้อนๆ หรือ ไม่ก็ข้าวเหนียวจิ้ม น้ำพริกน็อค คือน้ำพริกผิงที่ใส่น้ำต้มสุก น้ำพริกอุบ น้ำพริกมะเขือส้ม (มะเขือเทศ) น้ำพริกอ่อง (มีน้ำมากกว่าของที่อื่น) น้ำพริกอุบทางนี้ไม่ใส่หมู ใส่กุ้งแห้ง ปลา หอม กระเทียม มะเขือเทศ ขมิ้น พริก การใส่น้ำมัน เพื่อช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร น้ำพริกผักอีหลิน (เป็นอาหารที่ชาวปกากะญอในตำบลแม็กกี ทำรับประทานเช่นกัน) น้ำพริกบาหนอยค้อบ (บาหนอยค้อบ เป็นลูกเล็กๆ มีสันเหมือนบวบ) บาหนอย คือ บวบ และน้ำพริกคั่วทราย ต้องมี ถั่วลิสง **น้ำพริกไต** ส่วนใหญ่ใส่น้ำมันทุกอย่าง ยกเว้นน้ำพริกส้มที่ไม่ใส่น้ำมัน น้ำพริกส้ม คล้ายๆ กับน้ำพริกกะปิ แต่น้ำพริกส้มไม่มีทั้งแบบใส่กะปิ และ ไม่ใส่กะปิ ใส่กระเทียม พริกขี้หนูสด มะนาว เกลือ ถ้าน้ำพริกที่ใส่กะปิ คล้ายของใต้ เป็นแบบของไทย แต่ไม่ใส่น้ำตาล

ต้มจืด เรียก “อินโง” อิน แปลว่า แงง โง แปลว่า ร่อย

กับข้าว เรียกว่า “พัก” “มือนักินพักฮัง” หมายความว่า “วันนี้กินอะไร”

จอ เหมือนการแกงแต่ว่ามีทั้งใส่ มะขาม หรือ ไม่ก็ใส่น้ำอ้อย **จอแจม** (แปลว่าหวานก็ได้ เค็มก็ได้) **จอส้ม** ใส่มะขามคืบก็ได้ มะขามเปียกก็ได้

แกง ส่วนใหญ่เป็นผักพื้นบ้าน ผักเสี้ยว ผักฮั ผักกูด ผักเขียวแกง เทียบกับแกงแค แต่ทางนี้จะใส่น้ำมัน ใส่ถั่วเน่าแผ่นปิ้งแล้วก็โขลกกับเกลือ พริก และกะปิ เท่านั้น

แกงฮังเล หรือแกงฮินเล ทางใต้ ไม่ใส่น้ำตาล รสออกเค็ม เปรี้ยว ใส่หอม กระเทียม เยอะ ทางนี้แกงฮินเล ใส่น้ำมันงาลงไปด้วย เครื่องแกงมี พริก หอม กระเทียม กะปิ เกลือ มะขามเปียก น้ำมันงา ขมิ้นผง และหมากสะหล่า (คล้ายเครื่องแกงกะหรี่) .. ใส่เนื้อหมู สาม สี่ ห้า ชิ้น... แกงฮังเล ไว้กินปกติ แต่ถ้าคนมีฐานะก็เลี้ยงฮังเล เป็นหลัก

ไก่ คือ การยำ แต่ต้องทำผักให้สุกก่อน อย่างถั่วฝักยาวก็ต้องต้มก่อนแล้วจึงนำมายำ

โค้ว มาจาก คำว่า คั่ว เป็นการผัดแบบแห้ง

อุบ เป็นเหมือนการอบ ของขลุกลขลิก แต่ใช้น้ำมันเยอะๆ เช่น เนื้อหมูอุบ หรือ เนื้อไก่อุบ

อุบอาศัยเปียน ลักษณะการผัด แล้วตั้งไฟ ใส่น้ำ ตั้งไฟ จนน้ำมันจากไก่ หรือ หมู ออกมาผสมกับน้ำสี คือ น้ำมัน

เปียน หรือเปยาน คือ การกลับไปกลับมา ตั้งไฟไว้นานกว่าการอุบธรรมดา ส่วนใหญ่ใช้กับเนื้อสัตว์ (อบแบบนาน)

หุง คือ การแกง ใส่น้ำ และใส่เครื่องแกง แต่ไม่ใช่การแกงจืด เช่น ผักฮัหุง

ส่า หรือ สั่ว หมายถึง การยำของสดๆ อย่างเช่น ยำใบบัวบก ว่า ผักหนะส่า (นาม ก่อน กริยา)

ถ้าคนเมือง ใช้กริยาก่อน ตามด้วยนาม อย่างหมูคืบๆ เรียกว่า เนื้อหมูส่า ใส่เครื่องแกง เครื่องยำ (ผัก และเนื้อสัตว์) แต่มีอาหารอยู่ชนิดเดียว คือ ยอดมะขาม ที่ยำสดๆ แต่เรียกว่า ไก่ คือ ส้มแกงไก่ ส้มปี้ไก่

หมากสางโศดำ หรือส้มดำ จะใช้มะละกอห่าม ที่ยังกรอบ หั่นเป็นชิ้น บางๆ ใส่ถั่วเน่า ใส่กะปิ มะขาม ถั่วเน่าแผ่น จะปิ้งหรือไม่ปิ้งก็ได้ ทางนี้แท้ จะไม่สับมะละกอแต่จะใช้การชุบแทน ซึ่งจะเรียกอาหารประเภทนี้ว่า หมากสางโศโก้ และใส่เครื่องปรุงต่างกันอย่างเล็กน้อย คือ ใส่น้ำมะขาม กะปิ พริกป้า ถั่วลิสง ถั่วเน่าคั่ว

ข้างปอง ปอง แปลว่า ปอง คือการนำผักมาผสมกับแป้งข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ครั้งต่อครั้ง ใส่หอมแดง พริก กะปิ เกลือ ขมิ้น พริกแห้งป่น ตะไคร้โขลก แล้วนำไปทอดในกะทะก้นแบน ค้างน้ำมันเยอะๆ มีทั้ง *ข้างปองฟู* และ *ข้างปองเต็กเบ็ง* ที่มีถาดแม่พิมพ์ เต็ก คือการกด เบ็ง คือ ถาด ภาชนะที่เป็นแป้นพิมพ์ หั่นมะละกอเป็นเส้นเล็ก แต่ ถ้าข้างปองฟู หั่นขนาดชิ้นเท่านิ้วมือได้ ส่วนผสม เหมือน ข้างปองฟู ข้างปองนั้นเป็นเหมือนอาหารว่างของชาวไต ส่วนใหญ่มักรับประทานกับน้ำจิ้ม ที่ประกอบด้วยถั่วลิสง ใส่พริกขี้หนู ถั่วลิสง แดงขาว มะนาว (มะขาม) เกลือ หรือไม่กี่อย่าง ถ้าใครชอบหวานก็ใส่ แต่ดั้งเดิม ไม่ใส่น้ำตาล

ข้าวส้ม คือ ข้าววนดกับมะเขือเทศ ทานกับถั่วโก้ (ถั่วฝักยาว ถั่วไร่) เอมายำกับน้ำพริกอุ๊บ ใส่ กระเทียมเจียว การทำข้าวส้มนี้จะหุงข้าวให้แฉะ ใส่มะเขือเทศ บางคนเอาไปอุ๊บ (ใส่น้ำมัน) หรือไม่ก็ต้มใส่ เกลือ กับขมิ้น

ข้าวกันจิ้น ข้าววนดกับเลือด

ของหวานของชาวไทใหญ่

แม้ว่าชาวไทใหญ่จะไม่ใช้น้ำตาลในการปรุงอาหาร แต่ก็มิได้หมายความว่าชาวไทใหญ่จะไม่ชอบทาน หวาน เพราะขนมของชาวไทใหญ่ ส่วนใหญ่นั้นเป็น ขนมที่มีรสชาติดหวาน เพราะใช้น้ำตาลอ้อย และกะทิ เป็น ส่วนผสมหลัก ซึ่งขนมนี้มีมากมายหลายชนิด เช่น

ข้าวต้ม ใส่กล้วยเป็นไส้ ไม่ใส่กะทิ ข้าวต้ม มัดเหมือนกัน แต่มัดใหญ่กว่าหน่อย ข้าวเหนียว กล้วย ถั่ว รสหวานที่กล้วย ไข่กล้วยสุกจัดๆ เมื่อต้มหรือหนึ่ง กล้วยแดง นำทานมาก

ข้าวต้มหัวหงอก ข้าวต้มเขาคาย จะใช้ใบดอกไม้กวาดมาทำเป็นกรวยปากกว้าง เอาข้าวใส่เข้าไป มี ปากปิดข้าวได้ เขาเรียกว่า ข้าวต้มเขาคาย – เป็นข้าวเหนียวที่ไม่ใส่กะทิ ถ้าเป็นข้าวต้มที่ไม่ใส่กล้วย จะคลุกกับ มะพร้าวทึนทึก แล้วจิ้มกับน้ำตาล

ข้าวต้มแหลม ใช้ใบไม้กวาด แล้วห่อปิดตรงหัว มีหัวแหลมๆ ใส่ข้าวเข้าไป หัวปิด จิ้มกับมะพร้าวทึนทึกกับ น้ำตาล

ข้าวมูนบั้ง (ตัวด้วง) ข้าวมูน แปลว่า ขนม หรือ *ขนมด้วง* ใช้ไม้ที่เขาะเป็นร่อง ใช้แป้งที่นวดกับน้ำ จะ ม้วนเหมือนตัวด้วง (แมงกวาง) ไปต้ม แล้วเอาไปคลุกมะพร้าว น้ำตาล งาม เรียกว่า ข้าวมูนบั้ง

ส่วยทะมิน (ส่วย แปลว่า ทอง ทะมิน แปลว่า ข้าว) เป็นข้าวเหนียว ผสมน้ำตาล ถ้าใส่น้ำอ้อยเป็นสีแดง ถ้า ใส่น้ำตาลเป็นสีขาว แล้วก็มีหน้าด้วย ใส่กะทิ ใส่เกลือ ราดหน้า แล้วเผาหน้า ใช้กานมะพร้าวสุ่มแล้วเผาข้างหน้า

อาลาหว่า ประกอบด้วย แป้ง น้ำตาล กะทิ ทำหน้าเหมือนส่วยทะมิน แต่ถ้าเป็น อาลาหว่าจ้ง ใส่ทุเรียน เนย ลงไปด้วย

สมัยก่อนนี้มีขนมอีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า กดกับเบ็ง เอาใส่มะพร้าวห่ม เรียก ข้าวมูนห่มผ้า น่าจะเป็น “ขนมถังแตก” พอแข็งแล้วเป็นเม็ดแป้งอยู่ คนเมือง เรียกว่า ขนมกานเกียง

ข้าวมูนถั่ว ทอดแบบข้างปอง แต่ใช้เม็ดถั่ว เรียกว่า ถั่วลาย เม็ดเล็กกว่าถั่วดำ เอาไปทำให้สุกก่อน แล้วก็ เอามาทอดแบบข้างปอง กดกับเบ็งเหมือนข้างปอง

ข้าวมูนปาด คล้ายๆ อาลาหว่าแต่ไม่มีหน้า ใช้น้ำอ้อยแทนน้ำตาล ส่วนผสมจากแป้ง น้ำตาลอ้อย มะพร้าว

ขนมเบ็ง แป้ง กะทิ น้ำอ้อย ไปกดในเบ็ง เหมือนข้างปอง

เป้งม้ง หรือ ถั่วพู ส่วนผสมหลักๆ ได้แก่ มะพร้าว แป้งข้าวเจ้า น้ำตาลทราย น้ำตาลปีบ

รูปที่ 4.9 ขนมหวานของชาวไทยใหญ่

การแสดงและการละเล่น

ข้อมูลเกี่ยวกับการละเล่นที่ได้จากการศึกษานั้นเป็นการละเล่นของชาวไทยใหญ่ ในตำบลขุนยวม และตำบลเมืองปอน

ลิเกไทใหญ่ หรือ จ๊าดไต

จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านตำบลขุนยวม และตำบลเมืองปอน พบว่าในอดีตนั้น ในอำเภอยุวม มีคณะลิเกไทใหญ่ ถึง 2 คณะด้วยกัน โดยมี ตำบล ละ 1 คณะ ซึ่งเป็นการตั้งคณะกันขึ้นมาเองของคนในบ้าน โดยจะแสดงในงานทำบุญปอยอ่องจ๊อด หรือ ปอยออกหว่า การแสดงนั้นจะเล่นเป็นเรื่องราวทั้งที่แต่งขึ้นเอง และที่เป็นตำนานเล่าต่อกันมา คณะของตำบลเมืองปอนนั้นมีทั้งหญิงและชาย แต่คณะของตำบลขุนยวมนั้นมีแต่ผู้ชาย

“ลิเกไทใหญ่ จ๊าดไต ที่ขุนยวมมีคณะเดียว ลงมาได้เล่นตอนอายุประมาณ 28 แต่ตั้งมาก่อนนี้นานแล้ว ไม่มีเก็บคำดู สมัยก่อนถ้ามีปอยนกลอยโตก็จัดรวมกัน เมื่อก่อนมีแต่ผู้ชายทั้งนั้น”¹⁴⁵

เกมการละเล่น

หมากนึม มักจะเล่นในช่วงปีใหม่ไทย (สงกรานต์) ประมาณเดือน 5

อีจั้ง การเล่นโยนเหรียญของชาวไทยใหญ่ เป็นการละเล่นที่ผู้ชายเล่นเป็นส่วนใหญ่ เล่นในช่วงปีใหม่ไทย (สงกรานต์)

ฮอฮู้ การนำตัวหมากฮอฮู้ (ไม้มาทำเป็นท่อนขนาดฝ่ามือ) มาปา แล้ววัด เป็น คีบ สอก และวา

หมากขุมเคอ เล่นบนดิน

หมากกอน เอาเม็ดมะขามใส่ถุงเป็นลูกมาเล่น

หมากเก็บ การเล่นคล้ายกับชาวไทยทั่วไป แต่ใช้ไม้มาทำเป็นตัวหมาก

¹⁴⁵ สัมภาษณ์นายจอร์ริยะ อุประ, อายุ 74 ปี, วันที่ 5 ตุลาคม 2551.

4.1.2.4 ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ

จากการศึกษาเรื่องศาสนาของชาวอำเภอขุนยวม พบว่าชาวไทยใหญ่และคนพื้นเมือง นับถือพุทธศาสนา ควบคู่กับการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลปกป้องรักษาชาวเมืองขุนยวม

ศาสนาพุทธ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวขุนยวม เพราะตลอดทั้งปี พุทธศาสนิกชน ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยใหญ่ คนพื้นเมือง และชาวปกาเกอะญอ จะร่วมกันทำบุญในงานประเพณีต่างๆ ที่มีตลอดทั้งปี โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นงานประเพณีของกลุ่มใด ยกตัวอย่างเช่น ปอยออกหว่า (ออกพรรษา) ประเพณีของชาวไทยใหญ่ ซึ่งจะมีการนำของไปทำบุญในทุกๆ วัด พบว่า การไปทำบุญที่วัดนั้นมีทั้งคนไทยใหญ่ คนเมือง และปกาเกอะญอ ไปร่วมกันทำบุญ หรือการทำบุญตักบาตรถวายสลาก ซึ่งเป็นประเพณีของคนเมือง และจะจัดขึ้นเฉพาะวัดที่เป็นวัดของคนเมืองเท่านั้น แต่ก็พบทั้งคนไทยใหญ่ และปกาเกอะญอไปทำบุญร่วมกัน

การเกิด ¹⁴⁶ ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ ห้ามกินปลีกล้วย ข้าวปุก ข้าวต่อหม้อ (ข้าวที่ติดกันหม้อแห้งๆ) และห้ามนั่งขวางทางบันได เพราะจะทำให้คลอดยาก เมื่อเด็กเกิดมาจะเอาใส่กระด้ง วางที่หัวบันได แล้วเอาไม้ฉาก (ไม้คดข้าว) ตีที่กระด้งแล้วพูดว่า เป็นลูกผีหรือลูกคน มาเอาไปถ้ายกไปแล้วจะถือว่าเป็นลูกคน สมัยก่อนรกเด็กจะเอาไปฝังไว้ใต้บันไดบ้าน แต่เดี๋ยวนี้เอาไปแขวนที่ต้นไม้ โคม่าจะได้ฉลาด

“เวลาท้องจะห้ามทำงานหนัก พอคลอดแล้วก็ต้องกินแต่น้ำพริกผง เนื้อย่าง และต้องกินน้อยๆ ต้องอยู่ไฟ 7-15 วัน รกและสายสะดือของเด็กจะเอาไปฝังบริเวณบ้าน ส่วนการตั้งชื่อนั้นกำนันจะเป็นคนตั้งให้”¹⁴⁷

“ตอนคลอดลูกจะมีคนมาทำคลอดและดมยาให้ เรียกว่าแม่เก็บ พอคลอดแล้วแม่ก็ต้องกินข้าวกับเกลือ กับถั่วเน่า 10 วัน จึงจะกินหมู กินไก่ได้ ส่วนเด็กที่เกิดมานั้นจะตัดสายสะดือไปตากแห้งไว้ ถ้ามีพี่น้องจะนำไปแช่น้ำให้กินเพราะเชื่อว่าจะได้รักกัน ส่วนรกนั้นจะนำไปฝังไว้ใต้บันไดบ้าน เพื่อที่เด็กจะได้ว่านอนสอนง่าย ไม้ค้อ”¹⁴⁸

การตั้งชื่อ สมัยก่อนกำนันจะเป็นคนตั้งให้ แต่เดี๋ยวนี้จะตั้งจากที่โรงพยาบาล เพราะมีหนังสือให้ดู ส่วนชื่อไทยใหญ่ปู่ย่าตายายจะตั้งให้ โดยดูตามวัน และตามคำรา

การอาบน้ำเดือน การอาบนั้นจะเอาเด็กไปอาบในอ่างที่มีแก้วแหวนเงินทองแช่ ซึ่งเด็กผู้หญิงถ้าอายุได้ 29 วัน จะต้องอาบเดือนเลย ถ้าเกินจากนี้เชื่อว่าเด็กจะค้อ ส่วนผู้ชายจะอาบเมื่อไหร่ก็ได้

การแต่งงาน ของชาวบ้านในอำเภอขุนยวม ที่ทำการสัมภาษณ์นั้น มีพิธีกรรม ไม่ต่างจากการแต่งงานของชาวไทยภาคกลางมาก อีกทั้งการแต่งงานก็ไม่ใช้ พิธีกรรมที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ดังจะเห็นได้จากผู้ที่

¹⁴⁶ สัมภาษณ์นางเกสร รัตนจำเริญ, อายุ 67 ปี, วันที่ 24 กรกฎาคม 2551.

¹⁴⁷ สัมภาษณ์นางจันทน์ มณีธร, อายุ 70 ปี, วันที่ 24 กันยายน 2551.

¹⁴⁸ สัมภาษณ์นางดังจัน วิไลวรรณ, อายุ 68 ปี, วันที่ 29 ตุลาคม 2551.

ให้สัมภาษณ์บางคน ไม่ได้แต่งงาน แต่ใช้วิธีการหนีไปอยู่ด้วยกันก่อน แล้วจึงกลับมาขอขมา หรือ ก้นตอ พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ในภายหลัง

“คนเฒ่าคนแก่ มามัดมือกัน เตรียมงานวันเดียว บางบ้านก็ทำบุญเลี้ยงพระตอนเช้า ใส่ชุดใด ทำผมมวย แบบเดียวกันแหละ ทางคนไทยต้องมีกระbung เอาดินกล้วยต้นอ้อยมา ก็มีแห่ขันหมาก แต่ไม่มีกระbung ใส่เข้ามา ไม่มีต้นอ้อย ไม่มีต้นกล้วย ก็แห่จากบ้านเจ้าบ่าวมา บ้านเจ้าสาว คนทางนี้ช่วงเข้าพรรษา เขาไม่แต่งงานกัน”¹⁴⁹

“ให้ผู้ใหญ่ไปบอกแล้วก็มัดมือ ทำขันหมาก มีกล้วย อ้อย สินสอน กล้วยน้ำว้า 1 หวี อ้อยพั่น ทำข้าวต้มกล้วยเป็นมัดๆ ตอนเย็นเลี้ยงข้าวลูกมะพร้าว ลูกน้ำอ้อยพิธี แต่งงาน จัดงานวันเดียว ทางเจ้าสาวเลี้ยงข้าว ไม่ก็ข้าวลูกมะพร้าว เท่านั้น บางครั้งก็ข้าว ปุ๊ก ไม่ก็ ข้าวเหนียวแดง ต้องให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชายเข้ามาขอก่อน ให้คนมาขอสองสามคน ถ้า พ่อแม่ยอมก็ได้แต่งงาน ถ้าไม่ยอมก็ลักกันหนี อย่างยายพ่อไม่ให้แต่ง ก็เลยพากันหนีเรารักกัน พ่อแม่ไม่ให้เอากัน เราก็นั่น พอไปก้นตอ (ขอขมา) พ่อแม่ไม่รับ พอช่วงพ่อไม่สบาย พ่อให้พี่ชายส่งไป ไปเรียก ก็เลยมา ก้นตอ ก็อยู่กันมา”¹⁵⁰

“การแต่งงานของชาวไทใหญ่สินสอดนั้น จะมีสร้อย แหวน เงิน การแต่งกายก็จะ ใส่ชุดธรรมดา เรียบๆ ดูสะอาด โดยงานจะจัดขึ้นที่บ้านของฝ่ายหญิง ตอนเช้าจะมีขบวนแห่ซึ่งในขบวนจะมีสินสอด และขันใส่ของชำร่วย (ข้าวต้มกับ/กล้วยกับ/ห่อกับ) ซึ่งของชำร่วย คือ การเอาห่อ เมี่ยงกับเกลือ และกล้วย 2 ลูก มัดรวมกันเป็นของชำร่วยแจกคนที่มาในงาน ซึ่งมีความหมายว่า คู่แต่งงาน จะเข้ากันเหมือนกับเมี่ยงและเกลือ คือการเอาเมี่ยงที่มีรสฝาด พอมากินคู่กับเกลือแล้วจะหวาน ส่วนกล้วย 2 ลูกที่เอามามัดรวมกันนั้นคือทั้งคู่จะไม่แยกจากกันไปไหน อยู่กันจนแก่เฒ่า”¹⁵¹

“ลุงแต่งงานตอน 17-18 ปี เพราะบ้านมันอยู่ใกล้กัน ไปทำงานด้วยกันมันมองเห็นกันอยู่ ไทใหญ่ไปขอสุมาพ่อแม่ มีครีวหลู เอาใบกล้วยทำแบบหางปลาคู่กัน กล้วย 2 หวี เครื่องอะไรก็ 2 หมด พอพ่อแม่ผูกข้อมือแล้วก็ไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ มันแล้วแต่จะมีเงิน ไม่มีเงิน ถ้าคนมีเงินเขาก็มีสินสอดอะไร อย่างลุงนี้ไม่มี สมัยก่อนนี้มันมี 2 อย่างนะ ของลุงนี้พากันหนี คนแรกนี้อยู่ใกล้กัน ก็ชวนกันไปอยู่ที่นา ห่างจากบ้านห้าหกกิโลฯ ไปทำนา คนที่สองนี้ ก็บ้านแถวอยู่ห่างบ้านเอามาอยู่ที่บ้าน ตอนนั้นยังค้าขายอยู่ ถ้าจัดแต่งงานก็จะไม่มีเงิน ถ้ารักกันจริงก็เลยชวนกันมาอยู่ที่บ้าน คนแรกนี่ไปก้นตอ ครั้งแรกไม่รับ ครั้งที่สองไม่รับ พอถึงปีใหม่นี้ไปก้นตอเขาถึงรับ เพราะมันเป็นประเพณี พอมีลูกเขาก็รักเรา เอาลูกเราไปเลี้ยง”¹⁵²

¹⁴⁹ สัมภาษณ์นางอุ้งปิ่น พงษ์วิไล, อายุ 61 ปี, วันที่ 24 กันยายน 2551.

¹⁵⁰ สัมภาษณ์นางอุ้งปิ่น พงษ์วิไล, เพิ่งอ้าง.

¹⁵¹ สัมภาษณ์นายส่วยละ สวสม, อายุ 86 ปี, วันที่ 9 กรกฎาคม 2551.

¹⁵² สัมภาษณ์นายจอร์จ อูประ, อ้างแล้ว.

4.1.2.5 ประเพณี

เนื่องจากในอำเภอชุมขนนั้นมีประชากรที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์อันหลากหลาย จึงทำให้ในรอบปีนั้นมีประเพณีมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีของชาวไทยใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีประเพณีของคนพื้นเมือง อีกด้วย

1) ประเพณีในรอบปีของชาวไทยใหญ่

เดือน 1 หรือเดือนเก้ง

เป็นช่วงที่ชาวบ้านเพิ่งจะเกี่ยวข้าวเสร็จในเดือนนี้จึงมีการถวายข้าวใหม่

เดือน 2 หรือเดือนก่ำ

ชาวบ้านจะทำข้าวปุก/ข้าวหนุกงาเพื่อไปถวายวัด และแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้านเพื่อเป็นการทำทาน

เดือน 3

ประเพณีหลัวข้าวหย่ากู่ (ข้าวเหนียวแดง) จะจัดขึ้นในช่วงเช้าของวันขึ้น 14 ค่ำ โดยชาวบ้านจะนำข้าวเหนียว มะพร้าว และน้ำอ้อย มารวมกันที่วัด จากนั้นก็ร่วมกันกวนจนเสร็จ แล้วนำไปแจกให้กับเพื่อนบ้านในตอนเย็น เมื่อถึงเช้า 15 ค่ำ ก็จะนำไปถวายที่วัด การถวายข้าวหย่ากู่นี้มีตำนานมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประชวร ต่อมาเมื่อพระอนันที่ได้นำข้าวยาคุที่นางสุชาดากวนถวายขณะที่พระอนันที่บิณฑบาตมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ทรงหายจากการประชวร ด้วยอานิสงส์นี้จึงทำให้นางสุชาดาได้ไปจุติบนสวรรค์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงเดือน 3 ชาวไตจึงทำบุญถวายด้วยข้าวหย่ากู่ (ยาคุ) จนถึงปัจจุบัน

ขอมต่อหลวง ในวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งตรงกับวันมาฆบูชา จะมีการทำบุญถวายข้าวมธุปายาส (ขอมต่อหลวง) โดยงานจะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ (วันดา) ชาวบ้านจะนำขนม ผักและผลไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วช่วยกันแกะสลัก ตกแต่ง เตรียมของไว้สำหรับวันรุ่งขึ้น พอถึงเช้ามีคของวันขึ้น 15 ค่ำ ก็จะมาช่วยกันทำกับข้าวเตรียมของและนึ่งข้าวสำหรับถวายพระพุทธเจ้า โดยนำข้าวเหนียวไปนึ่ง แล้วนำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ น้ำหนัก เท่าๆ กันทุกก้อน ประเพณีนี้เกิดจากตอนที่ นางวิสาขาปั้นข้าวไปบูชาไฟที่คันมหาโพธิ์ซึ่งเป็นตอนเดียวกับที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วมีศรีมอออกมาจากคันศรมหาโพธิ์ นางวิสาขาเห็นเข้านึกว่าเป็นผี รู้สึกว่าตัวเองมีบุญ อิ่มเอิบนางจึงยกข้าวทั้ง 50 ก้อนนั้นถวายให้แก่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารู้ว่ นางตั้งใจนำมาบูชาไฟ พระองค์จึงหยิบออกไป 1 ก้อนสำหรับผี แล้วจึงฉน 49 ก้อน ที่เหลือ การปั้นข้าวในพิธีนี้จึงปั้นทั้งหมด 50 ก้อน แล้วหยิบออก 1 ก้อนใส่ถ้วยให้ผี ในอดีตนั้นคนที่จะนึ่งข้าว ปั้นข้าว และเตรียมกับข้าวสำหรับถวายพระพุทธเจ้าในงานขอมต่อหลวงนั้นจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ แต่ในปัจจุบันนั้นจะเป็นใครก็ได้

เดือน 4

บอยสว่างลอง หรืองานบวชลูกแก้ว (บวชเณร) ถ้ามีลูกผู้ชายที่อายุยังไม่ถึง 20 ปี จะให้บวชเป็นเณร ซึ่งผู้ที่บวชนั้นจะมีการแต่งกาย จำลองเป็นเจ้าชายหรือกษัตริย์ (เจ้าชายสิทธัตถะ) วันแรกจะสวมชฎา แต่งกายเป็นลูกพระมหากษัตริย์ แล้วแห่ไปตามสถานที่สำคัญๆ เช่น ศาลเจ้า วัด วันที่สอง จะสวมหมวกเหมือนผมมวย แล้วแห่ไปตามบ้านญาติผู้ใหญ่ และมีเครื่องอัฐบริหาร มีต้นตะเปซา (ต้นปาริชาติ หรือต้นสารพัดนึก) แล้วใส่อาหาร และข้าวของเครื่องใช้ วันที่สามจึงจะมีพิธีบวชเป็นเณร ประเพณีนี้เกิดจากการเลียนแบบเหตุการณ์ตามพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระญาติ วันหนึ่งพระนางพิมพาแต่งองค์ทรงเครื่องให้พระราหุลกุมาร และส่งไปขอราชสมบัติจากพระพุทธองค์ แต่พระพุทธองค์ไม่พระราชทานให้และดำริว่าสมบัตินั้นไม่จริงควรจะพระราชทานทรัพย์อื่นที่ยั่งยืนกว่า แล้วทรงรับสั่งให้บรรพชาราหุลกุมารเป็นสามเณร

เดือน 5

ปีใหม่หรือขึ้นสังขาร มีการทำขนมเทียน (ข้าวมูนห่อ) ข้าวปลาอาหารไปก้นตอ (ขอขมา) พ่อแม่พี่น้องญาติผู้ใหญ่ โดยนำดอกไม้ธูปเทียนและขนมเทียนไปด้วย แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นขนม นม น้ำปลา สังขทาน ฯลฯ มีการไปทำบุญที่วัด จากนั้นก็จะสงฆ์พระ แล้วช่วยกันล้างวัด จากนั้นก็จะเล่นน้ำกัน

เดือน 6

บอยจ่าดี ขนทรายเข้าวัด/ก่อเจดีย์ทราย ชาวบ้านจะช่วยกันขึ้นโครงเจดีย์ให้เสร็จก่อนวันขึ้น 15 ค่ำ และในเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ จะไปตักบาตร (ลองชอม) โดยจะตักบาตรรอบเจดีย์ แล้วจึงถวายอาหารเพลให้แก่พระ หลังจากนั้นจึงจะทำพิธีถวายเจดีย์ทราย

เดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 และเดือน 11 (เข้าพรรษา)

ในช่วงนี้จะไม่มีการทำบุญใหญ่ๆ แต่ยังคงมีการทำบุญบ้าง เช่น

เช้า วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ไปทำบุญที่วัด พอเสร็จแล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน เหลือแต่คนที่มาจำศีลที่วัด จะรับอุโบสถศีล (ศีล 8 ข้อ) จะกินข้าวแค่ 2 มื้อ คือเช้าและกลางวัน โดยจะไปจำศีลที่วัดเฉพาะวันพระ

ส่วนการแห่เทียนนั้นเพิ่งมีมาได้ประมาณ 20 ปีมานี้ แต่ในอดีตจะมีการช่วยกันหล่อเทียนอันใหญ่ที่ทำมาจากขี้ผึ้งเพื่อถวายให้วัดวัดละ 1 เล่ม โดยจะนำเทียนที่ได้ไปถวายพร้อมกับจตุปัจจัยในเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

บอยจ่ากะ คือการนำข้าว ขนม หรือดอกไม้ธูปเทียน ไปถวายพระ หรือผู้ที่ไปจำศีลที่วัดในตอนเช้าของวันพระ โดยจะทำในช่วงเข้าพรรษาวັນใดก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะทำหลังจากวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ไปแล้ว 1 วัน แต่บางปีก็อาจไม่มีเลย

เดือน 10

ขอมต่อหลวง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 คือการถวายข้าวมูรพายาส ซึ่งทำเหมือนกับเดือน 4 แต่ในเดือนนี้จะทำพร้อมกับการเทศน์มหาชาติ เหวี่ยงส่นดาหล่า (เวสสันดร)

ขอมต่อหลวง หรือ ถวายข้าวมูรพายาส (วัดคำใน) ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10

ในงานถวายข้าวมูรพายาสของชาวไทยใหญ่นั้นจะมีการเทศน์พระเวสสันดรชาดก เป็นภาษาไทยใหญ่ โดยพระจะอ่านจากหนังสือที่เป็นภาษาไทยใหญ่ ตั้งแต่ ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ไปจนถึง ตี 4 ของวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 และในการเทศน์นั้น พระสงฆ์จะนั่งอยู่ในธรรมาสน์ (ถ้าปะหล่าง) ที่มีการตกแต่งอย่างสวยงาม โดยจะมีที่นั่งอยู่ตรงกลางและล้อมด้วยราชวัตร (หย่างมาด) มีลักษณะเป็นรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ เพื่อให้เป็นสิริมงคล กันให้สิ่งที่ไม่ดีเข้าไปไม่ได้ มีการตกแต่งด้วยปิ่นผาน้ำไม้ มีด คาบ เพื่อป้องกันเหตุร้าย (อาวุธของพระเวสสันดรที่พระบิดาและพระมารดามอบให้) อ้อย และกล้วยที่ออกหวีแล้วและหุ้มด้วยกระดาษสีเงินและสีทอง (พระเวสสันดรกลับไปเมืองของตนมีฝนตกเป็นเงินเป็นทอง มีกล้วยออกทั้งสี่มุมเมืองและออกหวีเป็นสีเงินและสีทอง) หนองบัว ซึ่งหมายถึงสระพิเศษที่พระอินทร์จำแลงลงมาในเขาวงกต, ช้างเผือกแดง (ช้างคู่บ้านคู่เมืองของพระเวสสันดรที่ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่วันหนึ่งทำก็ได้ให้ท่านแก่เมืองอื่นไปทำให้ชาวบ้านโกรธ และไล่ท่านออกจากเมือง ท่านจึงหนีไปบวชที่เขาวงกต) นอกจากนี้ยังมีการตัดกระดาษเป็นธงแขวนรอบธรรมาสน์ และศาลา เป็นรูปช้าง ม้า วัว ควาย และคน (ข้ารับใช้) อย่างละ 500 อัน (แทนสิ่งของที่พระบิดาและพระมารดาให้ท่านก่อนออกจากเมืองซึ่งพอถึงเขาวงกตท่านเองก็ไม่เหลืออะไรเลยเพราะได้ให้ท่านชาวบ้านที่พบเจอระหว่างทางจนหมด)

รูปที่ 4.10 ธรรมาสน์ หรือ กำปะหล่าง

รูปที่ 4.11 กระดาษฉลุลายเป็นสัญลักษณ์แทนช้าง ม้า วัว ควาย และคนรับใช้

ส่วนด้านหลังราชวัตรนั้นจะมีเครื่องเซ่นที่ประกอบไปด้วยผลไม้ จำนวน 5 ชุดเพื่ออาราธนาพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ คือ กะกุสันโธ โคนกะมโน กัสสะโป โคตโม อริมิติโย

รูปที่ 4.12 เครื่องเซ่นไหว้ สำหรับพระพุทธเจ้า 5 พระองค์

การถวายข้าวรูปายาสันนั้นเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะนำข้าว ผัก และผลไม้ต่างๆ มา รวมกันไว้ที่วัด และช่วยกันแกะสลักผักและผลไม้ ทำกับข้าว (ไม่มีเนื้อสัตว์) และนําน้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาลมาเคี่ยว ให้แห้งแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ เพื่อถวายให้แก่พระพุทธรเจ้า ส่วนข้าวรูปายาสันจะนั่งตอนเช้ามีดและปั้น ทั้งหมด 50 ก้อน (ข้าว 1 ก้อน เท่ากับ 1 ค่ำ เพราะเชื่อว่าคนในสมัยพุทธกาลตัวใหญ่) แต่พอเอาไปถวายจะหยิบ ออก 1 ก้อน คนที่ปั้นข้าวนั้นจะเป็นใครก็ได้ แต่สมัยก่อนทุกคนที่มาช่วยกันปั้นข้าวรวมถึงคนที่มาเตรียมผัก และ ผลไม้นั้นจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ทั้งหมด¹⁵³

เดือน 11

แสนหอมโก๋จา คือการถวายบุญให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะจัดขึ้นในช่วงขึ้น 1 ค่ำ ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ชาวไทใหญ่เชื่อว่าช่วงเวลานี้ประตูรก โลก และสวรรค์จะเปิดพร้อมกัน การทำบุญให้ญาติที่ตายไปแล้วจะได้บุญ เต็มที่ ซึ่งในงานแสนหอมโก๋จานั้นมีสิ่งจำเป็นที่จะต้องถวาย เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้คนที่ตายไปแล้วได้ขึ้น สวรรค์ คือ ตุง ชาวไทใหญ่เรียกว่า คำข่อน มีลักษณะคล้ายตุงของคนเหนือ มีส่วนประกอบคือ นากา (นาค) ดาวว วดาวคาย ไก่ เต่ากับไข่เต่า ย่ามเล็กๆ ข้างในใส่ข้าวตอกดอกไม้ อาหาร และเงิน กาเผือก และบนยอดสุดเรียกว่าจ้อง (ร่ม) จะต้องมี 3 ชั้น ในอดีตนิยมใช้ไม้กับสังกะสี แต่ปัจจุบันใช้ไม้กับกระดาษเป็นวัสดุแทน เนื่องจากมีราคาถูกลง และมีน้ำหนักเบา

โดยทั่วไปนั้นพิธีแสนหอมโก๋จาจะทำในแต่ละบ้าน ที่มีคนตายในรอบปีนั้นๆ โดยพิธีจะมีการเชิญจระมา อ่าน ลึก หรือหนังสือธรรมะ ที่บ้าน และเจ้าของวันรุ่งขึ้นก็จะนิมนต์พระมาทำบุญที่บ้าน จึงจะเสร็จพิธี แต่ใน บ้านเมืองปอนนั้น มีพิธีแสนหอมโก๋จาที่แตกต่างออกไปโดยทำเป็นหมู่คณะหรือเป็นเจ้าภาพร่วมกัน คือ แต่ละ บ้านที่ต้องการจะทำบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมาร่วมกันจัดงานแสนหอมโก๋จาที่วัดด้วยกัน

รูปที่ 4.13 คำข่อน ที่ใช้ในพิธีแสนหอมโก๋จา

¹⁵³ สัมภาษณ์นายจันงค์ ศิลปะ, อายุ 73 ปี, วันที่ 18 กันยายน 2551.

ปอยออกหว่า คือการทำบุญในวันออกพรรษา แต่ละบ้านจะทำจองพารา และได้จองพาราก็จะแขวนขนม และผลไม้ไว้เพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อโปรดพระบิดาและพระมารดา แล้วลงมาบนโลกสัตว์ทั้งหลายก็ยินดีและต้อนรับพระพุทธเจ้า พอเช้าขึ้น 15 ค่ำ ก็จะนำมาถวายที่วัด อุบาสกอุบาสิกา ก็จะลาพรรษา โดยการทำบุญ ในอดีตนั้นตามวัดจะมีการแห่ก แห่โต มีงานรื่นเริง แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว

การทำบุญออกพรรษาของชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลขุนยวม

ก่อนถึงวันออกพรรษา 1 วันชาวบ้าน (บางบ้าน) ทำขนมไปแจกให้บ้านอื่นๆ เพราะถือเป็นการทำทาน และนำข้าวของเครื่องใช้หรืออาหาร ไปก้นตอ (ขอขมา) พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่ตนนับถือ นอกจากนี้ ยังมีการนำจองพารา ซึ่งมีลักษณะคล้ายปราสาททำจากสังกะสีดอกกลายแบบไทใหญ่ แต่ส่วนใหญ่ทำจากไม้ไผ่กับกระดาษฉลุลาย ตกแต่งอย่างสวยงาม ภายในนั้นมีดอกไม้ รูปเทียน บ้างก็มีดินข้าวรวมอยู่ด้วย ด้านล่างของจองพาราจะนำขนม และผักผลไม้ไปแขวนไว้ แต่ต้องมีกล้วยและอ้อยเป็นหลัก เชื่อกันว่าเอาไว้รับรองพระพุทธเจ้าตอนที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

รูปที่ 4.14 จองพาราหน้าบ้านคนไทใหญ่

ในเช้ามืดของวันออกพรรษาทุกบ้านจะนำกระทงเล็กๆ ที่ใส่ข้าว ขนม และผลไม้ พร้อมกับจุดเทียนวางไว้ที่รั้วบ้าน และนำกระทงและเทียนแบบเดียวกันไปจุดที่ศาลเจ้าเมือง และจองพาราของวัดต่างๆ พร้อมกับนำข้าวสารอาหารแห้งไปทำบุญตามวัดนั้นๆ ด้วย

รูปที่ 4.15 ชาวบ้านนำขอมต่อไปไหว้ที่ศาลเจ้าเมือง

หลังจากวันออกพรรษา 1 วัน ชาวบ้านตำบลขุนยวมจะมาร่วมกันตักบาตรริมถนน โดยนิมนต์พระจาก
ทุกวันในตำบลขุนยวมมาบิณฑบาตตั้งแต่ปีก่อนบ้านข่ม จนถึงหน้าสถานีตำรวจ ซึ่งเป็นการตักบาตรข้าวสาร
อาหารแห้ง

รูปที่ 4.16 การตักบาตรของชาวบ้านในเทศบาลตำบลขุนยวม

การตักบาตรของที่นี่จะมีคนหนุ่มสาว ห่มขาว ซึ่งหมายถึงพราหมณ์ เดินนำหน้าพระภิกษุเพื่อรับ สวยดอก
(ดอกไม้ที่ห่อด้วยใบไม้เป็นทรงกรวย) และชาวบ้านที่มาตักบาตรนั้นจะแบ่งเป็นสองข้าง ข้างหนึ่งเป็นผู้หญิง
ส่วนอีกข้างหนึ่งจะเป็นผู้ชาย แต่จำนวนผู้ที่มาใส่บาตรส่วนใหญ่ นั้นมักเป็นผู้หญิง

แห่เดินแห่ (เดิน=เทียน หิ่ง=1,000) แรม 14 ค่ำ เดือน 11 จะมีการแห่ต้นเกี๊ยะในตอนกลางคืน แล้วนำไป
จุดตามวัดต่างๆ

เดือน 12

ปอยแขวงกต (หมาก่าป้า) ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 12 - 15 ค่ำ เดือน 12

ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 ชาวบ้านจะช่วยกันทำแขวงกต แล้วก็เอาดอกไม้ธูปเทียนมาไหว้ เข้า 9 ค่ำ เดือน 12 ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งไปจนถึง 15 ค่ำ พอเช้า 15 ค่ำก็ทำบุญตักบาตรถวายข้าวสวย ทำบุญเลี้ยงพระ และผู้ร่วมงานเสร็จ ก็จะทำพิธีถวายแขวงกต ซึ่งเป็นการจำลองตอนที่พระพุทธเจ้าบำเพ็ญทานบารมี ทศชาติ (ชาติสุดท้าย) คือตอนที่พระพุทธเจ้าเสวยสัจแล้วเข้าไปบำเพ็ญบารมีในแขวงกต หากไม่มีบุญแล้วจะไม่สามารถเดินไปถึงอาสนของพระพุทธเจ้าได้ ซึ่งในแขวงกตที่จำลองไว้นั้นจะมี จอพรรษาทั้งหมด 5 หลัง สำหรับพระพุทธเจ้า 5 องค์ คือ กอวกะคัน กอหนังก กัสสปะ โคตมะ และอรินทียะ

2) ประเพณีในรอบปีของคนเมือง

คนพื้นเมืองในอำเภอขุนยวมนั้น เป็นพุทธศาสนิกชนเช่นเดียวกับชาวไทยใหญ่ ดังนั้นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีเกือบตลอดทั้งปีนั้น คนพื้นเมืองกับคนไทยใหญ่จะไปทำบุญร่วมกันในทุกๆ งาน แต่จะมีประเพณีหนึ่งที่จะจัดขึ้นเฉพาะวัดของคนพื้นเมือง ซึ่งในอำเภอขุนยวมนี้มีทั้งหมด 3 วัด ได้แก่ วัดโพธาราม วัดทรายมูล (ตำบลขุนยวม) และวัดธรรมเจดีย์ (ตำบลเมืองปอน) ซึ่งแต่ละวัดจะจัดไม่ตรงกัน เพื่อให้ชาวบ้านได้ไปทำบุญกันได้สะดวก คือ

ประเพณีตานก๋วยสลาก ตานก๋วยสลาก (ตาน=ทาน ก๋วย=ชลอม สลาก=ฉลาก/เบอร์) หรือ สลากภัต (สลาก=ฉลาก/เบอร์ ภัต=ภัตตาหาร/อาหาร) ตานก๋วยสลาก ในอำเภอขุนยวมนี้จะจัดขึ้นเฉพาะที่วัดของคนเมือง เนื่องจากเป็นประเพณีของคนเมือง โดยงานนี้นิยมจัดในช่วง วันเพ็ญ เดือน 10 หรือ เดือน 11 (ก่อนออกพรรษา) ซึ่งทางวัดจะเป็นผู้กำหนด มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีนี้ว่าตั้งแต่สมัยพุทธกาลมีการถวายสังฆทานอย่างหนึ่งที่สานชะลอมใส่อาหาร เช่น ข้าว แกง ผัก ผลไม้ และปัจจัยนำไปถวายพระโดยที่ไม่เจาะจงซึ่งถือว่ามีอานิสงส์มาก ผู้ที่ถวายคือนางจันต๊ะปทุมมาดีเป็นผู้ที่นำไปถวายให้กับพระพุทธเจ้า และพระภิกษุ ทำให้นางมีโรคสมบัติ คือร่ำรวยด้วยทรัพย์สมบัติ เพื่อนและมิตรที่ดี พอตายไปแล้วก็ได้ขึ้นสวรรค์ ซึ่งเป็นผลมาจากการถวายสลากภัต

การทำบุญตานก๋วยสลากของวัดโพธาราม

เช้าของวันงาน ชาวบ้านจะทยอยนำก๋วยที่ใส่ข้าว กับข้าว ผลไม้ และของใช้ต่างๆ ตามแต่จะนำมาใส่นำมาที่วัด พร้อมกับเขียนชื่อของตนเอง และชื่อของผู้ที่จะอุทิศส่วนกุศลไปให้ จากนั้นก็จะต่อแถวกันเพื่อนำก๋วยนั้นถวายให้กับพระสงฆ์ เมื่อเสร็จพิธีก๋วยต่างๆ เหล่านี้ทางวัดจะแจกให้กับเด็กๆ ที่มาในงาน

รูปที่ 4.17 ชาวบ้านนำก๋วยมาถวายพระในตอนเช้า

เวลาประมาณ 10.00 น. ชาวบ้านจะแห่ต้นกล้วยสลากมาที่วัดแล้วนำไปวางไว้ที่ลานวัดโดยทางวัดได้จัดเตรียมเก้าอี้ที่ติดเบอร์เอาไว้ ต้นกล้วยสลากรที่นำมาจะวางไว้บนเก้าอี้ตัวละ 1 ต้น เมื่อมากันพร้อมแล้ว ก็จะถวายอาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ ต่อมาเวลาประมาณ 13.00 น. จะมีการเทศน์ และพระสงฆ์จะจับสลากเบอร์ แล้วก็เดินไปที่เบอร์นั้น ซึ่งเจ้าของต้นนั้นรออยู่แล้ว ก็ทำพิธีถวาย และนำปัจจัยใส่ไปน้ยามของพระ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

รูปที่ 4.18 ต้นกล้วยที่ชาวบ้านนำมาถวาย นำมาวางรวมกันที่ลานวัด

รูปที่ 4.19 ด้านหลังเก้าอี้จะมีการติดหมายเลข หรือ สลากไว้

นอกจากการทำบุญแล้วทางวัดยังจัดให้มีการแข่งขันกีฬาของชาวบ้าน และเด็กนักเรียน รวมถึงคนในจังหวัดใกล้เคียงด้วย โดยกีฬาที่แข่งขันจะมี ตะกร้อ และวอลเลย์บอล ซึ่งจะแข่งกันทั้ง 2 วัน และมีการแสดงของเด็กนักเรียนใน อ. ขุนยวม ในตอนกลางคืน และกลางวันของวันงานก็จะมีดนตรี (ซอสดริง) ด้วย

ตารางที่ 4.1 ตารางแสดงการเปรียบเทียบลำดับเดือนไทใหญ่และปฏิทินสากล และประเพณีในรอบปีของขุนยวม

เดือนปฏิทิน	ลำดับเดือนไทใหญ่	ประเพณี
มกราคม	2 (ก๋า)	ทำบุญกับพระที่เข้าปริวาสกรรม (ทำข้าวปุกถวายพระและแจก)
กุมภาพันธ์	3 วันมาฆบูชา	ห่อข้าวหยาญี หอมต่อหลวง ถวายไม้ฟัน
มีนาคม	4	ปอยส่างลอง
เมษายน	5	ปอยส่างลอง ปีใหม่ ปอยจำดีทราย กั้นตอ (ขอขมา)
พฤษภาคม	6 วันวิสาขบูชา	ถวายข้าวมธุปายาส หอมต่อหลวง
มิถุนายน	7	เลี้ยงผีเจ้าเมือง ทำบุญหมู่บ้าน/วานปะลึก
กรกฎาคม	8 วันอาสาฬหบูชา- เข้าพรรษา	แห่เทียนเข้าพรรษา ปอยจำก๊ะ
สิงหาคม	9	ปอยจำก๊ะ
กันยายน	10	ปอยจำก๊ะ เทศน์มหาชาติ
ตุลาคม	11 ออกพรรษา	ปอยจำก๊ะ ปอยออกหัว(ออกพรรษา) - ตักบาตรข้าวสาร การบูชาของพารา กั้นตอ (ขอขมา) แห่เต็นเหง/ดับไฟเทียน-อ่องจ๊อด แสนหอมโก่จา
พฤศจิกายน	12	ปอยเขาวงกต
ธันวาคม	1 (แก้ง/เจ้ง)	ทำบุญถวายข้าวใหม่

4.2 ปกาเกอญอ

ชาวปกาเกอญอ หรือที่คนทั่วไปเรียกว่ากะเหรี่ยง แต่มักถูกคนในท้องถิ่นเรียกว่า ยาง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทั่วไปในอำเภอขุนยวมแต่มีอาศัยอยู่รอบนอกของชุมชน แต่ไม่ใช่กลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่นั้นๆ เช่น ในเขตเทศบาลชาวปกาเกอญอมักจะอยู่ในเขตของป้อมกัทยา-ทรายมูล บริเวณรอบนอกของบ้านแม่สุริน และบางหมู่บ้านของตำบลเมืองปอนกับตำบลแม่เงา แต่ในตำบลแม่เงา เป็นตำบลเดียวที่ประชากรทั้งหมดเป็นชาวปกาเกอญอ

4.2.1 สภาพทั่วไป

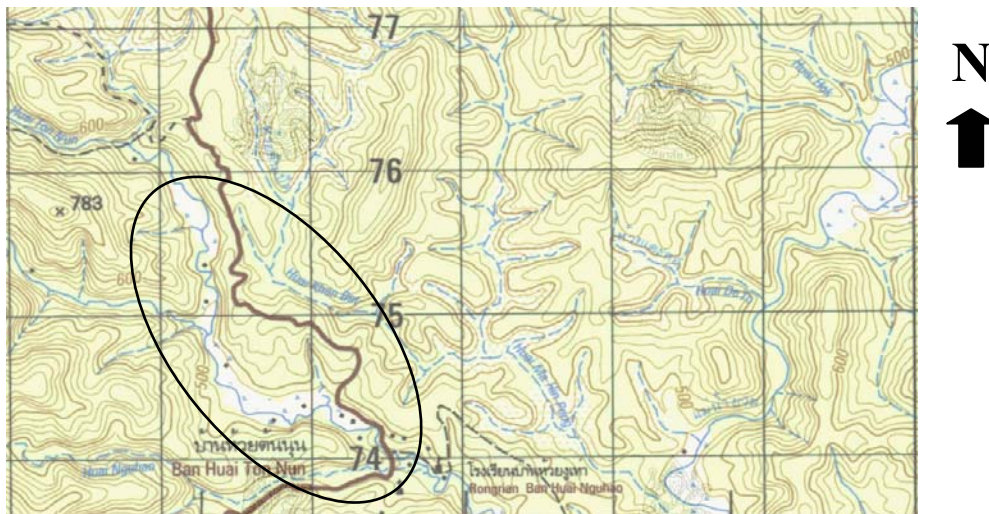
ป้อมกัทยา-ทรายมูล

ป้อมกัทยา-ทรายมูล เป็นส่วนการปกครองครอบคลุมอาณาเขตด้านทิศเหนือของเขตเทศบาลตำบลขุนยวม เป็นป้อมที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ไทใหญ่ คนเมือง ปกาเกอญอ และม้ง ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านขยายออกมาจากบ้านหลักในขุนยวม

บ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา

บ้านห้วยต้นนุ่น อยู่ในเขตการปกครองของตำบลแม่เงา การตั้งบ้านมี 2 บริเวณหลัก คือ บริเวณบ้านของพ่อหลวงอุดม วิชญพันธ์ และอีกบริเวณเรียกว่าห้วยงูเห่าซึ่งมีขนาดเล็กกว่า ห้วยต้นนุ่น โดยชาวปกาเกอญอในหมู่บ้านจะเรียกว่าบ้านเหนือและบ้านใต้

ชื่อของหมู่บ้านห้วยต้นนุ่นมาจากตั้งชื่อตามลำน้ำสายสำคัญของหมู่บ้าน คือ สมัยก่อนมีต้นนุ่นป่า ขึ้นปกคลุมบริเวณลำห้วยนี้เป็นจำนวนมาก จะมีดอกและออกผล ซึ่งผลของมันนั้นชาวบ้านจะนำมาทำเป็นนุ่นที่ใส่ไว้ในฟูกหรือที่นอน

แผนที่ที่ 4.4 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านห้วยต้นนุ่น

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตรฐาน 1: 50,000

ตำบลแม่กิ๊

ตำบลแม่กิ๊ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอขุนยวม ประชากร ตำบลแม่กิ๊ ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน และบ้านบริวารอีก 4 หมู่บ้าน ได้แก่

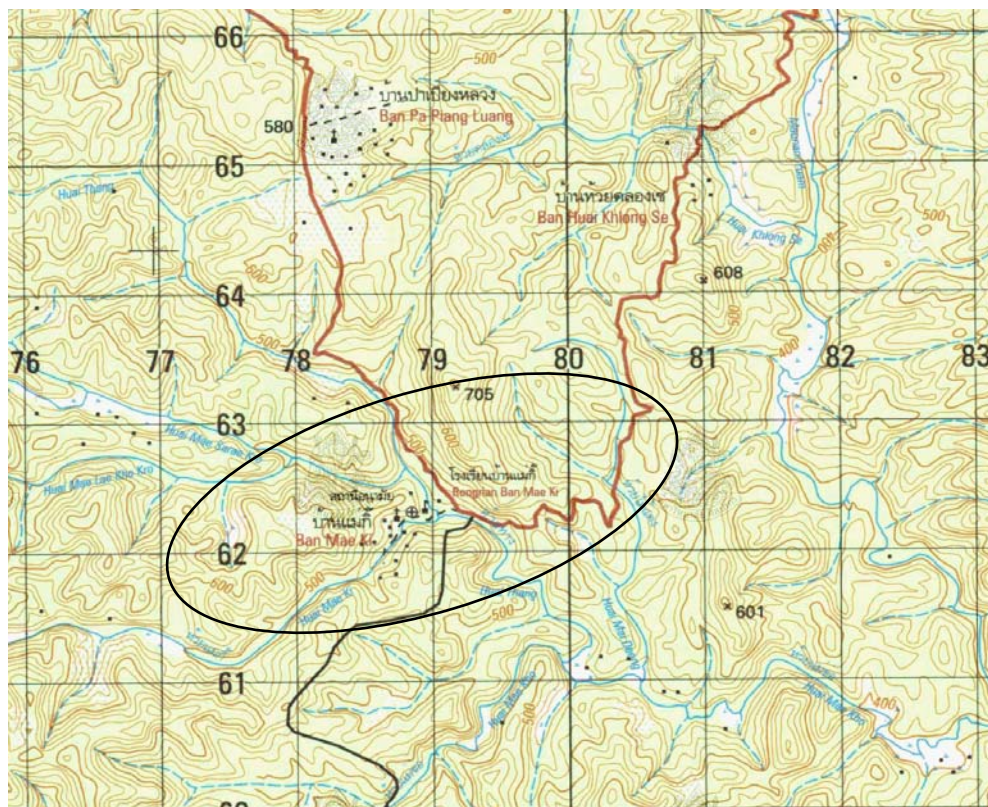
หมู่ที่ 1 บ้านแม่กิ๊ มี บ้านห้วยคลองเซ เป็นบ้านบริวาร

หมู่ที่ 2 บ้านห้วยसान มี บ้านร่มเย็น (เดิมชื่อบ้านห้วยคี่) เป็นบ้านบริวาร

หมู่ที่ 3 บ้านพะโท มี บ้านพะแจ้ เป็นบ้านบริวาร

หมู่ที่ 4 บ้านห้วยโป่งเลา มี บ้านแม่ข่อ เป็นบ้านบริวาร

หมู่ที่ 5 บ้านเปียงหลวง

แผนที่ที่ 4.5 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลแม่กิ๊

ที่มา: แผนที่ทหาร มาตราส่วน 1: 50,000

4.2.2 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ในอดีตชาวปกากะญอนั้นไม่ได้อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง เหมือนกับชาวปกากะญอ ในพื้นที่อื่นๆ โดยจะย้ายที่อยู่อาศัยตามที่ทำกิน โดยเลือกพื้นที่ใกล้ลำน้ำ เนื่องจากจากชาวปกากะญอจะทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และจะย้ายที่ดินทำกินไปเรื่อยๆ ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า ไพร่หมุนเวียน ด้วยเหตุนี้ทำให้ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวปกากะญอเป็นช่วงเวลาที่ไม่นานนักเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์หลักอย่างชาวไทยใหญ่

ป๊อทวิทยา-ทรายมูล เทศบาลตำบลขุนยวม

ชาวปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในเขตป๊อทวิทยา-ทรายมูล นั้นเป็นชาวปกาเกอะญอที่อพยพมาจากแม่ยวม น้อย ประมาณปี พ.ศ. 2510 เพราะที่ดินทำกินไม่อุดมสมบูรณ์ หนีความทุกข์ยากลงมาในเมืองเพื่อหารายได้จากการรับจ้าง ชาวปกาเกอะญอที่มาตั้งบ้านในบริเวณดังกล่าวแรกๆ นั้นได้ลงมาตั้งบ้านบริเวณโรงพยาบาลขุนยวม ปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีโรงพยาบาล มีเพียงกลุ่มชาวปกาเกอะญอที่อพยพมาจากบ้านแม่ยวมน้อยประมาณ 2-3 หลังคาเรือนเท่านั้น แต่หลังจากอยู่ได้ 5 ปี ก็ซื้อที่ดินได้และย้ายมาปลูกบ้านบริเวณที่อยู่ในปัจจุบัน

บ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา

จากคำบอกเล่าพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยต้นนุ่นในปัจจุบันนั้น เป็นกลุ่มชาวปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มาแล้วตั้งแต่เกิด เมื่อประมาณ 70-80 ปีมาแล้ว หรืออาจเทียบเท่ากับ ชาวปกาเกอะญอในเขตตำบลแม่กิ๊ แต่เนื่องจากเกิดโรคระบาด และเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการอพยพ เคลื่อนย้ายไปตั้งบ้านเรือนบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน เนื่องจากชาวปกาเกอะญอมีการทำนา จึงไม่สามารถย้าย บ้านเรือนไปอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลได้เพราะต้องกลับมาทำนาในที่นาของตน

ตำบลแม่กิ๊

จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวปกาเกอะญอในตำบลแม่กิ๊นั้นเริ่มอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่งเนื่องจาก ผู้มี อำนาจเข้ามาควบคุม ซึ่งชาวปกาเกอะญอเล่าสืบทอดกันต่อๆ มา โดยเรียกผู้ที่มีอำนาจนั้นว่า โยโด สันนิษฐานว่า เป็น ประเทศสยาม

“ที่ต้องแบ่งพื้นที่ เพราะ จาริต โยโด เข้ามาแบ่งเขตรับผิดชอบ อีกฟากหนึ่ง ให้ ข่า บ่อง หลัง พื้นที่ สบห้วยน้ำหลุ รับผิดชอบ แล้วว่า เมื่อก่อน ที่ทำกินหลักแหล่งไม่มี อยู่ปี สองปีก็ย้าย เกิดโรคระบาดก็ย้าย ตั้งแต่ โยโด เข้ามาแบ่งเขตรับผิดชอบ กะเหรี่ยง ก็อยู่เป็น หลักแหล่งมากขึ้น”¹⁵⁴

ชาวปกาเกอะญอ ในตำบลแม่กิ๊นั้น เริ่มตั้งบ้านในพื้นที่บ้านแม่กิ๊ และบ้านห้วยสำนเป็นที่แรกๆ จากนั้น จึงขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินไปยังบ้านอื่นๆ

“ตอนแรก อยู่ที่ ห้วยสำน จากนั้นย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่ มากับเพื่อนชื่อ ออกา (สอง ครอบครัว) (ตายแล้ว) ตอนแรกก็มาอยู่แค่สองครอบครัว ต่อมาก็มีลูกหลานตามมาอยู่”¹⁵⁵

4.2.3 วิถีชีวิต ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของชาวปกาเกอะญอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือการทำไร่ข้าวบนพื้นที่สูง ซึ่งในอดีตจะมีการ หมุนเวียนใช้พื้นที่ มีเมล็ดพันธุ์ข้าวท้องถิ่นที่ปลูกกินเอง และปลูกไร่ฝ้ายเพื่อนำมาทอผ้าเอง แต่ปัจจุบันได้หมด ความนิยมไปแล้วพื้นที่จึงปลูกพืชต่างๆ สลับกับปลูกข้าว เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง งา เป็นต้น

¹⁵⁴ สัมภาษณ์นายพะกำดู กระบวนศิริ, อายุ 87 ปี, วันที่ 1 ตุลาคม 2551.

¹⁵⁵ สัมภาษณ์นายศักดิ์ ชนอินดี, อายุ 85 ปี, วันที่ 29 กันยายน 2551.

เมื่อเว้นจากการทำเกษตรจะเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่เลี้ยงวัว-ควาย ปัจจุบันประชากรมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ร้านค้า การรับจ้าง การค้าขายสัตว์ เช่น วัว หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น

การทำเหมืองฝาย

ในอดีตชาวปกากะญอแต่ละครอบครัวจะทำฝายสำหรับนาของตนเองโดยใช้ไม้ซี่เล็กๆ แต่ปัจจุบัน (บ้านห้วยต้นนุ่น) มีเหมืองชลประทานซึ่งมีมิชชันนารีมาทำให้ แต่ไม่ได้มาตรฐาน ชาวบ้านจึงต้องช่วยกันดูแลในทุกๆ ปี

การแต่งกาย

ส่วนการแต่งกายซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวปกากะญอนั้นยังคงมีให้เห็นอยู่ ซึ่งส่วนมากจะเป็นชาวปกากะญอที่มีอายุในวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนวัยรุ่นนั้นมักสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม หรืออาจใส่ชุดของชาวปกากะญอเฉพาะวันสำคัญต่างๆ ของหมู่บ้านเท่านั้น ในอดีตนั้นชาวปกากะญอจะทอเสื่อ และฝานุ่งไว้ใช้เอง ปัจจุบันการทอเสื่อก็ยังได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ปัจจุบันไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีต

รูปที่ 4.20 การทอผ้าของหญิงชาวปกากะญอ

ภาษา

ชาวปกากะญอมีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์และยังคงใช้ภาษาของตนเองสื่อสารในชีวิตประจำวัน คนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่มักสื่อสารกับคนนอกด้วยภาษาไทยภาคกลางไม่ได้ แต่สามารถสื่อสารกับคนไต (ไทใหญ่) ด้วยภาษาไตได้ ในขณะที่เด็กสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยภาคกลางได้ แต่สื่อสารด้วยภาษาไตไม่ได้

ส่วนภาษาเขียนนั้นชาวปกากะญอไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง แต่เมื่อมีมิชชันนารีเข้ามา ทำให้พวกเขามีภาษาเขียน ซึ่งภาษาเขียนดังกล่าวเป็นภาษาที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากมิชชันนารีโดยใช้ตัวอักษรอารบิกมาผสมกันแล้วเทียบกับเสียงของภาษาปกากะญอ

เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2

บ้านห้วยคันนูนเป็นทางผ่านของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนที่จะเข้าสู่ประเทศพม่า แต่ชาวปกากะญอแทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับทหารญี่ปุ่นเลย เนื่องจากชาวปกากะญอกลัวเมื่อเห็นทหารญี่ปุ่น เมื่อทหารญี่ปุ่นมาชาวบ้านจะย้ายที่อยู่หนีไปอยู่บริเวณอื่น เพราะทหารญี่ปุ่นจะมาเอาข้าวสาร และฆ่าไก่ฆ่าหมูตามอำเภอใจ โดยที่ไม่ได้มีการขอจากชาวบ้านก่อน แต่หลังจากแพ้สงครามทหารญี่ปุ่นได้ถอยทัพกลับมา ในการเดินทางกลับมาของทหารญี่ปุ่นเมื่อแพ้สงครามนั้น ได้นำมา วัว ควาย รถถัง กลับมาพร้อมกันด้วย แต่เสบียงอาหารหมด จึงต้องมาเอาข้าวปลาอาหารของชาวบ้านไปเป็นเสบียงแทน

ในอดีตมักพบข้าวของเครื่องใช้ รวมไปถึงรถ ของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ตามเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในบริเวณบ้านห้วยคันนูน แต่ปัจจุบันคงเหลือแต่ซากรถของทหารญี่ปุ่นอยู่เพียง 1 คันเท่านั้น

4.2.4 ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

เนื่องจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในเขตอำเภอขุนยวมนั้น ทีมวิจัยได้เลือกเก็บข้อมูลในตำบลแมกกีเป็นหลัก ข้อค้นพบที่ได้ส่วนใหญ่จึงเป็นข้อค้นพบจากคำบอกเล่าของชาวปกากะญอในพื้นที่ตำบลแมกกี ที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งอาจมีพิธีกรรม และความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยในการสัมภาษณ์นั้นนอกจากจะซักถามถึงพิธีกรรมและความเชื่อในปัจจุบันแล้ว ยังซักถามถึงความเชื่อและพิธีกรรมในอดีตที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถจดจำได้ ดังต่อไปนี้

ปัจจุบันชาวปกากะญอในเขตตำบลแมกกี นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นการเผยแพร่ศาสนาของบาทหลวงชาวฝรั่งเศส ที่เข้ามาในอำเภอขุนยวม ประมาณปี พ.ศ. 2505 โดยในช่วงแรกเข้ามาในเขตบ้านแม่ซอ และบ้านห้วยคันนูน จากนั้นก็ได้เข้ามาเผยแพร่ในชุมชนบ้านแมกกี ทำให้ชาวปกากะญอ ในตำบลแมกกี เลิกนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม ส่งผลให้ประเพณี พิธีกรรมของชาวปกากะญอ ที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา สูญหายไป ในปัจจุบันจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคริสตศาสนา เช่น วันปีใหม่ และวันคริสต์มาส

นอกจากประเพณีในรอบปีแล้ว ประเพณีในรอบชีวิตของชาวปกากะญอก็ยังเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น

การแต่งงาน

ในปัจจุบันพิธีแต่งงานนั้นจะประกอบพิธีตามแบบศาสนาคริสต์ ซึ่งจะจัดขึ้นที่โบสถ์ ของหมู่บ้าน (แต่ละหมู่บ้านในตำบลแมกกีนั้นจะมีโบสถ์ หมู่บ้านละ 1 โบสถ์) แต่ก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมปะปนอยู่ อย่างเช่น การแต่งกายของเจ้าสาวจากเดิมที่ ใส่ชุดเฉวา (ชุดสีขาวยาวถึงขาหรือข้อเท้า) แต่เมื่อเข้าพิธีแต่งงานแล้ว เจ้าสาวจะต้องเปลี่ยนเป็นชุดของคนที่แต่งงานแล้วซึ่งเป็นความเชื่อของชาวปกากะญอ โดยจะนุ่งผ้าชิ้นสีแดง กับเสื้อสีดำ หรือเฉชู แทนชุดเดิม จากการสัมภาษณ์นั้นทำให้ทราบขั้นตอนในพิธีการแต่งงานของชาวปกากะญอในตำบลแมกกี ดังนี้

รูปที่ 4.21 การแต่งกายของเจ้าบ่าวเจ้าสาว บ้านเปียงหลวง ต. แม่กิ๋

ในวันแต่งงานนั้นฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมข้าวของทั้งหมด เพื่อเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน เช่น หมู (สำคัญมาก) เหล้า และขนม พิธีในตอนเช้านั้นปฏิบัติตามหลักของศาสนาคริสต์ แต่การแต่งกายนั้นจะเป็นชุดของชาวปกากะญอ ฝ่ายชายสวมกางเกงกับเสื้อที่ฝ่ายหญิงเป็นคนทอให้ ส่วนฝ่ายหญิงก่อนจะขึ้นโบสถ์นั้นจะแต่งกายด้วยชุดเฉว แต่เมื่อขึ้นโบสถ์แล้วจะเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้าสีแดง กับเสื้อสีดำแทน เมื่อทำพิธีเสร็จก็จะไปเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงานที่บ้านของฝ่ายหญิง แล้วฝ่ายชายก็ต้องนอนค้างที่บ้านของฝ่ายหญิงก่อน ประมาณ 2-3 วัน จากนั้นก็จะไปเลี้ยงฉลองกันอีกครั้งที่บ้านฝ่ายชาย

ข้อห้ามในพิธีการแต่งงาน

- พ่อแม่ของฝ่ายชายจะไม่ไปร่วมงานแต่งงานเนื่องจากเชื่อว่าการไปงานแต่งงานนั้นเป็นการขายลูกกิน (เป็นความเชื่อดั้งเดิม)

- ห้ามแต่งงานในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – เมษายน (เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือศาสนาคริสต์)

พิธีกรรม และความเชื่อของชาวปกากะญอในที่นี้ กล่าวถึงพิธีกรรมความเชื่อชาวปกากะญอในพื้นที่ตำบลแม่กิ๋ในอดีต เพราะปัจจุบันความเชื่อ และพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวปกากะญอในพื้นที่ดังกล่าวได้สูญหายไปหมดแล้ว คงเหลือไว้เพียงแค่คำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องจากในชาวปกากะญอส่วนใหญ่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้ว จึงตัดความเชื่อเดิมออกจนหมดสิ้น เพราะความเชื่อนั้นเป็นการนับถือผี แต่เมื่อได้นับถือศาสนาคริสต์แล้ว จึงไม่เชื่อเรื่องผีอีกต่อไป

4.2.4.1 ความเชื่อเรื่องการตั้งบ้าน

เนื่องจากชาวปกากะญอ ต้องย้ายที่อยู่บ่อยๆ ทำให้มีข้อบังคับและพิธีกรรม ในการเลือกสถานที่ที่จะตั้งบ้าน โดยจะไม่เลือกตั้งบ้านที่ สบห้วย ดินคอย สันคอย และเมื่อได้ที่ที่เหมาะสมแล้วก็ต้องทำพิธีเสี่ยงทายว่าจะตั้งบ้านตรงนั้นได้หรือไม่ โดยนำเอากะดุกไก่มาเสี่ยงทาย

“เมื่อก่อนเวลาดั้งหมู่บ้าน ต้องดูคล้ายๆ ทางโหราศาสตร์ เอากระดูกไก่เสี่ยงดวง ให้หัวหน้าครอบครัวเป็นคนจับ แล้วผู้นำก็เป็นคนดู ถ้าเศษไก่ ตก ก็ไม่อยู่”¹⁵⁶

แต่ผู้ที่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมนั้นไม่มี เพราะพิธีกรรมนี้ไม่ได้ปฏิบัติกันแล้ว สันนิษฐานว่าอาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนมาอยู่เป็นหลักแหล่ง

4.2.4.2 การเลี้ยงผี

การเลี้ยงผีถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวปกาเกอะญอ ฝืนในที่นี้หมายถึงผีบรรพบุรุษ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผีปู่ย่า ซึ่งพิธีเลี้ยงผีนั่น ได้ถูกยกเลิกไปหลังจากที่ทุกคนหันมานับถือศาสนาคริสต์ แต่จากการได้สอบถามกับคนเฒ่าคนแก่ทำให้ทราบได้ถึงขั้นตอนของการเลี้ยงผีในอดีตดังนี้

“สมาชิกทุกคนในครอบครัว ต้องตีหมู และ ทุกคนต้องประกอบพิธีโดยความสามารวม จากนั้นฆ่าหมูแล้วแบ่งเนื้อออกเป็น 3 ไม้ ไม้ที่หนึ่งต้องใช้ หมู 5 ก้อน ไม้ที่สองใช้หมู 3 ก้อน และไม้ที่สามใช้หมู 1 ก้อน จากนั้นสมาชิกทุกคนในบ้านต้องกิน ไล่ลำดับมาตั้งแต่ พ่อ แม่ ลูกคนโต คนกลาง จนมาถึงคนสุดท้อง แต่ถ้าคนใดคนหนึ่งไม่อยู่ จะเก็บ ข้าวเหนียวหนึ่ง หมูนิดหนึ่ง แล้วจะเก็บไว้อย่างดีให้กับคนที่ไม่อยู่ และเมื่อวันไหนที่ลูกคนนั้นมา เขาจะเอาที่เก็บไว้ มาทำพิธีครั้งนี้ ให้กับลูกที่ไม่มา แต่วิธีการจะน้อยกว่าครั้งแรก”¹⁵⁷

นอกจากพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ชาวปกาเกอะญอยังมีพิธีกรรมและความเชื่ออีกมากมายเกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่น พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกิด การเพาะปลูก ฯลฯ แต่ความเชื่อเหล่านั้นไม่ได้รับการสืบทอดเนื่องจากเลิกนับถือผี แล้วหันไปนับถือพระเจ้าแทน

4.3 ม้ง

4.3.1 สภาพทั่วไป

ม้ง หรือที่คนทั่วไปเรียกว่าแม้ว เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลขุนยวมได้ไม่นาน และมีจำนวนไม่มากนัก เพราะเดิมทีธรรมชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักอาศัยอยู่บนสันคอย ซึ่งมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี ส่วนมากจะอาศัยอยู่ในตำบลแม่อูคอ แต่มีบางส่วนที่ลงมาอาศัยอยู่ในเขตของป้อมกวิทยา-ทรายมูล ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทางวิจัยได้เก็บข้อมูลจากคำบอกเล่าของคนในชุมชน

4.3.2 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ชาวม้งในเขตเทศบาลตำบลขุนยวมนั้นอพยพมาจาก บ้านโป่งสะแยง อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอขุนยวมมากนัก โดยชาวม้ง ใช้เวลา 1 วัน 2 คืน เดินทางเข้ามาในอำเภอขุนยวมเพื่อซื้อข้าวสาร เกลือน้ำมัน และเสื้อผ้า แต่เนื่องจากต้องการให้นุตรหลานได้มีการศึกษาที่ดีจึงได้ย้ายมาอยู่ที่แม่อูคอ แต่อยู่ที่แม่อูคอได้

¹⁵⁶ สัมภาษณ์นายพะกาดู กระบวนศิริ, อ้างแล้ว.

¹⁵⁷ สัมภาษณ์นายพะกาดู กระบวนศิริ, อ้างแล้ว.

5-6 ปี ก็ย้ายลงมาอยู่ในป้อมกัวิทยา-ทรายมูล เพราะว่าในขุนยวมมีโรงเรียนที่ดีกว่า โดยย้ายกันเข้ามาเฉพาะกลุ่มเครือญาติโดย นายชั่วว้าง อมรศักดิ์สวัสดิ์ (แซ่ซ่ง) เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา แต่เมื่อไม่นานมานี้มีชาวม้ง (ขาว) จากเชียงรายได้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

4.3.3 วิถีชีวิต ระบบการผลิตและการประกอบอาชีพ

ชาวม้งในเขตเทศบาลตำบลขุนยวมนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่จะปลูกพืชเมืองหนาว แล้วนำมาขายในอำเภอขุนยวมเอง หรือเอาไปขายที่เชียงใหม่ โดยจะขึ้นไปปลูกที่บ้านแม่ฮื้อคอง เนื่องจากพืชที่ปลูกส่วนใหญ่ชอบอากาศหนาว เช่น กะหล่ำปลี มันอะลู (มันฝรั่ง) แครอท ซึ่งเริ่มปลูกขายมาประมาณ 22 ปี เพราะก่อนหน้านี้นิยมปลูกฝิ่นเพราะได้เงินดีกว่า โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่ แต่เมื่อมีการปราบปรามอย่างจริงจังโดยทหาร และตำรวจตระเวนชายแดน ทำให้ชาวม้งเลิกปลูกฝิ่นอย่างถาวรในปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา

การแต่งกาย

ม้งเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการแต่งกายที่โดดเด่น ส่วนมากใช้ผ้ากำมะหยี่สีดำในการตัดเย็บ ปักลวดลายด้วยเส้นไหมสีต่างๆ อย่างปราณีตสวยงาม ตกแต่งด้วยเครื่องเงิน ผู้ชายสวมกางเกง ส่วนผู้หญิงจะสวมกระโปรง ในอดีตชาวม้งจะเย็บเสื้อผ้าใส่เอง แต่ในปัจจุบันเมื่อใกล้จะถึงวันปีใหม่ จะมีคนม้งจากเชียงใหม่เอาเสื้อผ้ามาขายให้ถึงในหมู่บ้าน ชาวม้งในเทศบาลจึงซื้อปิ่นส่วนใหญ่ แต่ยังมีการทอผ้าที่ยังปักเอง

4.3.4 ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

ชาวม้งในเขตป้อมกัวิทยา-ทรายมูลทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งศาสนาคริสต์ได้มีการเข้ามาเผยแพร่ในบ้านแม่ฮื้อคองประมาณปี 2518-2519 โดย นายท่าเปา กรองมาดี นับถือศาสนาคริสต์เป็นคนแรก ซึ่งก่อนเข้าคริสต์จะมีพระอาจารย์จากเชียงใหม่ มาทำพิธีตัดผี ให้ก่อน หลังจากนั้นไม่นาน ประมาณปี พ.ศ. 2537-2538 นายชั่วว้าง อมรศักดิ์สวัสดิ์ เป็นชาวม้งคนแรกในป้อมกัวิทยา-ทรายมูลที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากไม่ต้องการเลี้ยงผี ต่อมาในปีพ.ศ.2540 ชาวม้งทั้งหมดในหมู่บ้านหันมาเข้าคริสต์ ปัจจุบันมีโบสถ์ “คริสตจักรทาลิซาอุมิ ขุนยวมที่ 1” เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

“ลุงว้างเปลี่ยนศาสนาเพราะว่าทนไม่ไหวกับการทรมานของผี เดี่ยวต้องโดนผีนั้น ผีนี้ เดี่ยวต้องเลี้ยงไก่เลี้ยงหมู ก็เลยเปลี่ยน”¹⁵⁸

4.3.4.1 ประเพณีที่สำคัญในรอบปี

ปีใหม่ ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ซึ่งจะเป็นวันที่รู้กันอยู่แล้วของชาวม้ง ประเพณีดังกล่าวนี้จะเตรียมเสื้อใหม่ มีการกินเลี้ยง เลี้ยงหมู ฆ่าหมู (บ้านใครบ้านมัน) ต่ำข้าวปลูก (แต่ละบ้านจะต่ำกันเอง) ภายในเวลา 3 วันที่ประกอบพิธีห้ามออกไปข้างนอก ในอดีตจะมีผู้นำทางศาสนาเป็นหมอผีใหญ่ ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี หน้าที่ของหมอผีในปีใหม่ คือ ต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าที่ เลี้ยงผีของหมอผี ส่งดวงวิญญาณสัตว์ที่คนเอาไปเลี้ยงผี ส่งให้ไปผุดไปเกิด ส่วนมากเวลาเลี้ยงส่งพวกผี จะใช้ไก่ นอกจากนี้ในปีใหม่จะต้องมีเรียกขวัญ ขวัญของ

¹⁵⁸ สัมภาษณ์นายสื้อสาร แซ่ซ่ง, อายุ 41 ปี, วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2552.

คน ขวัญของพืชผลการเกษตรทุกอย่าง พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งการเรียกขวัญให้แก่คนนั้น หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญให้คนในบ้าน บ้านใครบ้านมัน โดยในตอนเช้า ทุกคนในบ้านจะต้องอยู่บ้าน เพื่อทำพิธีเรียกขวัญ แล้วก็ฆ่าหมู กินเลี้ยง มีการละเล่นลูกช่วงลูกข่าง วันนั้นอาจจะเล่นกันในวันแรก ส่วนวันที่สองอาจจะนัดกันไปดำหัวผู้ใหญ่ ส่วนในวันสุดท้ายจะมีการไปเยี่ยมเยียนชาวม้งด้วยกันในหมู่บ้านอื่นๆ

ปัจจุบันประเพณีปีใหม่นี้ยังคงอยู่ แต่ไม่ครบถ้วนเหมือนในอดีตทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พิธีกรรมบางส่วนในประเพณีปีใหม่มักตัดออกไป

“ประเพณีของม้งยังอยู่เหมือนเดิม ปีใหม่เหมือนเดิม คำข้าวทุก ปีใหม่สากลไม่มี ส่วนใหญ่ไปเล่นกับคนเมือง แต่ที่ฆ่าไก่ไม่มีแล้ว เรียกขวัญไม่มี แต่ฆ่าหมูกินเลี้ยงยังมีอยู่ ส่วนมากจะไปรวมที่ปางอู๋ ที่ปางมะผ้าเป็นเครือข่ายของแม่ฮ่องสอน ปางอู๋นี้เป็นเครือข่ายของเชียงใหม่ วันแรกเราก็ฆ่าหมูกินกัน วันที่สองดำหัวผู้ใหญ่ วันที่สามเราก็ไปของเครือข่ายเลี้ยงผีไม่มี เกี่ยวข้องกับผีเป็นคริสต์แล้วตัดหมดเลย”¹⁵⁹

4.3.4.2 ความเชื่อเรื่องการตั้งบ้านและลักษณะการสร้างบ้าน

แบบบ้านของชาวม้งจะสร้างแตกต่างกันตามแต่ละแซ่ แต่ในบางแซ่ก็อาจสร้างบ้านเหมือนกัน บางกลุ่มปลูกตามสันเขา แต่บางกลุ่มจะตั้งบ้านขวางสันเขา แต่ส่วนมากบ้านจะมี 2 ประตู ไม่สูงจากพื้นดิน ถ้ามีลูกชาย 3 คนจะแบ่งห้องให้ 3 ห้อง แต่ถ้ามีลูกสาวจะไม่แบ่งห้องให้เพราะลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วจะออกไปอยู่บ้านของฝ่ายชาย ซึ่งก่อนตั้งบ้านจะมีผู้หลักผู้ใหญ่ของแซ่มาคูให้

4.3.4.3 ความเชื่อหลังความตาย

ในอดีตเมื่อมีคนเสียชีวิต จะต้องอาบน้ำให้ศพ แล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ให้ เสื้อผ้าที่ใส่ ส่วนใหญ่จะเตรียมไว้ บ้านที่มีคนเฒ่าคนแก่ก็จะเตรียมไว้ โดยผู้ชายจะใส่ชุดกางเกงกับเสื้อ ผู้หญิงก็ใส่ชุดของผู้หญิง ซึ่งจะต้องเป็นของใหม่ หรือของคนตายเองเท่านั้น แล้วเอาศพตั้งไว้ในบ้านของผู้ตายโดยทางบ้านของผู้ตายจะเป็นผู้กำหนดว่าจะตั้งศพที่วัน การตั้งศพไว้ที่บ้านนั้นจะเอาศพนอนไว้บนแคร่ ที่เอาดอกसानเป็นรองโค้งรับกับศพ แล้วเอาไม้สองเล่มสอด มีผ้าห่มห่อไว้ ด้านหน้าศพจะมีตะเกียงหนึ่งดวง พานสำหรับใส่รูป ด้านข้างมีกระดาดเงินกระดาดทอง ลูกๆ หลานๆ จะจุดรูป 3 ดอก มีคนเป่าแคนนำให้ เสร็จจากพิธีก็เอารูปไปปักไว้ ส่วนคนมาเคารพศพจะคุกเข่าด้านหน้าศพ แต่ไม่มีการจุดรูป ในระหว่างงานศพนั้นจะมีเครื่องดนตรีที่สำคัญ คือ แคน ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้สื่อสารกับคนตาย เพราะเมื่อมีการทำพิธี เช่น การนำข้าวไปวางให้ศพ ก็จะต้องมีการเป่าแคนเพื่อเรียกให้คนตายมากินข้าว เป็นต้น

ก่อนจะมีการฝังศพจะมีพิธีเลี้ยงใหญ่อีกครั้งหนึ่ง โดยตอนเช้าจะมีการฆ่าวัว ตามจำนวนคนในครอบครัวของลูกชาย แล้วในช่วงบ่ายจึงจะเอาไปฝัง (ในอดีตผู้หญิงจะไม่ไปฝังศพ) ก่อนฝังศพจะต้องซื้อที่ดินจากเจ้าที่ โดยมีการคายเงินกระดาดทอง รูป 3 ดอก คนที่ทำได้จะเป็นใครก็ได้แต่จะต้องรู้พิธีขอเสร็จแล้วจะเผากระดาดเงินทองรูป ให้เจ้าที่ แล้วจึงจะขุดหลุม การฝังศพนั้นห้ามใส่ข้าวของเครื่องใช้ เงินทอง เข็ม ตะปู เหล็ก ของที่ไม่เน่าเ็นใส่ลงไปในหลุมเพราะเชื่อว่าจะทำให้คนตายจะลำบาก แล้วย้อนกลับมาถึงลูกหลาน ในหลุมศพจะมีแต่เสื้อผ้า

¹⁵⁹ สัมภาษณ์นายสื่อสาร แซ่ซ่ง, อ้างแล้ว.

ผ้าห่ม ผ้าปู โลง ส่วนบนหลุมฝังศพอาจมีของใช้ แต่ส่วนมากไม่ค่อยมี ตอนที่อยู่เมื่อก่อนนั้นไม่มีสุสานที่ตายตัว แต่จะดูตามหลักฮวงจุ้ย แต่เมื่อมาอยู่ในเขตเทศบาลแล้วก็จะนำไปฝังไว้ที่สุสานรวมของทางเทศบาลซึ่งอยู่บริเวณสนามบิน

4.3.4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด

หลังจากที่คลอดลูก ผู้หญิงจะต้องกินแต่หมูต้ม ไก่ต้ม กับข้าว ตลอด 1 เดือน ห้ามกินอย่างอื่น แต่ตอนตั้งท้องกินได้ทุกอย่าง หลังจากคลอดลูกแล้ว 1 เดือน ก็ต้องออกไปทำงาน แล้วเอาลูกไปด้วย

เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ได้ 3 ชั่วโมง (3 วัน) จะมีการทำพิธีเรียกขวัญ ซึ่งในพิธีจะใช้ไก่ ไช้ รูป โดยคนทำพิธีเป็นคนเผ่าคนแก่ที่เป็นพี่น้องกับเด็ก ส่วนมากผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ชาย เพราะผีบ้านผีเรือนอยู่ที่ผู้ชาย ผู้ชายจึงเป็นผู้นำในพิธีนี้จะมีการตั้งชื่อให้กับเด็กด้วย โดยพ่อแม่ หรือคนเผ่าคนแก่เป็นผู้ตั้งให้ แต่ปัจจุบันถ้าเด็กอายุได้ 1-2 เดือนก็จะพาไปโบสถ์ให้พระอาจารย์ตั้งชื่อให้

4.4 สรุป

ความหลากหลายของคนในอำเภอขุนยวมได้มีการศึกษาทั้งหมด 3 กลุ่ม คือ คนไทใหญ่/คนเมือง ปกาเกอญอ และม้ง ซึ่งมีการเลือกตั้งถิ่นฐานบนที่ราบเชิงเขาและรอบๆ เมืองขุนยวม กลุ่มคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรก่อนกลุ่มอื่นๆ คือคนไทใหญ่/คนเมืองในเขตตำบลขุนยวม มากกว่า 157-117 ปีมาแล้ว ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นยังไม่ปรากฏว่าอยู่ที่ใดเป็นหลักแหล่ง จนกระทั่ง 50 ปีมาแล้ว กลุ่มปกาเกอญอตำบลแม่ก็ก็เป็นกลุ่มแรกที่หยุดการอพยพโยกย้ายอยู่โดยรอบขุนยวมมาตั้งบ้านเรือนอย่างถาวร ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีเครือญาติเดียวกับบ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มม้งจากบ้านแม่อุคคที่เข้ามาอยู่อาศัยในเขตเทศบาลขุนยวมเพียง 30 ปีที่ผ่านมา

สำหรับวิถีชีวิตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีความคล้ายคลึงกันคือพึ่งพิงวิถีธรรมชาติและระบบการผลิตภาคเกษตรกรรมตามฤดูกาล แตกต่างกันในการผลิตระหว่างพื้นที่สูงไม่มีระบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่ดี ต้องพึ่งพิงแต่น้ำฝนจะปลูกข้าวไร่ และพื้นที่ราบจะปลูกข้าวนาดำ สิ่งที่ทำให้ทุกกลุ่มมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันคือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อที่มีพื้นฐานในการเคารพบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจบันดาลให้มีวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุข แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงลงมานับถือศาสนาคริสต์ทำให้พิธีกรรมความเชื่อเดิมแปรเปลี่ยนไปมาเชื่อในพระเจ้า

บทที่ 5

ลำดับการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์

ศิริลักษณ์ กัณหาศรี และวัชรินทร์ มณีวงษ์

จังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบขึ้นจากประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาเนิ่นนาน แต่ละกลุ่มต่างมีอัตลักษณ์อันเกิดจากการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิต ระบบการผลิต ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3-4 ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการลำดับประวัติการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละอำเภอเพื่อให้เห็นถึงระลอกการเข้ามาใช้พื้นที่ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยที่แตกต่างกัน และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ภายหลังกระแสโลกาภิวัตน์

5.1 ลำดับการตั้งถิ่นฐาน

5.1.1 อำเภอปาย

แอ่งที่ราบเมืองปายเป็นภูมิประเทศที่มีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน จากประวัติศาสตร์การใช้พื้นที่และหลักฐาน โบราณคดีเป็นเครื่องแสดงถึงความเหมาะสมนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่สมัยที่มีการตั้งชุมชนอย่างถาวรและเป็นจุดก่อตั้งเป็นบ้านเมืองคือช่วงรอยต่อระหว่างสมัยก่อนวัฒนธรรมล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 14-19) และอาณาจักรล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-21) กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ **คนไทใหญ่** ที่อพยพและรวบรวมคนมาจากแคว้นไทใหญ่ในพม่ามาตั้งชุมชนบนที่ราบเชิงเขาบ้านดอนหรือเวียงเหนือ ที่มีอายุประมาณ 690 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับที่ราบระหว่างหุบเขาหรือที่ราบเชิงเขาเป็นที่ปลูกข้าวทำนาในที่ลุ่มหรือนาดำและใช้ภูมิปัญญาในการจัดสรรทรัพยากรน้ำด้วยเหมือง-ฝายมาตั้งแต่อดีต

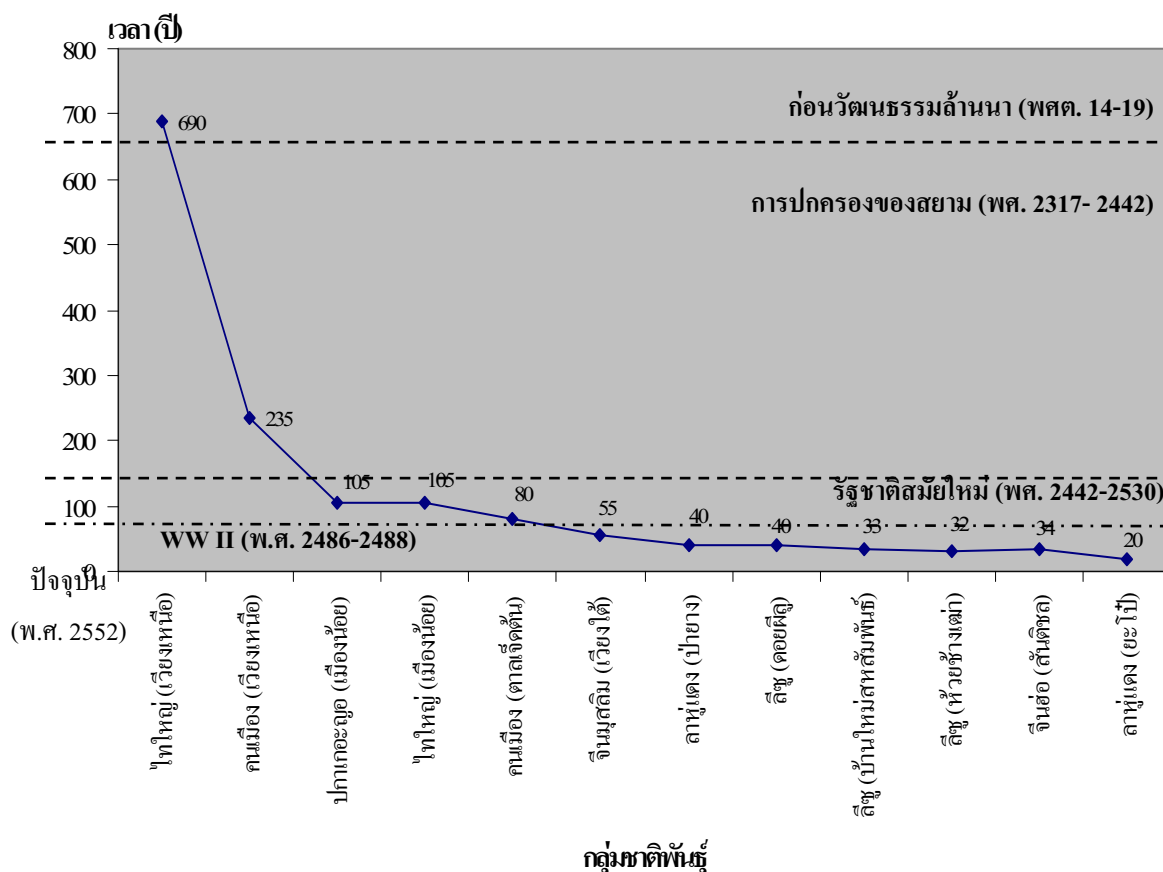
พื้นที่เมืองปายมีการใช้พื้นที่อย่างต่อเนื่องมีผู้คนเคลื่อนย้ายจากเมืองแสนหวี เมืองสีป้อ เมืองลำยง เมืองหมอกใหม่-ลาเงอ เมืองปิ่น ในเขตพม่าระหว่างช่วงเวลาที่เส้นเขตพรมแดนยังไม่ชัดเจนและมีเหตุการณ์ไม่สงบอันเนื่องจากสงครามระหว่างเมืองที่พยายามขยายขอบเขตของอำนาจทั้งล้านนาและพม่า ซึ่งพื้นที่แม่ฮ่องสอนต้องตกอยู่ในสภาวะการฉ้อฉลอย่างต่อเนื่อง ทำให้บางช่วงเมืองปายและอีกหลายพื้นที่ถูกทิ้งร้างไป และปรากฏหลักฐานของชุมชนปายตามเอกสารอีกครั้งเมื่อ **คนเมือง** ถูกเกณฑ์จากเชียงใหม่มาอยู่ที่เวียงเหนือภายหลังทัพเชียงใหม่เข้ามาปราบปรามคนไทใหญ่ และสร้างวัดศรีดอนชัยเป็นศรัทธาวัดคนเมือง มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2317 (มากกว่า 235 ปีมาแล้ว) เป็นช่วงเวลาที่หัวเมืองทางภาคเหนือตกอยู่ใต้การปกครองของสยามแล้ว

เมื่อเข้าสู่รัชกาลที่ 5 มีการกำหนดเขตแดนของความเป็นรัฐระหว่างสยามกับพม่าภายใต้การปกครองของอังกฤษอย่างชัดเจน สยามดูแลหัวเมืองภาคเหนืออย่างเข้มงวด เพราะพื้นที่แถบนี้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ การทหารและการค้าขายที่ขยายตัวจากแหล่งสัมปทานป่าไม้ แต่การเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนในช่วงการปกครองของรัฐชาติสมัยใหม่มีอย่างหลากหลาย และปรากฏการตั้งชุมชนมากกว่าที่ผ่านมา รวมทั้งมีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือมิตรได้ชักชวนมาอยู่ชุมชนที่ตั้งอย่างถาวรอยู่แล้วในเมืองปาย เช่น **ไทใหญ่** จากเมือง

ปาย เมืองเชียงตุง เมืองแหง เมืองป๋น มาอยู่ที่เมืองน้อย และขณะเดียวกันคนปกากะญอที่มักจะเลือกตั้งชุมชนขนาดเล็กไม่เกิน 10 ครอบครัว ในพื้นที่ราบสูงเชิงเขาเรื่อยๆ ชุมชนเมืองน้อยมาอยู่ร่วมกันเมื่อประมาณ 105 ปีที่ผ่านมา และภายหลัง พ.ศ. 2475 ยังมีปกากะญอย้ายมาจากบ้านวัดจันทร์ เมืองแหง (จังหวัดเชียงใหม่) และอำเภอปางมะผ้า เข้ามาอยู่ในบ้านเมืองน้อยด้วย

ชุมชนคนเมืองก็มีการขยายตัวจากเวียงเหนือไปสู่เวียงใต้และบ้านตาลเจ็ดด้น ในระยะเวลา 70-80 ปีที่ผ่านมา ซึ่งปรากฏเป็นชื่อชุมชนต่างๆ ในเวียงใต้ที่มาจากถิ่นที่อยู่เดิมของผู้คนเหล่านั้น เช่นบ้านเมืองแพรว บ้านเมืองพร้าว เป็นต้น ยิ่งภายหลังเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 การปรับตัวของคนในเวียงให้กลายเป็นศูนย์กลางการติดต่อทางการค้าและหน่วยงานราชการในเวียงใต้ทำให้มีกลุ่มคนจีนฮ่อ ที่นับถือศาสนาอิสลามจากเชียงใหม่เข้ามาติดต่อค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคมาอยู่ในปายตั้งแต่ประมาณ 55 ปีมาแล้วจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกจากนี้ในเขตที่ราบเชิงเขาและสันคอยยังมีการปรับตัวจากการเคลื่อนย้ายเพื่อแสวงหาที่เพาะปลูกในขอบเขตการเดินทางที่สามารถไปได้ถึงในรอบรัศมีจากที่ทำกินเดิมและหมุนเวียนใช้พื้นที่ในรอบ 5-10 ปีของกลุ่มครอบครัวชาวลาหู่แดงบ้านปายมาจากพม่าและเชียงใหม่ ลีซุบ้านคอยผิ่ว จีนฮ่อบ้านสันติชล ลีซุบ้านใหม่ สหสัมพันธ์ หย่อมบ้านห้วยช้างเผ่า (บ้านเมืองน้อย) และลาหู่แดงบ้านยะโป้ ซึ่งเป็นกลุ่มเครือญาติและเคยอยู่อาศัยกับลาหู่แดงบ้านปายมาก่อนได้หยุดการเคลื่อนย้ายและตั้งบ้านเรือนถาวรในรอบ 40-20 ปีที่ผ่านมา

แผนภูมิที่ 5.1 แผนภูมิแสดงลำดับการตั้งถิ่นฐานในอำเภอปาย

5.1.2 อำเภอปางมะผ้า¹⁶⁰

อำเภอปางมะผ้าเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มากที่สุดใน 3 อำเภอ และมีหลักฐานการอยู่อาศัยและใช้พื้นที่ของคนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในขณะที่ชุมชนของคนปัจจุบันตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ 210 ปีมาแล้ว ที่ชุมชนคนไทใหญ่บ้านแม่ละนา มีผู้นำตามคำบอกเล่าคือปู่ฮ้อยสาม นำผู้คนอพยพจากรัฐฉานมาตั้งชุมชนบนพื้นที่ราบลุ่มน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเครือญาติจากชุมชนไทใหญ่กลุ่มนี้ได้ขยายกลุ่มออกไปยังบ้านปางคาม บ้านไม้ลัน และบ้านถ้ำลอดเมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับคนไทใหญ่ซึ่งมีบรรพบุรุษมาจากเมืองหมอกใหม่-กลางเคอ (พม่า) มาทางที่ดินปลูกข้าวบริเวณที่ราบบ้านไร่

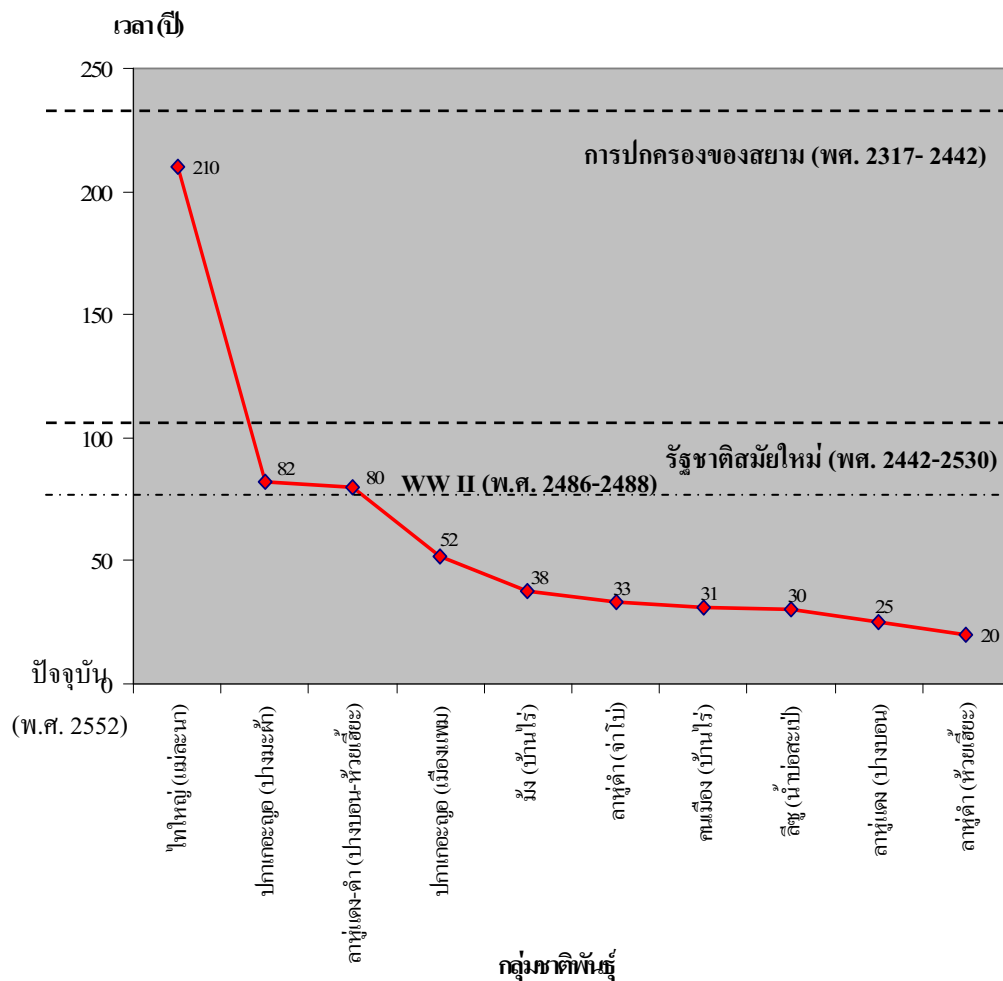
ร่องรอยการตั้งชุมชนอื่นๆ ของกลุ่มคนบนพื้นที่สูงมีเพียงการบอกเล่าเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนอันเนื่องจากการอพยพโยกย้ายของกลุ่มประชากรไปยังผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์เป็นวัฏจักรทุก 5-10 ปี เช่น กลุ่มลาหู่แดง และลาหู่ดำที่มีการเคลื่อนย้ายอพยพระหว่างแนวชายแดนเชียงใหม่ พม่า และเข้าสู่การอยู่อาศัยระหว่างสันคอยของแนวเทือกเขาสาขาในปางมะผ้ามาตั้งแต่ 60-80 ปีมาแล้ว และกลุ่มปกากะญอจากบ้านหนองขาวกลางตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มจากบ้านวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาตั้งถิ่นฐานรอบๆ บริเวณหัวน้ำห้วยแม่หมูในปางมะผ้าเมื่อประมาณ 82 ปีมาแล้ว และเป็นกลุ่มที่ตั้งหมู่บ้านถาวรก่อนลาหู่คือ ปกากะญอที่บ้านเมืองแพมเมื่อประมาณ 52 ปีมาแล้ว บนที่ราบสันเขาในเขตตำบลถ้ำลอด

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นประชากรที่ย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองน่าย ประเทศพม่า เข้าสู่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และเมืองแปง อำเภอปาย ก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่หัวน้ำแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นเขตพื้นที่สูงมีสภาพอากาศและภูมิประเทศใกล้เคียงกับประเทศจีนอันเป็นถิ่นกำเนิดของสายตระกูล แต่เมื่ออยู่ในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนได้ประสบปัญหาที่ทำกินไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงแสวงหาที่ใหม่ประกอบกับได้รับการชักชวนจากหน่วยงานทางราชการให้ย้ายชุมชนลงมายู่บนพื้นที่ราบเพื่อการดูแลคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นจึงย้ายมาอยู่ที่บ้านไร่ เมื่อประมาณ 38 ปีที่แล้ว ร่วมกับกลุ่มคนไทใหญ่ และประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องมีการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศยิ่งกว่าประชากรกลุ่มใดในปางมะผ้า

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันคนเมืองจากบ้านสบแพมและคนไทใหญ่จากบ้านน้ำกาดได้เข้ามาอยู่ที่บ้านไร่เมื่อประมาณ 31 ปีมาแล้ว กลุ่มลาหู่ซึ่งอยู่อาศัยเข้าไปข้ามระหว่างพม่าและปางมะผ้าอยู่โดยตลอดมาตั้งแต่แรกก็ได้ตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการหลักแหล่งที่บ้านจำโบ (ลาหู่ดำ) บ้านปางบอน (ลาหู่แดง) และบ้านห้วยเสี้ยว (ลาหู่ดำ) เมื่อ 33 ปี 25 ปี และ 20 ปีมาแล้ว ตามลำดับ และกลุ่มลื้อที่บ้านน้ำบ่อสะเปซึ่งอพยพมาจากบ้านกี้ดสามสิบในระยะแรกของการตั้งบ้านเมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว หลังจากนั้นจึงมีกลุ่มลื้อมาจากเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ อพยพเข้ามาอีกหลายระลอก เป็นการอพยพตามเครือญาติไปและแสวงหาที่ทำกินใหม่

การตั้งชุมชนในอำเภอปางมะผ้ามีผลจากปัญหาเรื่องผลกระทบของสงครามในช่วงเวลาตั้งแต่การผนวกดินแดนล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงที่เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ และมีการแสวงหาที่ทำกินเป็นปัจจัยเสริมมาจนกระทั่งปัจจุบัน

¹⁶⁰ รวบรวมเพิ่มเติมในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง เล่มที่ 6: การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.

แผนภูมิที่ 5.2 แผนภูมิแสดงลำดับการตั้งถิ่นฐานในอำเภอปางมะผ้า

5.1.3 อำเภอขุนยวม

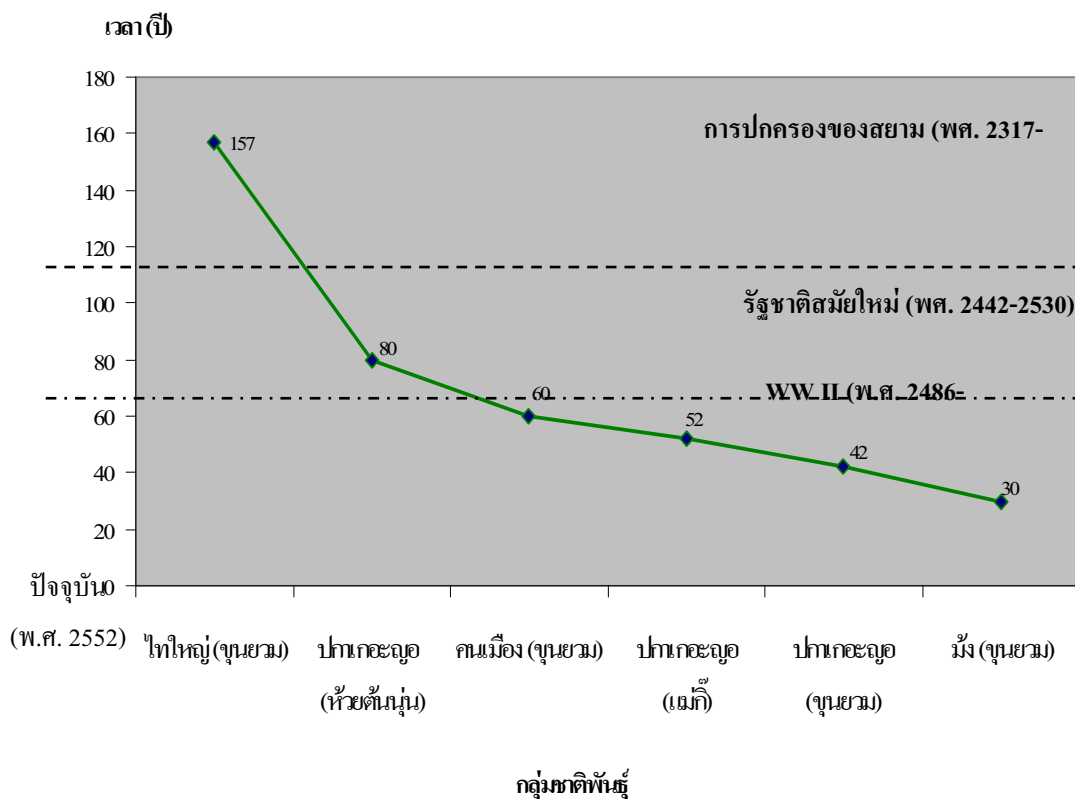
อำเภอขุนยวมมีกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลายน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับอีกสองพื้นที่วิจัย ข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่ากลุ่มไทใหญ่จากเมืองนายน เมืองหมอกใหม่ และปางโหลง รัฐบาลของพม่ามีการอพยพเข้ามาตั้งบ้านบนพื้นที่ราบเชิงเขาบ้านขุนยวมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2395– 2435 (157-117 ปีมาแล้ว) ในช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยามแล้วเช่นกัน แต่บ้านขุนยวมนี้เดิมเชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของปกากะญอ(กะเหรี่ยง) และลัวะ ต่อมาชาวกะเล ผู้นำกลุ่มอพยพชาวไทใหญ่จากภูมิลำเนา และผู้คนอีกจำนวนหนึ่งอพยพลงมาทางใต้แม่ฮ่องสอนจนถึงบริเวณหัวน้ำยวม ซึ่งมีคนอยู่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามแนวที่ราบเชิงเขา-ริมน้ำอยู่ก่อนแล้ว และประกอบกับพื้นที่ที่มีความเหมาะสมจึงตั้งบ้านเรือนเรียกว่า “บ้านขุนยวม” หลังจากนั้นจึงมีคนไทใหญ่อพยพเข้าขุนยวมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากปัญหาสงครามระหว่างไทยและพม่า ประกอบกับขุนยวมตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างรัฐบาลและล้านนา และการดำเนินกิจการค้าและสัมปทานไม้สักบริเวณผืนป่าสองฝั่งแม่น้ำสาละวิน โดยบริษัทบริติช บอมเบย์ เบอร์มา ยังทำให้ขุนยวมกลายเป็นชุมชนถาวรของคนไทใหญ่

ภายหลังการตั้งบ้านขุนยวม กลุ่มปกากะญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ราบสันเขารอบๆ เมืองขุนยวม เพราะวิถีชีวิตในอดีตผูกพันกับธรรมชาติและมีการจัดการแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ ตามความเชื่อ

ดั้งเดิมที่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายมิได้อยู่เป็นหลักแหล่ง ไปตามพื้นที่ทำกินหรือการทำไร่หมุนเวียนแต่ละครั้ง มีกำหนดเวลาประมาณ 5-6 ปี ทำให้ชุมชนปกากะญอย้ายบ้านในพื้นที่รอบๆ บ้านห้วยต้นนุ่นมากกว่า 80 ปีมาแล้ว แต่ไม่มีการอยู่อาศัยถาวร ในขณะที่คนเมืองที่อาศัยอยู่ในขุนยวมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาช้ากว่ากลุ่มปกากะญอและไทใหญ่ โดยมาตั้งกลุ่มบ้านบริเวณวัดโพธาราม ในเทศบาลตำบลขุนยวม เมื่อหลังเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 หรือเมื่อประมาณ 60 ปีมาแล้ว เพื่อหนีความรุนแรงและไม่มีพื้นที่ทำกินในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

นอกพื้นที่เขตเทศบาลตำบลขุนยวมกลุ่มปกากะญอในพื้นที่บ้านแม่ก๊กและบ้านห้วยต้นนุ่นซึ่งเป็นกลุ่มเครือญาติกันได้ตั้งบ้านเรือนถาวรเมื่อประมาณ 52 ปีมาแล้ว และปกากะญอที่อาศัยอยู่ในเขตป้อมก๊วย-ทรายมูล พื้นที่เทศบาล ได้อพยพมาจากเมืงน้อย ประมาณปี พ.ศ. 2510 หรือ 42 ปีมาแล้ว เพราะที่ดินทำกินไม่อุดมสมบูรณ์ หนีความทุกข์ยากลงมาในเมืองเพื่อมาหารายได้จากการรับจ้าง ชาวปกากะญอที่มาตั้งบ้านในบริเวณดังกล่าวแรกๆ นั้นได้ลงมาตั้งบ้านบริเวณโรงพยาบาลขุนยวมปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีโรงพยาบาล มีเพียงกลุ่มชาวปกากะญอที่อพยพมาจากบ้านแม่ยวมน้อยประมาณ 2-3 หลังคาเรือนเท่านั้น แต่หลังจากอยู่ได้ 5 ปี ก็ซื้อที่ดินได้และย้ายมาปลูกบ้านบริเวณที่อยู่ปัจจุบัน

และกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ที่สุดที่มาอยู่ในเขตเมืองขุนยวมคือม้ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ที่ย้ายครอบครัวมาจากตำบลเมือคอกเมื่อประมาณ พ.ศ. 2522 หรือประมาณ 30 ปีมาแล้ว นำโดยนายชว้าง พร้อมกับครอบครัวและญาติพี่น้องอีก 5 ครอบครัว เข้ามาซื้อที่ดินเพื่อตั้งบ้านเรือนจากคนไทใหญ่ที่ป้อมก๊วย-ทรายมูล เพราะต้องการขยายพื้นที่ปลูกพืชผักและส่งบุตรหลานศึกษาในโรงเรียนประจำอำเภอ กลุ่มม้งกลุ่มนี้มีการรับเอาศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ แทนความเชื่อแบบดั้งเดิมมาตั้งแต่ครั้งอยู่ที่บ้านเมือคอก

แผนภูมิที่ 5.3 แผนภูมิแสดงลำดับการตั้งถิ่นฐานในอำเภอขุนยวม

กล่าวโดยสรุปคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการตั้งถิ่นฐานเก่าแก่ประกอบด้วยกลุ่มหลักคือไทใหญ่ คนเมือง และปกากะญอ ส่วนกลุ่มชนบนพื้นที่สูงกลุ่มอื่นๆ มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในระยะเวลา 30-50 ปีมานี้เอง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีการรวมกลุ่มในระดับเครือญาติและเคลื่อนย้ายหมุนเวียนตามพื้นที่เกษตรกรรมทุกๆ รอบ 5-10 ปี เพื่อสร้างสมดุลและปรับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำดิน ดังนั้นจึงไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป และมีข้อบังคับทางกฎหมายเรื่องที่ดินทำกินจึงเริ่มตั้งหมู่บ้านถาวรจนมาถึงปัจจุบัน ทำให้กลายเป็นหมู่บ้านที่มีอายุน้อยกว่ากลุ่มที่มีการตั้งชุมชนก่อนข้างถาวรอย่างไทใหญ่หรือคนเมือง ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ตารางแสดงอายุชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กลุ่มชาติพันธุ์	อำเภอปาย (ปีมาแล้ว)	อำเภอปางมะผ้า ¹⁶¹ (ปีมาแล้ว)	อำเภอขุนยวม (ปีมาแล้ว)
ไทใหญ่	690 (เวียงเหนือ) 105 ¹⁶² /103 ¹⁶³ - 98 (บ้านเมืองน้อย)	210 (บ้านแม่ละนา) 40 (บ้านถ้ำลอด-บ้านไร่)	157-117 (เทศบาลตำบลขุนยวม)
คนเมือง	มากกว่า 235 (เวียงเหนือ) 70-80 (บ้านตาลเจ็ดต้น)	31 (บ้านไร่)	60 (เทศบาลตำบลขุนยวม)
ปกากะญอ	105-98 (บ้านเมืองน้อย)	52 (บ้านเมืองแพม) 82 (ห้วยแม่หมูด. สบป่อง)	80-27 (บ้านห้วยต้นนุ่น) 52-47 (บ้านแม่กิ๊) 42-40 (เทศบาลตำบลขุนยวม)
ม้ง	-	38 (บ้านไร่)	30 (เทศบาลตำบลขุนยวม)
ลาหู่แดง	40 (บ้านป่ายาง) 20 (บ้านยะโป้)	25 (บ้านปางบอน) 60-80 (การเข้ามาอยู่อาศัยในเขต ปางมะผ้าของลาหู่แดง)	-
ลาหู่ดำ	-	20 (บ้านห้วยเสี้ยว) 33 (บ้านจำโป) 60-80 (การเข้ามาอยู่อาศัยในเขต ปางมะผ้าของลาหู่ดำบ้านห้วย เสี้ยว)	-
ลีซู	40 (บ้านคอยสีลู) 33 (บ้านใหม่สหสัมพันธ์)	30 (บ้านน้ำบ่อสะเป)	-
จีนฮ่อ/จีนยูนนาน	55-51 (จีนมุสลิมบ้านเวียงใต้) 34 (บ้านสันติชล)	-	-

หมายเหตุ: กำหนดอายุโดยประมาณจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์บอกเล่าในชุมชน และนับระยะเวลาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)

¹⁶¹ อ้างอิงข้อมูลอายุของชุมชนจากเอกสารชุมชนและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง เล่มที่ 6: การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551.

¹⁶² สัมภาษณ์นายสมพร งามจริยธรรม, อายุ 36 ปี, วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551.

¹⁶³ คุรยละเอียดเพิ่มเติมใน รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 4: ด้านประวัติศาสตร์ โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

5.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมล้านนา (ปลายพุทธศตวรรษที่ 19) ในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนย่อมแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มที่ผ่านกาลเวลาและปัจจัยต่างๆ จนเกิดกระบวนการสร้าง เปลี่ยนแปลง และคลี่คลายจากมรดกวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้ทิ้งร่องรอยไว้ให้ และในขณะเดียวกันการผ่านกระบวนการเหล่านั้นในช่วงเวลาและพื้นที่ที่มีเขตแดนเลื่อนไหลไปตามพลังอำนาจของรัฐในอดีต และรักษาความเป็นกลุ่มได้จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนให้โลกปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่อีกครั้งภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ได้หันกลับมาทบทวนและเรียกหาความเป็นดั้งเดิมของกลุ่มเพื่อเป็นเครื่องมือแสดงตัวตนอีกครั้งในฐานะพลเมืองของประเทศที่มีความแตกต่างและภูมิปัญญาเป็นมรดกอดีต ผ่านการนับถือศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอและไทใหญ่เป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากบนแผ่นดินปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม มาอย่างยาวนานกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น

5.2.1 ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์

ในพื้นที่วิจัยประชากรที่สืบเชื้อสายจากกลุ่มชาติพันธุ์คนไทใหญ่มีจำนวนมากที่สุดท่ามกลางพื้นที่ 3 อำเภอที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามก็มีกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ไม่ว่าจะไปอำเภอหรือแม้กระทั่งตำบลใดๆ ในพื้นที่การวิจัยมักพบกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “กะเหรี่ยง” แต่คนในพื้นที่ มักเรียกพวกเขาว่า “ชาว” เป็นกลุ่มคนที่มีความเชื่อเรื่องผีในความหมายของการเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแลช่วยเหลือหรือลงโทษลูกหลานในสายตระกูลที่นับสายทางเพศหญิงหรือผีที่หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติที่คอยควบคุมดูแลและสร้างบทลงโทษให้แก่ผู้ละเมิด ไม่ว่าจะเป็น ผีบ้านผีเรือน ผีป่า ผีนา ผีน้ำ ฯลฯ ซึ่งเป็นทั้งสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสังคมของกลุ่มชาวปกาเกอญอ มีความผูกพันจนไม่อาจแยกความเชื่อออกจากการดำรงชีวิตของพวกเขาได้เลย แต่เมื่อผู้วิจัยเข้าไปทำงานในพื้นที่วิจัย กลับพบว่าความเชื่อดั้งเดิมที่ฝังรากลึกมาเป็นเวลานานของพวกเขาค่อยๆ คลายตัวลงจากปัจจัยภายนอก อย่างการเผยแพร่ศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมนั้นค่อยๆ แปรเปลี่ยนและเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจนบางครั้งความเชื่อต่างๆ คงเหลือเพียงแต่คำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ ดังนั้นในเนื้อหาส่วนนี้จึงต้องการนำเสนอในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาของกลุ่มปกาเกอญอในพื้นที่วิจัย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมไปสู่การนับถือศาสนาคริสต์

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอญอนั้นเป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เชื่อว่ามีผีอยู่ทั่วไปในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ แม่น้ำ แผ่นดิน และเชื่อว่าผีเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย และทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย เป็นความเชื่อที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล แต่เป็นความเชื่อและกลัวเพราะความไม่รู้ และเป็นความเชื่อสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ¹⁶⁴

ในทางตรงข้ามความเชื่อใหม่ที่เข้ามาอย่างศาสนาคริสต์นั้นกลับไม่เชื่อในเรื่องผี เป็นความเชื่อในพระเจ้าเท่านั้น ต่างจากพุทธศาสนิกชนชาวปกาเกอญอที่นอกจากจะนับถือในพระพุทธเจ้าแล้ว พวกเขายังมีความเชื่อเรื่องผีควบคู่ไปด้วย อาจกล่าวได้ว่าศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เข้าสู่ชาวปกาเกอญออย่างถูกที่ถูกเวลาเพราะสาเหตุ

¹⁶⁴ เพียงจิต เทียนชัย, “การเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535, หน้า 54.

ของการเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมนั้น สาเหตุหลักคือความยุ่งยากของ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ หรือ “เอาะแคล”¹⁶⁵ หรือ “อ้อแคร”¹⁶⁶ พวกเขาเชื่อว่าถ้าไม่มีผีพวกเขาจะไม่เจ็บป่วย และไม่ต้องเลี้ยงผี ศาสนาคริสต์จึงเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวปกาเกอะญอที่ต้องการเลิกเลี้ยงผี

5.2.1.1 ความเชื่อดั้งเดิม

ชาวปกาเกอะญอนั้น มีความเชื่อดั้งเดิมที่คล้ายคลึงกัน คือ มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือ ผีนั้นเอง ชาวปกาเกอะญอ เชื่อว่ามีผีอยู่ทุกที่ หรืออาจเรียกได้ว่าทุกๆ สิ่งทุกๆ อย่าง มีเจ้าของที่ไม่สามารถมองเห็นได้ และพวกเขาเรียกสิ่งเหล่านั้นว่า “ผี” ไม่ว่าจะเป็น ผีน้ำ ผีป่า ผีทุ่ง ผีนา ฯลฯ และเชื่อว่าผีเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย จึงทำให้การดำรงชีวิตของชาวปกาเกอะญอในอดีตเป็นการถ้อยที่ยึดอาศัยกับธรรมชาติ โดยมีตำนาน ความเชื่อ นิทาน และสุภาษิต เป็นตัวควบคุม เช่น

อาหารในป่าเราไม่ได้สร้างขึ้นมาจาก แต่เจ้าของป่าให้เรามา ด้วยเหตุนี้เมื่อเราได้กิน เราต้องรักษาควบคุมกันไป ดันไม้ใบไม้ ผักชนิดต่างๆ สัตว์ป่านานาพันธุ์ กุ้ง หอย ปู ปลา ล้วนเป็นสิ่งที่ท่านได้วางเอาไว้ให้เรา เราจำเป็นต้องกิน ก็จำเป็นที่เราจะต้องรักษามันด้วย¹⁶⁷ ในเรื่องของทรัพยากรป่าไม่มีแนวทางการอนุรักษ์ผ่านคำสั่งสอนจากคนเฒ่าคนแก่ เช่น ห้ามถางป่าถี่เกินไป เพราะมันเป็นทางเดินป่าของภูตผี ห้ามถางป่าช้า เพราะวิญญาณของบรรพบุรุษจะได้รับความเดือดร้อน¹⁶⁸ เป็นต้น

นอกจากความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตแล้ว ชาวปกาเกอะญอยังมีพิธีกรรมที่สำคัญมากพิธีกรรมหนึ่งคือ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ (อ้อแคร) ซึ่งชาวปกาเกอะญอจะประกอบพิธีเลี้ยงผีดังกล่าวต่อเมื่อมีคนในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งพิธีการนี้จะใช้เวลาประมาณ 5 – 7 วัน และมีข้อปฏิบัติที่ยุ่งยากและซับซ้อนเป็นอันมาก จึงเป็นเหตุให้ชาวปกาเกอะญอ เลือกลงเลิกพิธีกรรมดังกล่าว หรือเรียกว่า “ตัดผี” แล้วหันไปนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์แทนความเชื่อดั้งเดิม

5.2.1.2 ความเชื่อแบบใหม่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในเรื่องศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอในเขตพื้นที่ภาคเหนือเริ่มปรากฏประมาณ 50 – 60 ปีมานี้ โดยศาสนาพุทธนั้นมีการเผยแพร่จากโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งเป็นโครงการของรัฐบาลไทย โดยมีจุดประสงค์ในการเผยแพร่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตพื้นที่สูงและง่ายต่อการปกครองของภาครัฐ ซึ่งชาวปกาเกอะญอที่นับถือศาสนาพุทธในช่วงแรกนั้น ยังคงนับถือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปด้วย ต่อมาจึงมีการตัดผี (บรรพบุรุษ) แต่ความเชื่อในเรื่องผีอื่นๆ ที่ไม่ใช่ผีบรรพบุรุษนั้นยังคงมีอยู่บ้าง ในขณะที่ชาวปกาเกอะญอที่นับถือศาสนาคริสต์นั้น จะละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมด รวมถึงประเพณีต่างๆ ด้วย โดยศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแพร่นั้น มีทั้ง 2 นิกาย คือ นิกายโรมันคาทอลิก เข้ามาประมาณ พ.ศ. 2495 และนิกายโปรเตสแตนต์ เข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2493

¹⁶⁵ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวปกาเกอะญอเมื่อมีคนในบ้านเจ็บป่วย เป็นพิธีกรรมที่ยุ่งยากซับซ้อน และสมาชิกครอบครัวทุกคนต้องเข้าร่วมพิธี

¹⁶⁶ ความหมายเดียวกับเอาะแคล แต่ลดเสียงตามสำเนียงปกาเกอะญอบ้านเมืองน้อย อำเภอบาย

¹⁶⁷ บือพอ, “ชีวิตชาวปกาเกอะญอ: วิถีธรรมชาติของอิสชนบทสูง” ใน สารคดี, 2540, หน้า 54.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

แม้ว่าความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอจะมีรากฐานที่ก่อตัวมาช้านาน แต่ความเชื่อชุดใหม่ที่เข้ามา ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบความเชื่ออันส่งผลต่อประเพณีวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญออย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะชาวปกาเกอะญอในเขตพื้นที่การศึกษา พบว่าศาสนาคริสต์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ก. ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย

คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอิสราเอล เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว แต่เพิ่งเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยเมื่อสมัยอยุธยา ศาสนาคริสต์นั้นมีนิกายหลักๆ อยู่ 3 นิกายด้วยกัน คือ นิกายโรมันคาทอลิก นิกายโปรเตสแตนต์ และนิกายออร์ทอดอกซ์ ซึ่งศาสนาคริสต์ในประเทศไทยมีสองนิกายหลัก คือ นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของทั้งสองนิกายนี้มีความเป็นมาที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) นิกายโรมันคาทอลิก

ในประเทศไทยนั้น นิกายโรมันคาทอลิกถูกนำเข้ามาสมัยพระนารายณ์มหาราชโดยบาทหลวงชาวโปรตุเกส ซึ่งการออกเสียงคำว่า คริสเตียน ในภาษาโปรตุเกส ออกเสียงว่า “คริสตัง” อย่าง จี๊ดๆ ก็ออกเสียงว่า “เยซู” จึงทำให้เรียกผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกว่า คริสตัง คาทอลิกนั้นจะมีนักบวช ที่เรียกว่า บาทหลวง หรือซิสเตอร์ มีการให้เกียรติพระนางมารีย์ แม่ของพระเยซูเป็นพิเศษ เรียกพระนางว่า “แม่พระ” มาจากคำว่า มารดาของพระเจ้า และยกย่องวีรบุรุษ หรือวีรสตรีทางศาสนา หรือ บุคคลที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างพระเยซูอย่างดีมากจนเรามั่นใจว่าเขาได้ไปสวรรค์แน่นอน (คล้ายๆ กรณีพระอรหันต์ในศาสนาพุทธ) เรียกว่า นักบุญ หรือ Saint ผู้นับถือคริสต์ศาสนาทุกนิกายทั่วโลก เรียกเป็นภาษาอังกฤษเหมือนกันว่า “คริสเตียน” แปลเป็นภาษาไทย คือ คริสตชน

2) นิกายโปรเตสแตนต์

สำหรับนิกายโปรเตสแตนต์นั้น คณะคริสตชนนิกายโปรเตสแตนต์ เริ่มเข้ามาเผยแผ่ศาสนา เมื่อปี พ.ศ. 2371 ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการ ให้เสรีเป็นการภายใน สำหรับการนับถือศาสนา ครั้งนั้นคณะกรรมการ ที่เข้ามามี 3 ชุด คือ

1. สมาคมคณะธรรมทูตแห่งลอนดอน

2. คณะกรรมการอเมริกันแบปติสต์ ชุดนี้มีเหตุการณ์ที่สำคัญก็คือ พ.ศ. 2380 ตั้งคริสตจักร โปรเตสแตนต์แห่งแรกขึ้นในประเทศและแห่งแรกในเอเชียบูรพา

3. คณะกรรมการธรรมการฝ่ายต่างประเทศและคณะกรรมการฝ่ายอเมริกันเพรสไบทีเรียน

พ.ศ. 2421 ถึง 2477 เป็นช่วงที่ รัชกาลที่ 5 ทรงประกาศพระบรมราชโองการให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา จึงทำให้การเผยแผ่ศาสนา ก้าวหน้าขึ้น มีคณะกรรมการต่างๆ เข้ามาทำงานในประเทศมากขึ้น มีการก่อตั้งองค์กรทางศาสนาอย่างเป็นทางการขึ้น คือคริสตจักรในสยาม ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น สภาคริสตจักรในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2486

ข. ศาสนาคริสต์กับชาวปกากะญอในประเทศไทย

สำหรับการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์แก่ชาวปกากะญอในประเทศไทยนั้น มีด้วยกัน 2 นิการเช่นกัน คือ นิการโปรเตสแตนต์ และนิการโรมันคาทอลิก โดยทั้ง 2 นิการนั้นได้เข้ามาเผยแผ่ให้กับชาวปกากะญอในพื้นที่ ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน แต่ทั้ง 2 นิการนั้นเป็นการเผยแผ่ที่ผ่านมาจากทางประเทศพม่า และมีคริสตชนชาวปกากะญอ จากประเทศพม่าเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์สู่ชาวปกากะญอในประเทศไทย

1) นิการโปรเตสแตนต์

ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแผ่ในหมู่ปกากะญอในประเทศไทย เป็นศาสนาคริสต์นิกายอเมริกันแบปติสต์ ซึ่งเป็นศาสนาคริสต์นิกายหนึ่งในศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ การเข้ามาเผยแผ่ศาสนาของศาสนาคริสต์นิกายอเมริกันแบปติสต์ ได้เข้ามาเผยแผ่โดยผ่านทางประเทศพม่า โดยเข้ามาเผยแผ่ในกลุ่มปกากะญอ ในประเทศพม่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2371 โดยมีปกากะญอจากประเทศพม่าที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแผ่โดยทำงานร่วมกับมิชชันนารีอเมริกันแบปติสต์¹⁶⁹

การเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของอเมริกันแบปติสต์นั้นมีความพยายามที่จะเข้ามาหลายครั้ง แต่เกิดอุปสรรคหลายอย่าง เช่น การเดินทางที่ลำบาก การเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้เผยแผ่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าในประเทศไทย เป็นต้น หลังจากความพยายามดังกล่าวในที่สุดก็สามารถเผยแผ่ศาสนาให้กับชาวปกากะญอได้สำเร็จ

ในปี พ.ศ. 2423 ได้มีอาสาสมัครชาวกะเหรี่ยงในพม่าที่นับถือศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแผ่ศาสนาจำนวน 3 คน คือ สล่าหม่อพลู สล่าหม่อยะ และสล่าซอกเก¹⁷⁰ ได้เดินทางเข้ามาทางจังหวัดเชียงรายและเดินทางต่อไปยังจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงใหม่¹⁷¹

การเผยแผ่ศาสนาในครั้งนั้นปรากฏว่า มีชาวปกากะญอ ประมาณ 400 คน ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ จนถึงปี ค.ศ. 1948 มีคริสตจักรที่ได้ก่อตั้งถึง 8 คริสตจักร และได้มีการอบรมชาวปกากะญอ ที่นับถือศาสนาคริสต์ เพื่อเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา ออกไปเผยแผ่ศาสนาในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอด้วยกัน เพราะพวกเขาสามารถเข้าใจชีวิตและวัฒนธรรมของคนเผ่าเดียวกันได้ดี¹⁷²

ระหว่างนั้นก็ได้มีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ให้ชาวปกากะญอ โดยปกากะญอชาวพม่า สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป จนในปี พ.ศ. 2497 มิชชันนารีที่เคยทำงานในประเทศพม่าได้เข้าร่วมกับผู้นำคริสตจักรต่างๆ ในประเทศไทยก่อตั้งคริสตจักรปกากะญอแบปติสต์ขึ้น (karen baptist convention) เพื่อเผยแผ่ศาสนาให้กับชาวปกากะญอโดยเฉพาะ

การเข้ามาของศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์นั้นทำให้ชาวปกากะญอได้เรียนรู้ภาษาเขียนของชาวปกากะญอที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากมิชชันนารีชาวต่างชาติ เพื่อใช้ในการเผยแผ่ศาสนาโดยเฉพาะ เพราะเมื่อคิดอักษรเขียนได้แล้วมิชชันนารีก็ร่วมกับชาวปกากะญอที่เป็นคริสเตียนแปลเป็นคัมภีร์ไบเบิล

¹⁶⁹ ชันนี แคนพงพี, ศึกษาประวัติคริสตจักรกะเหรี่ยงแบปติสต์ในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตวรรษบัณฑิต สถาบันพระคริสตธรรมแห่งสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 1978, หน้า 32-33.

¹⁷⁰ สล่า แปลว่า อาจารย์ ในที่นี้หมายถึง พระอาจารย์ คือ ผู้เผยแผ่ศาสนา

¹⁷¹ ชันนี แคนพงพี, ศึกษาประวัติคริสตจักรกะเหรี่ยงแบปติสต์ในประเทศไทย, หน้า 36-38.

¹⁷² เพียงจิต เทียน้อย, การเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย, หน้า 79.

พ.ศ. 2375 Jonathan Wade มิชชันนารีอเมริกันแบ็บติสต์ได้ศึกษาภาษาปกากะญอได้สำเร็จ โดยดัดแปลงมาจากตัวอักษรและหลักการไวยากรณ์¹⁷³ ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการแปลคัมภีร์ไบเบิลในการเผยแพร่ศาสนา และต่อมาในปี ค.ศ. 1853 Francis Mason ได้ร่วมทำงานกับชาวปกากะญอที่นับถือศาสนาคริสต์ แปลพระคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาใหม่เป็นภาษากะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ได้สำเร็จ¹⁷⁴

2) นิการโรมันคาทอลิก

ในส่วนของคริสตจักรคาทอลิกได้ตั้งขึ้นที่เชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 แล้ว แต่เริ่มทำงานกับปกากะญอในเขตภูเขาอำเภอจอมทอง และ อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2496 นำโดยบาทหลวงชาวอิตาลี และผู้ช่วยที่เป็นคนปกากะญอจากพม่า การทำงานอย่างมุ่งมั่นของบาทหลวงคาทอลิก ที่เดินตระเวนไปตามหมู่บ้านปกากะญอที่อยู่บนภูเขาที่ห่างไกล ที่ไม่มียานพาหนะอันใดในสมัยนั้น ให้การช่วยเหลือแก่ชาวบ้านด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่คนปกากะญอเป็นอย่างมาก เพียงปีเดียวก็เริ่มมีคนปกากะญอขอเปลี่ยนแปลงศาสนาหลายคน¹⁷⁵ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกที่เผยแพร่สู่ชาวปกากะญอนั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นมิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม ที่เคยเผยแพร่คริสต์ศาสนาให้กับชาวจีนและชาวพม่ามาก่อน แล้วจึงเข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์แม่ปอน (หมู่บ้านแม่ปอน จ.เชียงใหม่) เป็นที่แรก ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2495 โดยมีคุณพ่อมิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธารามกลุ่มหนึ่งถูกขับไล่ออกจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ด้วยเหตุผลทางการเมืองที่สับสนวุ่นวายในขณะนั้น และถูกห้ามไม่ให้เผยแพร่ศาสนาในประเทศจีนต่อไป ทำให้คุณพ่อมิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม สมัครเข้ามาทำงานเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย และมีจุดประสงค์ที่จะเผยแพร่ศาสนาคาทอลิกกับกลุ่มชาวเขา ในที่สุดมิชชันนารีกลุ่มนี้ได้รับมอบหมายให้ทำงานแพร่ธรรมคำสอนในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย¹⁷⁶ หลังจากการตั้งศูนย์แล้วก็ได้มีการเผยแพร่ให้กับชาวปกากะญออีกหลายๆ พื้นที่ เช่น อำเภอฮอด อำเภอจอมทอง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่ว้าง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอสบเมย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม นั้นก็ได้มีการประดิษฐ์ภาษาเขียนให้แก่ชาวปกากะญอ เพื่อใช้ในการเผยแพร่ศาสนาเช่นเดียวกับนิกายโปรเตสแตนต์แต่อักษรและภาษาเขียนที่ได้มีลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะภาษาเขียนที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมานี้มีรากฐานมาจากอักษรอราบิก

¹⁷³ Shorck, Joan L. and others. *Minorities Group in Thailand*. Washington D.C.: University of U.S. army., 1965, pp. 34. อ้างอิงเพียงจิต เทียนชัย, การเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย.

¹⁷⁴ ชันนี แคนพงพี, ศึกษาประวัติคริสตจักรกะเหรี่ยงแบ็บติสต์ในประเทศไทย, หน้า 34.

¹⁷⁵ ขวัญชีวัน บัวแดง, ศาสนาและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์: ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า, เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546, หน้า 52-53.

¹⁷⁶ 50 ปี ศูนย์แม่ปอน การแพร่ธรรมสู่ชาวปกากะญอ, 2548, หน้า 25.

ตารางที่ 5.2 ตารางแสดงการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือของประเทศไทย

ระยะเวลา	นิกายโปรเตสแตนต์	นิกายโรมันคาทอลิก
พ.ศ. 2371	- คริสต์ศาสนานิกายอเมริกันแบ็บติสต์ ได้เข้ามาเผยแพร่ผ่านมาทางประเทศพม่า	
พ.ศ. 2423	- คริสตชนชาวปกาเกอะญอจากพม่าเข้ามาเผยแพร่ในจังหวัด เชียงราย ลำปาง และเชียงใหม่	
พ.ศ. 2474	- มิชชันนารีที่เคยทำงานในประเทศพม่าร่วมกับผู้นำคริสตจักรต่างๆ ในประเทศไทย ก่อตั้ง Karen Baptist Convention ขึ้น	- ก่อตั้งคริสตจักรคาทอลิกขึ้นที่ จังหวัด เชียงใหม่
พ.ศ. 2495	เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนาให้กับชาวปกาเกอะญอโดยเฉพาะ	- มิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม เข้ามาเผยแพร่ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นไปที่ชาวปกาเกอะญอ
พ.ศ. 2497		
พ.ศ. 2500	- อาจารย์กะพะเป็นผู้ประกาศคนแรกที่เข้ามาประกาศกับพี่น้องบ้านแม่ปิงน้อย อ. ปาย จ. แม่ฮ่องสอน มีผู้รับเชื่อ 2 คน	- มิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม เข้ามาเผยแพร่ที่บ้านห้วยต้นนุ่น อ. ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน
พ.ศ. 2515	- เริ่มมีการเข้าไปเผยแพร่ที่บ้านเมืองน้อย อ. ปาย จ. แม่ฮ่องสอน	
พ.ศ. 2517-2518	- พ่อเฒ่ากะเคอ บ้านเมืองแพม อ. ปางมะผ้า จ. แม่ฮ่องสอน ทำพิธีตัดผี โดยศิษยาภิบาล จากคริสตจักรแม่ปิง	
พ.ศ. 2538		

5.2.1.3 คริสตศาสนากับชาวปกาเกอะญอในพื้นที่วิจัย

เนื่องจากพื้นที่การวิจัยนั้นมีทั้งสิ้น 3 อำเภอ คือ อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า และอำเภอขุนยวม ซึ่งในแต่ละอำเภอนั้นมีชุมชนของชาวปกาเกอะญออยู่ไม่น้อย ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกเพียง 1 หมู่บ้าน ต่อ 1 อำเภอเพื่อเป็นตัวแทนของอำเภอนั้นๆ โดยเกณฑ์การเลือกนั้นปัจจัยสำคัญ คือ เป็นหมู่บ้านชาวปกาเกอะญอที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอนั้นคล้ายคลึงกัน คือ นับถือผีเป็นหลัก แต่ต่อมาได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นแทนที่ หรือนับถือความเชื่อดั้งเดิมควบคู่กับศาสนาอื่น เช่น ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ โดยการเปลี่ยนศาสนาของแต่ละพื้นที่นั้น อาจมีที่มาที่ไปทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ก. อำเภอปาย

เป็นอำเภอที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย ซึ่งในจำนวนนั้นมีชาวปกากะญออยู่ไม่น้อย แต่หมู่บ้านของชาวปกากะญอ ที่ได้เข้าไปทำการเก็บข้อมูลนั้น คือบ้านศาลาเมืองน้อย หรือเมืองน้อย ระยะเวลาในการเข้ามาอยู่อาศัยของชาวปกากะญอประมาณ 105 ปีมาแล้ว แต่ชาวปกากะญอในอดีตไม่นิยมตั้งบ้านเป็นที่อยู่อาศัย แต่จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามสถานที่เพาะปลูก เดิมชุมชนบ้านเมืองน้อยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทใหญ่กับชาวปกากะญอแต่ปัจจุบันชาวไทใหญ่แทบหมดไปแล้ว เพราะแต่งงานกับชาวปกากะญอและพูดภาษาปกากะญอทั้งหมด ดังนั้นประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ของบ้านเมืองน้อยเป็นความเชื่อแบบชาวปกากะญอเกือบทั้งหมด

ในอดีตชาวปกากะญอบ้านเมืองน้อยนั้นมีความเชื่อเรื่องผี เหมือนกับชาวปกากะญอทั่วไป แต่ปัจจุบันพบว่า ความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องการเลี้ยงผีบรรพบุรุษนั้นหายไป เหลือเพียงแต่ความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือควบคู่ไปกับศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ โดยประชากรทั้งหมด 1,463 คน มีเพียง 113 คนเท่านั้นที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนที่เหลือก็นับถือศาสนาพุทธที่ควบคู่กับความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมด

คริสตชนบ้านเมืองน้อยที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ มักเรียกตนเองว่า “คริสเตียน” โดยมีสถานที่ประกอบพิธีกรรม คือ โบสถ์ จำนวน 1 หลัง มีผู้ดูแลในการประกอบพิธีต่างๆ ทางศาสนา คือ ศิษยาภิบาล ขึ้นตรงกับ คณะคริสตจักรกะเหรี่ยงแบปติสต์ (KBC: Karen Baptist Convention)¹⁷⁷ ซึ่งจากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านพบว่า ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแพร่ธรรมให้กับคนในหมู่บ้าน ประมาณปี พ.ศ. 2517 – 2518 โดยมีศิษยาภิบาลชาวปกากะญอเป็นผู้เข้ามาเผยแพร่¹⁷⁸

รูปที่ 5.1 สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางคริสตศาสนา บ้านเมืองน้อย

¹⁷⁷ คริสตจักรกะเหรี่ยงแบปติสต์ เป็นองค์กรคริสตจักรที่ทำงานในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในหมู่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ปัจจุบันมีสมาชิกคริสตจักรแบ่งออกเป็น 6 ภาค ได้แก่ ภาคเชียงราย ภาคเชียงใหม่ ภาคมูเส่ติ ภาคแม่สะเรียง ภาคซีโซ และภาคปาย

¹⁷⁸ เพียงจิต เทียนย้อย, “การเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย”, หน้า 79.

การเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมมานับถือศาสนาคริสต์

สาเหตุของการเปลี่ยนศาสนาของชาวปกาเกอะญอบ้านเมืองน้อยส่วนใหญ่มาจากความต้องการที่จะเลิกเลี้ยงผี เพราะเป็นพิธีกรรมที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ต้องใช้เงินจำนวนมาก เพราะเชื่อว่าผีทำให้เกิดความเจ็บป่วย ถ้าไม่เลี้ยงผีก็จะไม่หายจากอาการป่วย ดังนั้นจึงต้องการตัดผี หรือเลิกเลี้ยงผี แล้วไปพึ่งพาความเชื่อแบบใหม่มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแทน เช่น ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์

“เมื่อก่อนเลี้ยงเยอะผีนี้ เฉพาะเลี้ยงผีเก่า ผีอ้อแคล บางคนนี่หมดเนื้อหมดตัวเลย ต้องซื้อหมูมาเลี้ยง ถ้าผีดน้อยเดี๋ยวก็ต้องเลี้ยงใหม่อีก สมมติถ้ามีลูกสิบคนถ้าลูกคนนึงไม่มาต้องเลี้ยงใหม่ ก็เลยเบื่อกันเลย ตัดผี เข้าคริสต์บ้าง เข้าพุทธบ้าง”¹⁷⁹

การเลือกที่จะนับถือคริสต์แทนการนับถือผีในบ้านเมืองน้อยนั้น มี 2 สาเหตุด้วยกัน คือ สาเหตุจากความเจ็บป่วย ที่รักษาไม่หายทั้งจากการเลี้ยงผีและการรักษาที่โรงพยาบาล จึงหันไปขอพรพระเจ้าแทนทำให้ต้องเข้าศาสนาคริสต์ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งคือสาเหตุด้านเศรษฐกิจทางสายเลือด และการแต่งงาน เพราะการแต่งงานกับคริสตชนชาวปกาเกอะญอ ทำให้ชาวปกาเกอะญอที่นับถือผี และนับถือพุทธ ต้องเปลี่ยนไปนับถือศาสนาเดียวกับคู่สมรส

รูปที่ 5.2 คริสตชนชาวปกาเกอะญอบ้านเมืองน้อย
ร่วมกันขอพรให้ผู้ป่วยหายจากอาการป่วย

เนื่องจากบ้านเมืองน้อยมีผู้ที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์ จำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนคนในหมู่บ้านซึ่งนับถือศาสนาพุทธ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนความเชื่อจึงเห็นได้ไม่ชัดเจนนักในระดับหมู่บ้าน แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคริสตชนในบ้านเมืองน้อยนั้น ถือได้ว่าเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควร กล่าวคือ การปฏิบัติตนเป็นคริสตชนที่ดีนั้นต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระคัมภีร์เท่านั้น ความเชื่ออื่นๆ ที่นับถืออยู่ก่อนซึ่งนอกเหนือไปจากคำสอนของพระเจ้าให้ทิ้งไปทั้งหมด และข้อปฏิบัติหนึ่งที่เคร่งครัด คือ การเข้าโบสถ์ในทุกวันอาทิตย์ ห้ามประกอบกิจการงานใดๆ ทั้งสิ้น เพื่อทบทวน

¹⁷⁹ สัมภาษณ์นายฉิมคำดิไ้ะ, อายุ 42 ปี, วันที่ 18 พฤศจิกายน 2551.

คำสอนของพระเจ้า ดังนั้นในวันอาทิตย์จะพบเห็นคริสตชนบ้านเมืองน้อยแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ เดินทางไปโบสถ์ในตอนเช้าโดยพร้อมเพรียงกัน เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา หลังจากนั้นจะแยกย้ายกันกลับบ้าน และในวันนั้นจะไม่ซื้อของ ไม่ทำงานใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนในเรื่องประเพณีของชาวปกากะญอ อย่างประเพณีมัดมือ ซึ่งถือเป็นงานที่สำคัญประจำปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวปกากะญอ คริสตชนบ้านเมืองน้อยจะไม่ร่วมในพิธีกรรมนี้ แต่จะร่วมกันทำพิธีวันปีใหม่ที่โบสถ์ ในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี พิธีกรรมในการแต่งงาน และพิธีกรรมหลังความตายก็แตกต่างไปจากเดิม ประเพณีต่างๆ เป็นแบบคริสเตียนทั้งหมด การแต่งงานก็จะไปทำพิธีแต่งงานกันที่โบสถ์ ส่วนการตายก็จะนำไปฝัง แล้วมีไม้กางเขนปักไว้บนหลุมฝังศพ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้คริสตชนบ้านเมืองน้อยมีประเพณีที่สำคัญเพิ่มขึ้นมาอีก 1 วัน คือ วันคริสต์มาส ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี เหมือนชาวคริสเตียนทั่วไป นอกเหนือไปจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเชื่อต่างๆ ในการดำรงชีวิตแล้ว ศาสนาคริสต์ยังนำภาษา ซึ่งเดิมนั้นชาวปกากะญอมีแต่ภาษาพูด แต่ไม่มีภาษาเขียน การเข้ามาของศาสนาคริสต์จึงทำให้ คริสตชนบ้านเมืองน้อยได้เรียนรู้ภาษาเขียนปกากะญอ ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากอักษรพม่าเพื่อใช้ในการศึกษาพระคัมภีร์ โดยจะมีการเรียนการสอนภาษาเขียนที่โบสถ์ ทุกๆ วันอาทิตย์

ข. อำเภอลำทะเมนชัย

เป็นอำเภอที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลากหลายมากที่สุดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หมู่บ้านปกากะญอที่เป็นตัวแทนของพื้นที่คือ บ้านเมืองแพม ซึ่งมีอายุของหมู่บ้านที่ตั้งถาวรในที่ปัจจุบันประมาณ 52 ปีมาแล้ว การตั้งบ้านเป็นหลักแหล่งของบ้านเมืองแพมที่เกิดขึ้น ไม่นานนั้นอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมยังคงเหลือไว้ คือชาวปกากะญอที่นี้ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่บ้างเนื่องจากยังมีผู้นำหมู่บ้าน หรือ “ฮีโง” โดยนับถือควบคู่ไปกับพุทธศาสนา และบางส่วนได้รับเชื่อในคริสตศาสนา

การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในบ้านเมืองแพมนั้นตามคำบอกเล่าของชาวบ้านนั้นพบว่า ได้มีการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาเป็นเวลานาน แต่ไม่มีครอบครัว หรือ บุคคลใดรับเชื่อ ส่วนสาเหตุที่ทำให้มีคนในหมู่บ้านเริ่มที่จะเชื่อในคริสตศาสนา เกิดจากการที่พ่อเผ่ากะเดอ วงศ์กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือ ฮีโง นั้นต้องการเปลี่ยนศาสนาเนื่องจากหมู่บ้านมีคนเพิ่มมากขึ้น มีความคิดแตกต่างกันไป ทำให้บางครั้งมีคนไม่เชื่อฟัง ด้วยความลำบากใจ พ่อเผ่ากะเดอ จึงอยากที่จะเลิกเป็น ฮีโง และต้องการเลิกถือผี แล้วไปนับถือพระเยซูแทน จึงไปขอให้ศิษยาภิบาล ที่บ้านแม่ปิง (อำเภอลำปาง) ชื่อ อาจารย์ปัน น้อยมั่ง ซึ่งเป็นชาวปกากะญอเหมือนกัน มาทำพิธีตัดผีให้

ในปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน มีคริสเตียนในบ้านเมืองแพม จำนวน 34 คน มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมคือ โบสถ์ 1 ไม่มีศิษยาภิบาลเป็นผู้นำในการประกอบพิธี เนื่องจากมีจำนวนคริสเตียนน้อย มีเพียงแค่ผู้นำทางศาสนาสำหรับการนำสวดในวันอาทิตย์เท่านั้น แต่หากมีพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น คริสต์มาส หรือการรับเชื่อผู้ที่เข้ามานับถือศาสนาคริสต์นั้นจะต้องเชิญศิษยาภิบาลจากบ้านแม่ปิง มาเป็นผู้ทำพิธีให้

รูปที่ 5.3 สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บ้านเมืองแพม

การเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมมานับถือศาสนาคริสต์

ผลของการเปลี่ยนศาสนาของบ้านเมืองแพมนั้น มิได้มีผลต่อระดับหมู่บ้าน เนื่องจากจำนวนคริสตชนนั้นมีจำนวนน้อยมาก ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลที่เกิดกับคริสตชนบ้านเมืองแพมเอง คือ ความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่จะมาเชื่อในพระเจ้านั้นก็จะละทิ้งไปทั้งหมด แล้วปฏิบัติตามแบบคริสเตียน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีความคล้ายคลึงกับคริสตชนบ้านเมืองน้อย แต่การเปลี่ยนศาสนาของบ้านเมืองแพมนี้มีสาเหตุต่างไปจากบ้านเมืองน้อย คือ มีสาเหตุมาจากผู้นำหมู่บ้านคนเก่า เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากเหตุผลส่วนตัว แต่อีกสาเหตุหนึ่งจากมุมมองของคนในหมู่บ้าน คือ พ่อเฒ่ากะเดอ ผู้นำหมู่บ้านคนเก่าไม่ดี เพราะตอนที่พ่อเฒ่ากะเดอเป็นผู้นำนั้น ในหมู่บ้านมีผีเยอะ และก็มีความตายทำให้คนในบ้านอยากจะเปลี่ยนผู้นำ ประกอบกับพ่อเฒ่าเองก็ไม่สบายใจที่จะเป็นผู้นำหมู่บ้านต่อไปจึงเป็นสาเหตุให้พ่อเฒ่ากะเดอ เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์เป็นคนแรก และคนในหมู่บ้านที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ตามพ่อเฒ่ากะเดอจึงเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ซึ่งเป็นลูกของพ่อเฒ่ากะเดอเอง ส่วนคนในหมู่บ้านคนอื่นๆ นั้นไม่ได้เปลี่ยนตาม เพราะเมื่อมีผู้นำหมู่บ้านคนใหม่แล้ว ก็ทำให้คนในหมู่บ้านดำรงชีวิตเป็นปกติเช่นเดิม ทำให้ไม่มีคนในหมู่บ้านคนอื่นๆ หันไปนับถือศาสนาตามพ่อเฒ่ากะเดอ แต่หลังจากที่พ่อเฒ่ากะเดอเปลี่ยนศาสนาแล้วก็มีคนเข้ารับเชื่อในศาสนาคริสต์อีก (1-2 ครอบครัว) ซึ่งเป็นสาเหตุจากความเจ็บป่วยที่รักษาไม่หาย (รักษาโดยวิธีการเลี้ยงผี) ประกอบกับเป็นญาติกับพ่อเฒ่ากะเดอ จึงเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์

ก. อำเภอยุนยวม

ในอำเภอยุนยวมนี้เป็นอำเภอที่มีชาวปกากะญออาศัยอยู่ในทุกๆ ตำบล แต่ตำบลที่มีชาวปกากะญออาศัยอยู่มากที่สุด ซึ่งประชากรทั้งหมดของตำบลเป็นชาวปกากะญอ คือ ตำบลแม็กกี้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอยุนยวม ประชากร ตำบลแม็กกี้ ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน และบ้านบริวารอีก 4 หมู่บ้าน ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งก่อนที่จะชาวบ้านทั้งหมดจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นั้น บางส่วนยังนับถือผีควบคู่ไปกับศาสนาพุทธ

ในอดีตชาวปกากะญอในตำบลแม็กกี้ไม่ได้อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ซึ่งเหมือนกับชาวปกากะญอในพื้นที่อื่นๆ โดยจะย้ายที่อยู่ไปตามที่ทำกิน โดยเลือกพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวปกากะญอคือการเกษตรกรรม ที่เรียกว่า ไร่หมุนเวียน จากการสัมภาษณ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่พบว่ามีชาวปกากะญอ

ในตำบลแม็กนั้นเริ่มอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่งเนื่องจาก ผู้มีอำนาจเข้ามาควบคุม ซึ่งชาวปกากะญอเล่าสืบต่อกันต่อๆ มา โดยเรียกผู้มีอำนาจนั้นว่า โยโค เมื่อประมาณ 52 ปีมาแล้ว

การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในตำบลแม็กนั้น ไม่ทราบช่วงเวลาที่ชัดเจนแต่สันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาพร้อมๆ กับบ้านห้วยต้นนุ่น ในเขตตำบลแมงา ซึ่งเป็นชาวปกากะญอ ที่เป็นเครือญาติและหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ศาสนาคริสต์ เริ่มเข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2500 โดยการเผยแพร่ของมิชชันนารีคณะพระหฤทัยพระเยซูเจ้าแห่งเบธาราม ที่เคยทำงานกับชาวเขาที่ประเทศจีนมาก่อน และตั้งใจที่จะเผยแพร่ธรรมให้กับชาวเขาในประเทศไทย หลังจากที่ถูกห้ามไม่ให้เผยแพร่ศาสนาในประเทศจีน ในปี พ.ศ. 2495 ด้วยเหตุผลทางการเมืองของจีน

รูปที่ 5.4 โบสถ์ในบ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแมงา

การเปลี่ยนจากความเชื่อดั้งเดิมมานับถือศาสนาคริสต์

การเปลี่ยนแปลงของชาวปกากะญอในตำบลแม็กนั้น เรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาก เนื่องจากจำนวนของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก นั้นคือชาวปกากะญอในตำบลทั้งหมด ความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกากะญอ จึงไม่มีให้พบเห็นเลยในหมู่บ้าน ชาวปกากะญอทุกคนปฏิบัติตามคำสอนของพระเจ้า ประเพณี พิธีกรรมต่างเป็นไปตามปฏิทิน ทางคริสตศาสนา เช่น การแห่พระแม่มาเรีย วันคริสต์มาส ฯลฯ พิธีกรรมในรอบชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน สถานที่ประกอบพิธีกรรมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นศูนย์รวมของทุกคน คือ โบสถ์ เพราะไม่ว่าจะไปในหมู่บ้านใด ในตำบลแม็กก็จะพบโบสถ์ในทุกหมู่บ้าน

รูปที่ 5.5 โบสถ์ในบ้านเปียงหลวง ตำบลแม็ก

รูปที่ 5.6 โบสถ์ในบ้านร่มเย็น ตำบลแม็ก

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของบ้านแม็กนั้น เป็นสาเหตุเดียวกับบ้านเมืองน้อย คือ สาเหตุจากอาการเจ็บป่วยที่รักษา (โดยวิธีเลี้ยงผี) ไม่หาย และสาเหตุจากความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ ทั้งทางสายเลือด และโดยการแต่งงาน แต่ต่างกันตรงที่จำนวนคนที่นับถือศาสนาคริสต์ในบ้านแม็กนั้นมีจำนวนมากกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศาสนาคริสต์ได้เข้าไปเผยแพร่ในบ้านแม็กเป็นเวลากว่า 50 ปี ซึ่งเป็นเวลานานกว่าหมู่บ้านชาวปกากะญอในอำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้า นอกจากนี้ยังเป็นศาสนาคริสต์ที่มีนิกายแตกต่างกัน ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในบ้านแม็ก นอกจากจะเผยแพร่พระธรรมสู่ชาวปกากะญอแล้ว ยังให้ความช่วยเหลือ

ชาวบ้านในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา เพราะมีการสนับสนุนให้คนในหมู่บ้านไปเรียนโรงเรียนในเครือของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกในจังหวัดอื่นๆ เช่น ชลบุรี เชียงใหม่ กรุงเทพฯ เป็นต้น

5.2.1.4 การศึกษาเปรียบเทียบคริสตศาสนากับชาวปกากะญอในพื้นที่วิจัย

จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าชาวปกากะญอทั้งสามพื้นที่นับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน ผลจากการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อดั้งเดิม จึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลงเหมือนกันไปทั้งหมด เพราะในความเหมือนกันนั้น ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะคริสต์ศาสนา ที่เข้าไปในแต่ละพื้นที่นั้น มาจากคนละนิกาย แม้ว่าแต่ละนิกายจะนับถือพระเจ้าหรือพระเยซูเหมือนกัน แต่ข้อแม้อื่นๆ ของแต่ละนิกายแตกต่างกันออกไป ทำให้ในความเหมือนกันมีความต่าง

ตารางที่ 5.3 ตารางแสดงความเหมือนและความต่างของคริสตชนชาวปกากะญอในพื้นที่การวิจัย

ความเหมือน	ความต่าง
- การเลิกล้มความเชื่อดั้งเดิมทั้งหมด - การดำรงอยู่ของการแต่งกาย - การมีภาษาเขียนของปกากะญอ	- การนับถือนิกายทางศาสนาที่แตกต่างกันส่งผลให้ประเพณีบางอย่างแตกต่างกัน - ภาษาเขียนที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น ใช้ตัวอักษรต่างกัน

ก. ความเหมือน

ฐานความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกากะญอนั้นมีความเชื่อเรื่องผีหรือการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีน้ำ ผีป่า ผีนา ผีบ้านผีเรือน ฯลฯ แต่ภายหลังจากการได้รับเชื่อในพระเจ้าแล้ว คริสตศาสนิกชนจะให้คำตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า “*เป็นคริสต์แล้วผีไม่มี*” ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งของคนที่ประสงค์จะเป็นคริสตชน ที่จะต้องละทิ้งจากความเชื่อเดิมของตน และเชื่อในพระเจ้าพระองค์เดียว ซึ่งคริสตชนชาวปกากะญอในสามพื้นที่นั้น ยึดถือ และปฏิบัติกันโดยเคร่งครัด ดังจะเห็นได้จาก การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีต่างๆ เช่น ไม่มีการเลี้ยงผี ทั้งผีบรรพบุรุษ และผีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอื่น ไม่มีการติดตะแหลว¹⁸⁰ ไว้หน้าบ้าน ไม่มีประเพณีมัดมือ พิธีแต่งงาน พิธีศพ ก็เปลี่ยนไปเป็นแบบคริสต์ทั้งหมด การหยุดทำงานที่เคยหยุดในวันสัปดาห์หรือวันที่มีเด็กเกิดใหม่ ก็เปลี่ยนไปหยุดในวันอาทิตย์แทนเพื่อไปเข้าโบสถ์

การแต่งกายของคริสตชนชาวปกากะญอนั้นยังคงแต่งกายด้วยชุดดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ แม้ว่าโดยปกติคนในหมู่บ้านจะเปลี่ยนไปสวมเสื้อผ้าเหมือนคนพื้นราบทั่วไป แต่อย่างน้อยที่สุด การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ คริสตชนชาวปกากะญอ ต้องแต่งกายด้วยชุดของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้แล้ว เมื่อมีพิธีกรรมอื่นๆ ทางศาสนา ก็นิยมใส่ชุดแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์กัน

ในอดีตนั้นชาวปกากะญอไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเองก็เริ่มมีภาษาเขียนที่ถือเป็นของตนเองจากการเข้ามาของคริสต์ศาสนา ซึ่งไม่ว่าจะนิกายใดก็ได้นำภาษาเขียนที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับชาวปกากะญอ เข้ามาเพื่อเผยแพร่พระธรรมให้ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวปกากะญอได้ศึกษาพระคัมภีร์ได้อย่างถ่องแท้มากยิ่งขึ้น

¹⁸⁰ เป็นเครื่องราง ที่เชื่อว่าไว้ดักสิ่งชั่วร้าย มักแขวนไว้ที่ประตูบ้าน ปัจจุบันชาวปกากะญอที่นับถือศาสนาพุทธยังคงแขวนสิ่งนี้ไว้หน้าบ้านอยู่

รูปที่ 5.7 การแต่งกายของวัยรุ่นชาวปกากะญอขณะทำพิธีทางศาสนาในวันอาทิตย์

ข. ความต่าง

ข้อปฏิบัติของทั้ง 2 นิกายนั้น มีความแตกต่างกันอยู่บ้างทำให้คริสตชนชาวปกากะญอที่นับถือต่างนิกายกัน มีความแตกต่างกัน ในเรื่องของประเพณีในรอบปี ยกตัวอย่างเช่น นิกายโปรเตสแตนต์นั้นนับถือพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว ประเพณี หรือวันสำคัญต่างๆ จึงมีไม่มากนัก ต่างจากนิกายโรมันคาทอลิกที่นอกจากพระเจ้าแล้วยังนับถือนักบุญ (Saint) ต่างๆ วันสำคัญทางศาสนาจึงมีมากกว่า เป็นต้น ความต่างของนิกายนั้นอาจส่งผลเพียงแค่ว่าละเลยปลีกย่อยในพิธีกรรมต่างๆ เท่านั้น แต่สิ่งหนึ่งที่คริสตชนชาวปกากะญอทั้ง 2 นิกายนั้นมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ภาษาเขียน ทั้งๆ ที่ภาษาพูดของพวกเขาเหมือนกัน อาจแตกต่างกันบ้างในเรื่องของสำเนียงซึ่งเป็นเหตุมาจากปัจจัยต่างๆ ภายนอก แต่ก็ไม่มากนัก แต่เมื่อคริสตศาสนาได้เข้ามาพวกเขาก็เริ่มมีภาษาเขียนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในเรื่องของรูปแบบของตัวอักษร โดยนิกายโรมันคาทอลิกนั้นตัวอักษรถูกประดิษฐ์ขึ้นจากอักษรออรบิก ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์นั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นจากตัวอักษรพม่า ส่งผลให้พระคัมภีร์ของคริสตชนชาวปกากะญอทั้ง 2 นิกายมีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกันแม้ว่าจะแปลมาจากคัมภีร์ที่เหมือนกัน จะเห็นได้ว่าความต่างของนิกายนั้นส่งผลให้ชาวปกากะญอเหมือนกัน มีภาษาเขียนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

รูปที่ 5.8 พิธีแห่พระแม่มาเรีย เป็นพิธีกรรมของคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

การเข้ามาของคริสตศาสนาสู่ชาวปกาเกอะญอในพื้นที่การวิจัยนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมทั้งหมดของชาวปกาเกอะญอ อันเป็นสาเหตุให้วิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด แม้กระทั่งผู้วิจัยเองที่เข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามของโครงการวิจัยในแต่ละครั้งนั้น ใช้ระยะเวลาเพียงไม่นานก็สามารถมองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คริสตชนชาวปกาเกอะญอเองยินดีกับการเปลี่ยนแปลงนั้น เพราะความเชื่อดั้งเดิมของการเลี้ยงผี ที่พวกเขาปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นพิธีที่ยุ่งยากซับซ้อน ต้องใช้เวลา และใช้เงินเป็นจำนวนมากในการประกอบพิธีแต่ละครั้ง การเข้ามาของศาสนาคริสต์จึงทำให้พบกับทางออกในการเลิกเลี้ยงผี และไม่ต้องกลัวการเจ็บป่วยที่เคยเชื่อว่าเกิดจากผีอีกต่อไป เพราะอาการเจ็บป่วยนั้นสามารถรักษาได้โดยแพทย์ หรือการเลี้ยงผีอื่นๆ ในการประกอบอาชีพนั้นก็ไม่ว่าเป็นอีกต่อไป ทำให้ชีวิตของคริสตชนชาวปกาเกอะญอง่ายขึ้น

แม้ว่าการเข้ามาของคริสตศาสนาจะทำให้ความเชื่อดั้งเดิม และประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทั้งหลายเลือนหายไป แต่คริสตศาสนาก็เป็นสิ่งที่ทำให้การแต่งกายของชาวปกาเกอะญอดำรงอยู่ได้ดังเห็นได้จากในปัจจุบันการแต่งกายในชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวปกาเกอะญอนั้น คนที่สวมใส่ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ จะเป็นผู้สูงอายุ หรืออาจมีวัยกลางคนอยู่บ้าง แต่กับคนรุ่นใหม่ นั้นมักจะแต่งกายด้วยชุดทั่วไปเหมือนกับชาวพื้นราบ แต่เมื่อเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์แล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด อย่างน้อย 1 วัน จะต้องสวมชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ คือการเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์

การเข้ามาของภาษาเขียนที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่นั้น ก็ยังส่งผลให้ภาษาพูดของคริสตชนชาวปกาเกอะญอนั้นยังคงดำรงอยู่เช่นกัน เพราะภาษาเขียนนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นมาให้ใกล้เคียงหรือเหมือนกับภาษาพูดของพวกเขา หากไม่มีภาษาเขียนในการแปลพระคัมภีร์แล้ว คริสตชนชาวปกาเกอะญออาจต้องเรียนรู้ภาษากลางอย่างภาษาไทย หรือภาษาอื่นๆ จนอาจทำให้ภาษาพูดที่เคยใช้นั้นค่อยๆ เลือนหายไปก็เป็นได้

ระยะเวลา 50 – 60 ปี ของการเข้ามาเผยแผ่ศาสนาให้กับชาวปกาเกอะญอนั้นอาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อคริสตชนชาวปกาเกอะญออย่างเห็นได้ชัด และการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นก็สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของชาวปกาเกอะญอได้เป็นอย่างดีโดยจะเห็นได้จากความเชื่อใหม่ที่รับเข้ามานั้นสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดระยะเวลา 50 – 60 ปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเข้ามาในช่วงเวลาที่เหมาะสม การเข้ามาแล้วก่อให้เกิดผลดีต่อคริสตชนชาวปกาเกอะญอ ในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านการศึกษา เป็นต้น

5.2.1.5 การอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนิกชนกับคริสตชนชาวปกาเกอะญอ

การเปลี่ยนศาสนาของชาวปกาเกอะญอนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายแต่สิ่งหนึ่งที่ยังหลงเหลืออยู่นั้นคือความรัก ความผูกพันของชาวปกาเกอะญอที่เป็นเสมือนญาติพี่น้องกัน ไม่ว่าเขาจะนับถือศาสนาเดียวกันหรือไม่ก็ตามจะไม่มี การแบ่งแยกในสังคม แต่จะแยกกันก็ต่อเมื่อไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ในการดำรงชีวิตของพวกเขาที่เป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยเหมือนดังเช่นที่เคยปฏิบัติด้วยกันมา ยกตัวอย่างเช่น การไปเอามือทำไร่ข้าวนั้นยังคงมีให้เห็นดังเช่นเดิม

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนศาสนาของชาวปกาเกอะญอนั้นแทบจะไม่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคมเลยเพราะพวกเขามีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นด้วยระบบเครือญาติ แต่ศาสนาเป็นเพียงแค่สิ่งที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของบุคคลหรือครอบครัวเท่านั้น ทำให้การอยู่ร่วมกันจึงดำรงไปในทิศทางเดิม ขาดแต่เพียงการร่วมกันประกอบพิธีทางศาสนา ซึ่งหากยังคงนับถือความเชื่อดั้งเดิมอยู่ชาวปกาเกอะญอทั้งหมดก็จะต้อง

ร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่างๆ อันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อมีความเชื่อแตกต่างกัน ก็อาจส่งผลให้กิจกรรมที่ได้ทำร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้านน้อยลงไปเท่านั้น

5.2.2 การรักษาอัตลักษณ์ผ่านการอนุรักษ์-รื้อฟื้นประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พบว่ากลุ่มไทใหญ่เป็นกลุ่มแรกที่มีลักษณะการรวมกลุ่มคนและตั้งชุมชนอย่างถาวรบนที่ราบหรือที่ราบเชิงเขาในพื้นที่ปาย ปางมะผ้า ขุนยวม (ตารางที่ 5.1) ในขณะเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในทุกพื้นที่ต่างมีวัฒนธรรมประเพณีต่อเนื่องในรอบปีและสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ยิ่งกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ดังตารางที่ 5.4-5.5

ตารางที่ 5.4 ตารางแสดงประเพณีไทใหญ่และพื้นเมืองในอำเภอปาย ปางมะผ้า และขุนยวม

เดือนปฏิทิน	ลำดับเดือนไทใหญ่	ประเพณี	ลำดับเดือนคนเมือง	ประเพณี
มกราคม	2 (ก้า)	ทำบุญกับพระที่เข้าปริวาสกรรม (ทำข้าวปุกถวายพระและแจก) เลี้ยงเจ้าเมือง (เฉพาะปางมะผ้า)	4	ทำทานข้าวใหม่ เฝ้าหัวพระเจ้า (สี่เป้ง)
กุมภาพันธ์	3 วันมาฆบูชา	หลั้วข้าวห่ากั้ว หอมต่อหลวง ก้นตอ (ขอขมา) ถวายไม้ฟัน	5	ไม่มีการทำบุญแต่ชาวบ้าน จะเก็บใบตองตึง
มีนาคม	4	ปอยส่างลอง	6	บวชลูกแก้ว
เมษายน	5	ปอยส่างลอง ปีใหม่ ปอยจำดีทราย ก้นตอ (ขอขมา)	7	บวชลูกแก้ว ปีใหม่เมือง เลี้ยงผีบรรพบุรุษ สืบชะตาบ้าน
พฤษภาคม	6 วันวิสาขบูชา	ถวายข้าวมรูปายาส หอมต่อหลวง จุดบอกไฟ ปอยจำดีทราย	8	ปอยน้ำ (เริ่มตีฝายเตรียมทำนา)
มิถุนายน	7	เลี้ยงผีเจ้าเมือง ทำบุญหมู่บ้าน/วานปะลึก เตรียมที่นา-ตีเหมืองฝาย	9	เลี้ยงเจ้าเมือง เลี้ยงบ้าน และ ผีเฮือน(ปู่ย่า) เลี้ยงผีฝาย
กรกฎาคม	8 วัน อาสาฬหบูชา- เข้าพรรษา	ปอยจำก๊ะ/มวโย	10	เข้าพรรษา
สิงหาคม	9	ปอยจำก๊ะ/มวโย	11	-
กันยายน	10	หอมต่อหลวง ปอยจำก๊ะ/มวโย	12	ตานก้วยสลาก

เดือนปฏิทิน	ลำดับเดือนไทใหญ่	ประเพณี	ลำดับเดือนคนเมือง	ประเพณี
ตุลาคม	11 ออกพรรษา	ปอยจำเื้อ/มวอโย ปอยออกหว่า(ออกพรรษา) การบูชาของพารา กั้นตอ (ขอขมา) แห่เต็นเฮง/ดับไฟเทียน-อ่องจ็อค แสนหอมโก่จา	1 (เกียง)	ออกพรรษา (ภาคหลู่)
พฤศจิกายน	12	ปอยหลู่สว่างกานคำ (ระหว่างการฟื้นฟูในปาย) ปอยเขาวงกต	2 (ยี่)	ถวายทานผ้าเหลือง ยี่เป็ง ปลอຍໂຄມ แข่งบอไฟ (บั้งไฟ)
ธันวาคม	1 (เก็ง/เจ็ง)	ทำบุญถวายข้าวใหม่-กานหอมอู่	3	-

ตารางที่ 5.5 ตารางแสดงประเพณีของปกากะญอ ลาหู่แดง ลีซู และจีนฮ่อในอำเภอปาย ปางมะผ้า และขุนยวม

เดือน	ปกากะญอ		ลาหู่แดง	ลาหู่ดำ	ลีซู	จีนฮ่อ	ม้ง
	เดือนปกากะญอ	ประเพณี					
ม.ค.	12 (เต่อเล/ตะเล)	-	วันปีใหม่	-	-	วันปีใหม่	วันปีใหม่
ก.พ.	1 (ทีแพะ)	ประเพณีมัดมือ “กี้จี้” (ปีใหม่)	งานขึ้นปีใหม่ “เขาะจ่า” (พุทธ)	งานกินวอ หรืองานขึ้นปี ใหม่	งานกินวอ/ งานขึ้นปีใหม่ “กูเซี่ยะ”	วันตรุษจีน	-
มี.ค.	2 (ทีคุ)		-		-	-	-
เม.ย.	3 (ลาเซอ)	-	สงกรานต์ ก่อเจดีย์ทราย (พุทธ)		-	ไหว้สุสาน บรรพบุรุษ “วันเซ็งเม้ง”	-
พ.ค.	4 (เดะยา)	เลี้ยงผีฝ่าย	-	-	-	-	-
มิ.ย.	5 (ลานุย)	-	-	-	-	ไหว้ศาลเจ้า พ่อเจ้าเมือง	-
ก.ค.	6 (ลาเคาะ)	ประเพณีมัดมือ เล็ก	-	-	-	-	-
ส.ค.	7 (ลาคุ)	-	-	-	-	วันสารทจีน	-
ก.ย.	8 (ซิหมื่อ)	การไหว้ผี (ช่วงเก็บเกี่ยว)	-	กินข้าวใหม่	-	เทศกาลไหว้ พระจันทร์	-
ต.ค.	9 (ซิซา)	การกินข้าวใหม่	วันออกพรรษา (พุทธ)	-	-	-	-

เดือน	ปกากะญอ		ลาหู่แดง	ลาหู่ดำ	ลีซู	จีนฮ่อ	ม้ง
	เดือน	ประเพณี					
			การถวายผล หั่วปี (คริสต์)				
พ.ย.	10 (ลานอ)	-	กินข้าวใหม่	-	-	ประเพณีการ ไหว้บรรพ บุรุษ	-
ธ.ค.	11 (ลาปรีอ)	คริสต์มาส (คริสต์)	คริสต์มาส (คริสต์)	-	-	-	-

หมายเหตุ: ประเพณีใหม่ของปกากะญอ ลาหู่ และลีซูจะเลือกทำในเดือนใดเดือนหนึ่งซึ่งต้องดูวันเวลาที่แน่นอนจากผู้นำความเชื่อหรือผู้นำทางศาสนาของแต่ละกลุ่ม

5.2.2.1 ไทใหญ่ในปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม

จากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันยาวนานของไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอนที่ผ่านการเมืองการปกครองและการผลักดันข้ออ้างระหว่างล้านนา สยาม พม่า อังกฤษ และไทย มาโดยตลอดทำให้การรักษาความเป็นไทใหญ่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ปรากฏในงานประเพณีต่างๆ มีความแตกต่างกันในรายละเอียดและปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานพิธีกรรมตามความเหมาะสมของพื้นที่ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

กลุ่มไทใหญ่ที่สามารถสืบย้อนประวัติเก่าแก่ที่สุดคือในอำเภอปายเมื่อประมาณ 600-700 ปีมาแล้ว ได้มีการอพยพโยกย้ายกลุ่มมาจากรัฐฉานในพม่า ซึ่งเป็นแคว้นของคนไทใหญ่ที่มีเจ้าฟ้าปกครองดินแดน มีทั้งที่มาจากเมืองใหญ่ เช่นเมืองแสนหวี สีป้อ ล้ายจั่ว หมอกใหม่ เมืองปัน และเชียงตุง และเมืองเล็กมีฐานะเท่าเทียมกับอำเภอ เช่น ลางเคอ (ภายใต้การปกครองของเมืองหมอกใหม่) บ้านนาหลวง เป็นต้น ซึ่งเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของรัฐฉานติดกับเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน และในระยะ 70-80 ปีที่ผ่านมาคนไทใหญ่ยังคงมีการอพยพเข้ามาจากเมืองเวียงแหง อำเภอเชียงหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทใหญ่ที่หนีภาวะสงครามมาจากพม่า เช่นเดียวกันแต่ได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ใกล้กับด่านแนวเขตชายแดนบ้านหลักแต่ง ก่อนที่จะมีการโยกย้ายไปแสวงหาที่ทำกินร่วมกับคนไทใหญ่พื้นที่อื่นๆ ตามความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือการชักชวนของเพื่อนบ้าน รวมถึงการขยายชุมชนของคนไทใหญ่ที่อยู่ในปายอย่างถาวรไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ อย่างเช่นบ้านตาลเจ็ดคั่นเป็นชุมชนขยายจากเวียงเหนือและมีคณะศรัทธาเดียวกับวัดโป่ง เป็นต้น สำหรับในอำเภอขุนยวม มีการกล่าวถึงการอพยพมาจากพม่าตั้งแต่สมัยขานกะเล และผู้คนมาจากเมืองจ๋ามก้า ครอบครัวเลี้ยงช้างลากไม้ที่มาจากเมืองนายน เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่นักคนเผ่าคนแก่ของขุนยวมมักกล่าวถึงปู่ตาชายที่อพยพมาจากรัฐฉานและเรียกว่าเมืองนอกหรือฝั่งพม่ามากกว่าจะมีการระบุชื่อเมืองที่แน่นอน

ในขณะที่ อำเภอปางมะผ้า เป็นอำเภอที่มีอายุของชุมชนไทใหญ่น้อยที่สุดที่บ้านแม่ละนา มีชายแดนติดกับดอยไตแลง ฐานที่มั่นสำคัญของเจ้ายอศึกแห่งกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ (SSA) การอพยพของผู้คนจากผลกระทบเรื่องสงครามเป็นสาเหตุสำคัญเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ได้มีบรรพบุรุษคนไทใหญ่จากฝั่งพม่าที่เข้ามาจากบ้านหนองปะหล่ำ ซามู นามักดี ลางเคอ¹⁸¹ และมาจากพื้นที่ที่เรียกรวมๆ อยู่ในเมืองปันและเมืองหมอกใหม่

¹⁸¹ อุดมลักษณ์ สุนทรกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง (เล่มที่ 6: การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี). เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

และมีระลอกของคนไทใหญ่ในรอบ 40-50 ปี มาจากภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น บ้านน้ำกวด บ้านไม้สูง บ้านแม่มาเต็ง และการเคลื่อนย้ายภายในปางมะผ้าเอง เช่น บ้านไม้ลัน ปางคาม หนองหอย ห้วยน้ำโป่ง เป็นต้น

นอกจากคนไทใหญ่ที่ตั้งรกรากถาวรและมีประวัติศาสตร์ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยแล้ว ยังมีคนไทใหญ่กลุ่มใหม่ที่เพิ่งข้ามเขตชายแดนไทย-พม่าทั้งแบบถูกกฎหมายและลักลอบเข้าเมืองด้วยเส้นทางเดินเท้า ตามแนวเทือกเขารอยต่อแม่ฮ่องสอน-พม่า คนไทใหญ่ที่กลายเป็นคนท้องถิ่นในเมืองไทยจะเรียกกลุ่มคนเหล่านี้ว่า ไตนอก โดยมีลำดับและสถานะเป็นรองคนไทใหญ่ท้องถิ่นทั้งการยอมรับภายในชุมชนและกฎหมาย แม้ว่าจะเข้ามาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐานจนถึงรุ่นหลานแล้วก็ตาม

5.2.2.2 สภาวะการณ์ของประเพณีไทใหญ่

ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาพุทธเป็นสายสัมพันธ์ที่ทำให้ชาวไทใหญ่แต่ละพื้นที่สามารถรวมกันเป็นกลุ่มได้อย่างเหนียวแน่น และเชื่อมโยงความเป็นไทใหญ่ระหว่างกันไว้ได้อีกชั้นหนึ่งนอกเหนือจากระบบเครือญาติเหมือนกันทุกอำเภอและยังเชื่อมโยงเครือข่ายความสัมพันธ์นี้ไปยังต่างอำเภอและนอกพื้นที่แม่ฮ่องสอนอีกด้วย โดยในสายของความเป็นไทใหญ่จากพม่าในรุ่นบรรพบุรุษที่แตกกลุ่มออกไปยังที่ราบต่างๆ มีรายละเอียดในแต่ละประเพณีดังนี้

ก. ประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นกำหนดการที่จะประกอบพิธีทำบุญครั้งใหญ่ในรอบปี ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและออกพรรษา

1) วันมาฆบูชา (เดือน 3)

เดือนนี้เป็นเดือนที่มีวันสำคัญทางศาสนาคือวันมาฆบูชา (วันขึ้น 15 ค่ำ) ชาวไทใหญ่ถือว่าเป็นวันสำคัญที่จะประกอบประเพณีห่อข้าวห่อกล้วย ชาวไทใหญ่จะนำข้าวเหนียว มะพร้าว และน้ำอ้อย มารวมกันที่วัด ร่วมกันกวนข้าวเหนียวสุกกับน้ำอ้อยจนเสร็จเป็นขนมข้าวห่อกล้วย เป็นขนมพื้นเมือง โรยหน้าด้วยมะพร้าวขูดแล้วนำไปแจกให้กับเพื่อนบ้านในตอนเย็นและเก็บไว้ถวายวัดในตอนเช้า และมีพิธีกันตอขอขมาต่อคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนและพระภิกษุสงฆ์ที่วัดของลูกหลานชาวไทใหญ่ในอำเภอปางมะผ้า

และการทำบุญถวายกองโหล คือการถวายไม้พินในหน้าหนาวในวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 3 ซึ่งมีมูลเหตุมาจากความหนาวเย็นในช่วงฤดูการนี้ ซึ่งปัจจุบันประเพณีนี้ได้ลดความสำคัญลงและได้หายไปแล้วในทุกอำเภอเนื่องจากการเข้ามาของไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ

2) วันวิสาขบูชา (เดือน 6)

เดือนนี้มีงานทำบุญวันวิสาขบูชา ตอนเช้าจะมีการถวายข้าวสุกปายาส (ขอมต่อหลวง) จำนวน 49 ก้อน รวมทั้งมีการก่อและถวายเจดีย์ทรายที่วัด เมื่อเสร็จพิธีจะมีการจุดบอกไฟหรือบั้งไฟขนาดเล็กเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลฝนตกลงมาในฤดูกาลเพาะปลูกข้าวที่จะเริ่มต้นในเดือนถัดๆ ไป และเป็นช่วงเดือนที่ต้องมีการเตรียมผืนดินที่นาและทำกิจกรรมในภาคเกษตรจนอาจไม่มีเวลาสำหรับงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และเตรียมการมากมายนัก

3) วันอาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา (เดือน 8-11)

เดือนนี้มีการทำบุญวันอาสาฬหบูชา เป็นและเดือนเริ่มต้นของการเข้าพรรษา ตลอด 3 เดือน ชาวไทใหญ่จะไม่ประกอบงานบุญใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ตลอดจนผู้ที่สนใจปฏิบัติธรรมจะไปจำศีลที่วัดเฉพาะช่วงวันพระ ตลอด

เข้าพรรษา ดังนั้นจึงมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งยังคงพบที่อำเภอขุนยวม ปอยจำเก๊ะ หรือมวยโอย คือการถวายอาหาร พระภิกษุและเลี้ยงอาหารผู้ที่ไปจำศีลที่วัดในตอนเช้าของวันพระ โดยจะทำในช่วงเข้าพรรษาวันใดก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะทำหลังจากวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ไปแล้ว 1 วัน แต่บางปีก็อาจไม่มีเลย การทำทานอาจจะมีเจ้าภาพเพียงคนเดียวหรือรวมกลุ่มกันก็ได้ นอกจากนี้ในพรรษายังมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกัน เช่น *ซอมต่อหลวง* (เดือน 10) จะมีการทำบุญถวายข้าวมธุปายาส ชาวบ้านจะนำขนม ผักและผลไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วช่วยกันแกะสลัก ตกแต่ง เติร์มของไว้ในตอนค่ำและพอถึงเช้ามีคของวันขึ้น 15 ค่ำ ก็มาช่วยกันนั่งข้าวสำหรับถวายพระพุทธรเจ้า นำข้าวเหนียวที่สุกแล้วผสมกับน้ำมันและเนย แล้วนำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ น้ำหนัก เท่าๆ กันทุกก้อน ในอดีตนั้นคนที่ จะนั่งข้าว ปั้นข้าว และเตรียมกับข้าวสำหรับถวายพระพุทธรเจ้าในงานซอมต่อหลวงนั้นจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ ปัจจุบันที่ปายและขุนยวมจะใช้คนแก่หรือบุคคลใดก็ได้ แต่ที่บ้านถ้ำลอดอำเภอปางมะผ้ายังคงใช้เด็กหนุ่ม-เด็กสาวบริสุทธิ์ และห้ามไม่ให้มีการพูดคุยขณะนั่งข้าวด้วย

4) ออกพรรษา (เดือน 11)

ประเพณีออกพรรษานับเป็นประเพณีใหญ่ของคนไทใหญ่และมีประเพณีปลีกย่อยเนื่องในงาน ออกพรรษาเป็นจำนวนมาก ได้แก่ *ปอยออกหว้า* คือการทำบุญในวันออกพรรษา ในช่วงนี้แต่ละบ้านจะทำ จองพารา ลักษณะเป็นหิ้งส่วนยอดเป็นทรงปราสาททำจากไม้ไผ่สานและกระดาษสี มุมสี่ด้านจะมีมดด้วยด้นกล้วย ดั้นอ้อยและรวงข้าว ด้านใต้ของพาราจะแขวนขนมและพืชผลที่ได้จากการเพาะปลูกไว้เพื่อรับเสด็จของ พระพุทธรเจ้าลงมาจากสวรรค์เพื่อโปรดพระบิดาและพระมารดา แล้วลงมาบนโลก สัตว์ทั้งหลายยินดีและต้อนรับ พระพุทธรเจ้า พอเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการทำบุญตักบาตรใหญ่ อุบาสกอุบาสิกาที่ได้อุยถือศีลที่วัดก็จะลาพรรษา โดยการทำบุญ ในอดีตนั้นจะมีการแห่ก แห่โต มีงานรื่นเริงที่วัด แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว และในช่วงออกพรรษานี้ คนไทใหญ่จะมีพิธี *กันตอและทำขนมเทียน* เหมือนประเพณีสงกรานต์ (เดือน 5) ซึ่งในอำเภอขุนยวมจะมีการตัก บาตรด้วยข้าวสารและขบวนแห่ของพราหมณ์หน้าแถวของพระภิกษุ และพบว่าบ้านเรือนในขุนยวมมีการตั้งบูชา จองพารามากกว่าพื้นที่อื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน

แฮนซอมโก้ว คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วภายในครอบครัว จะจัดได้ 2 ช่วง คือ ช่วงขึ้น 1 ค่ำ ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 14 หรือ 15 ค่ำ เดือน 11 เชื่อว่า ช่วงเวลานี้ประตูนรก โลก และสวรรค์จะเปิดพร้อมกัน การทำบุญให้ญาติที่ตายไปภายในรอบปีที่ผ่านมาจะได้บุญ เต็มที่ทั้งผู้ทำและผู้รับ สิ่งสำคัญที่จะต้องถวายให้กับพระภิกษุในงานนี้คือ หนังสือธรรมไทใหญ่หรือลิกสุตตะ และคำข่อนที่ทำจากกระดาษ ผ้า ไม้ กระจก และสังกะสีฉลุ และท้ายของประเพณีออกพรรษาในอำเภอปางมะผ้า และขุนยวมยังมีประเพณีดับไฟเทียนหรือปอยอ่องจ๊อด

ข. ประเพณีสำคัญอื่นๆ

1) ปอยส่างลอง (เดือน 4-5)

ปอยส่างลองหรือประเพณีการบวชนเณรของเด็กชายชาวไทใหญ่ที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป ถือเป็นการสละ โลภีทรัพย์ของพ่อแม่หรือเจ้าภาพ เพื่อสนับสนุนให้บุตรได้มีโอกาสพบกับอริยทรัพย์ในทางพุทธศาสนา จะใช้ เวลาเตรียมการเป็นเดือน และประกอบพิธีบวช 3-5 วัน ระหว่างนั้นส่างลองต้องแต่งหน้า สวมใส่เสื้อผ้า อย่างสวยงามและได้รับการปฏิบัติเหมือนเจ้าชายหรือกษัตริย์ เสมือนช่วงเวลาเสวยราชสมบัติของเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนออกผนวช เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่และรื่นเริงประจำปีของชาวไทใหญ่ในทุกพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีการรวมกลุ่ม

ของหลายชุมชนในอำเภอร่วมกันจัดเป็นงานใหญ่มีสื่อหลายสาขาให้ความสนใจทำการเผยแพร่ออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีการสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในประเทศภายหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลายวาระ

2) วันสงกรานต์ (เดือน 5)

เดือนนี้ถือเป็นเดือนที่เปลี่ยนศักราชใหม่ ตรงกับวันสงกรานต์ปีใหม่ ชาวไทใหญ่ในทุกพื้นที่จะร่วมกันขึ้นจองปีใหม่ คือจัดเตรียมข้าวปลาอาหารและเครื่องไทยทานไปทำบุญที่วัดในวันปีใหม่นี้เช่นเดียวกับคนพุทธภาคอื่นๆ แต่ก่อนหน้านั้นชาวไทใหญ่ทุกบ้านจะทำขนมเทียน(ข้าวมูลห่อ) แบบไม่มีไส้ และมีไส้ (ถั่วลิสง/มะพร้าว/งา) ไว้ที่บ้านและแบ่งไปวัด ตอนเย็นวันสิ้นปีหรือเช้าวันปีใหม่จะเห็นลูกหลานชาวไทใหญ่นำห่อข้าวกับข้าวหรือเครื่องสังฆทาน ข้าวตอกดอกไม้เทียนรูป และขนมเทียนไปก้นตอ(ขอขมา) ญาติผู้ใหญ่และผู้อาวุโสในหมู่บ้านและเจ้าของบ้านก็จะมอบขนมเทียนกลับมาให้เป็นการตอบแทนน้ำใจ

หลังจากตักบาตรตอนเช้าวันปีใหม่ พุทธศาสนิกชนจะกลับมาที่วัดอีกครั้งเพื่อทำบุญ สรงน้ำขอพรพระและขอขมาพระภิกษุสงฆ์ หลังจากนั้นจึงสรงน้ำขอพรจากผู้ใหญ่เป็นลำดับต่อไป ส่วนการรดน้ำสงกรานต์เป็นกิจกรรมของวัยหนุ่มสาวที่มีมาตั้งแต่อดีตหากแต่ไม่มีการสาดน้ำรุนแรงเท่าปัจจุบัน

ช่วงปีใหม่นี้ยังมีการจัดงานปอยจำตี้ชายหรือการก่อกองทรายที่วัด ชาวบ้านจะช่วยกันขึ้นโครงเจดีย์ให้เสร็จก่อนวันปีใหม่ และจะช่วยกันนำทรายมาก่อพร้อมตกแต่งด้วยข้าวตอกดอกไม้และธูปเทียน ทรายเหล่านั้นมักจะขนขึ้นมาจากแม่น้ำที่อยู่ใกล้ เช่น น้ำปาย น้ำยม หรือน้ำนาง หลังจากนั้นก็ทำพิธีถวายเจดีย์ทราย

3) ไหว้เจ้าเมือง และทำบุญหมู่บ้าน (วานปะลึก) (เดือน 7)

เดือนนี้ชาวไทใหญ่ว่างเว้นจากงานบุญประเพณี เพราะแต่เดิมชาวนาจะเริ่มเตรียมดินนาสำหรับการเพาะปลูกข้าว พร้อมๆ กับการตอกฝายทำเหมือง ขุดร่องร่อนน้ำ จึงไม่เวลาจัดประเพณี ประกอบกับเป็นเดือนที่พระสงฆ์ต้องศึกษาคัมภีร์ ชักถามพระธรรมคำสอน ตามที่พระพุทธเจ้าได้เคยใช้เวลาในช่วงเดือนนี้ใคร่ครวญโมกขธรรมโดยเฉพาะหลักปฏิจจสมุปบาทหรือวัฏจักรของสังสารวัฏ จนถึงหลักความจริงแห่งความหลุดพ้น 4 ประการ (อริยสัจ 4)

แม้จะไม่มีประเพณีทางศาสนาแต่ในเดือนนี้ชาวไทใหญ่มักจะประกอบพิธีไหว้เจ้าเมืองและทำบุญรวมของหมู่บ้านหรืองานวานปะลึก โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีสวดพระปริตรและเจริญพระพุทธมนต์สี่มุมเมือง ส่วนชาวบ้านจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อย หิน ทราย พร้อมทั้งไม้ไผ่สานเป็นเครื่องรางทรงแปดเหลี่ยมเรียกว่าตะแหลวมัดใบไม้มงคลกับหญ้าคาเข้าร่วมพิธี หลังเสร็จสิ้นจะนำตะแหลวไปแขวนที่ประตูบ้าน เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าบ้านทำร้ายสมาชิกในครอบครัว

ชาวไทใหญ่ที่ขุนยวมจะนำหินและทรายจากลำน้ำยวมเข้าร่วมพิธีวานปะลึก เพื่อนำไปโรยรอบบริเวณบ้านหลังจากแขวนตะแหลวและห้ามไม่ให้คนในครอบครัวออกจากบ้านในตอนค่ำเป็นอันเสร็จพิธี

4) ปอยหลู่สา่งกานคำ และปอยแขวงกต (เดือน 12)

ปอยหลู่สา่งกานคำ เป็นประเพณีที่ชาวไทใหญ่นำผ้าจีวรไปถวายเจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในชุมชน ในอดีตมีจะขบวนแห่คันสา่งกานพร้อมเครื่องไทยทานอื่นๆ และมีประเพณีสา่งกานกะถิ่ง หรืองานถวายผ้ากฐิน

เหมือนในภาคอื่นๆ ของไทย ปัจจุบันหลายพื้นที่ไม่มีประเพณีนี้แล้ว และในอำเภอป่าก้างมีการฟื้นฟูประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่อีกครั้ง

ปอยแขวงกต (หมากำป่า) เป็นประเพณีที่หาได้ยาก เป็นการทำบุญตักบาตรจัดระหว่างวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 12 - 15 ค่ำ มีการเตรียมงานเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 ชาวบ้านจะช่วยกันทำทางเดินเป็นแขวงกตระหว่างจองพารา 5 หลัง แทนอดีตพุทธเจ้า 5 พระองค์ภายในบริเวณวัด ตลอดจนปอยชาวไทใหญ่จะนำดอกไม้ธูปเทียนมาบูชา และทุกๆ เช้าตั้งแต่ 9 ค่ำ คนไทใหญ่จะร่วมกันทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งไปจนถึง 15 ค่ำ พอเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ ทำบุญตักบาตรถวายข้าวปลาอาหาร หลังเสวยพระและผู้ร่วมงานจะทำพิธีถวายแขวงกต ซึ่งเป็นการจำลองเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าบำเพ็ญทานบารมี ทศชาติ (ชาติสุดท้าย) คือตอนที่พระพุทธเจ้าเสวยสังคร แล้วเข้าไปบำเพ็ญบารมีในแขวงกต หากไม่มีบุญแล้วพุทธศาสนิกชนจะไม่สามารถเดินไปถึงอาสนมของพระพุทธเจ้าได้ เป็นประเพณีที่ยังคงจัดอยู่จนถึงปัจจุบันในพื้นที่อำเภอขุนยวม

สถานการณ์ของการจัดประเพณีต่างๆ ของคนไทใหญ่ใน 3 อำเภอ พบว่าประเพณีหลักและสำคัญ อย่างเช่น วันออกพรรษา วันสงกรานต์ และประเพณีปอยสาบลอง ยังคงมีการจัดอย่างต่อเนื่อง แต่ระยะเวลาและความซับซ้อนของงานขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนในช่วงเวลานั้นๆ

ส่วนข้อปฏิบัติปลีกย่อยของของประเพณีใหญ่ พบว่าในอำเภอขุนยวมและอำเภอปางมะผ้าซึ่งเป็นกลุ่มคนไทใหญ่ที่มีการตั้งถิ่นฐานภายหลังไทใหญ่เมืองปายยังคงมีการรักษาตามธรรมเนียมเดิมที่สืบทอดกันมา เช่น การกันตอในวันสงกรานต์และออกพรรษา การใช้หญิงบริสุทธิ์ในการนึ่งข้าวเหนียวงานหอมต่อหลวง งานปอยแขวงกตซึ่งจัดเพียงแห่งเดียวในพื้นที่วิจัยคืออำเภอขุนยวม เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มคนไตนอกน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่ของประเพณีที่มีความซับซ้อนและปลีกย่อย เพราะเป็นกลุ่มสำคัญที่มักจะเข้าร่วมงานบุญต่างๆ อย่างพร้อมเพรียง โดยเฉพาะในปางมะผ้า รวมทั้งการที่เมืองปายมีอาณาเขตติดกับด่านพรมแดนหลักต่างในจังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นช่องทางการอพยพของคนมาตั้งแต่สร้างชุมชน ทำให้มีคนไทใหญ่ที่รวบรวมจากแคว้นต่างๆ ในรัฐฉานตอนใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง แต่อำเภอปางมะผ้าและขุนยวมมีการเคลื่อนย้ายของคนในระดับกลุ่มและเมืองเล็กๆ ในแคว้นใหญ่ ซึ่งน่าจะทำให้ระดับการรักษาประเพณีไทใหญ่เป็นไปอย่างมีเอกภาพมากกว่าพื้นที่เมืองปาย ซึ่งมีคนจากแคว้นหลากหลายและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้ความเข้มข้นของการปฏิบัติมีน้อยกว่าอีก 2 อำเภอ

นอกจากงานประเพณีจะเป็นแก่นแกนหลักของการแสดงออกถึงความเป็นไทใหญ่แล้ว ยังเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้รักษาขนบธรรมเนียมอื่นๆ ได้อย่างยาวนานนับร้อยปี โดยเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องของเสื้อผ้า ภาษาไต และดนตรี-การแสดงแบบไทใหญ่ที่ปรากฏใน 3 พื้นที่

การแต่งกาย ของคนเผ่าคนแก่ทุกวันนี้ยังแต่งกายอย่างไทใหญ่ ส่วนเด็ก-คนหนุ่มสาวจะแต่งในวันสำคัญทางศาสนา-พิธีการและวันที่โรงเรียน/หน่วยงานระบุให้แต่ง โดยเครื่องแต่งกายของคนไทใหญ่นั้นเดิมคือผู้ชายสวมกางเกงขาสั้นสีเข้มมีช่วงขากว้างคล้ายกางเกงชาวเลหรือกางเกงของคนเมือง เสื้อแขนยาวคอตัวหลวมติดกระดุมแถวหน้าตรง บางคนคาดเอวด้วยผ้าและสวมหมวก ส่วนผู้หญิงเกล้ามวยด้วยดอกไม้ตามฤดูกาล นุ่งโจงกระเบนสูง คาดเข็มขัด สวมเสื้อปกคลุมลายฉลุแขนยาวตัวสั้นติดกระดุมผ่าหน้าเป็นแนวตรงหรือแนวเฉียง ซึ่งเดิมกระดุมจะทำจากอัญมณีมีค่าหรือเงินเป็นการบ่งบอกฐานะของผู้สวมใส่ และสวมหมวกสานปีกกว้าง หัวทรงแหลมสูง เข้าวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณีทางศาสนาพุทธ

ภาษาไต โดยเฉพาะภาษาเขียนมีความสำคัญกับการสืบทอดประเพณี เพราะในงานบุญต่างๆ มักมีการถ่มลูกหรือฟ้งธรรมไทใหญ่เป็นการอบรมและขัดเกลาทางจริยธรรม ส่วนภาษาพูดใช้สื่อสารระหว่างกันในกลุ่ม

และต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในรุ่นผู้ใหญ่ กลุ่มเยาวชนถึงวัยทำงานจะใช้ภาษาพื้นเมืองหรือภาษาไทยกลางมากขึ้นตามระบบการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีคนจากทั่วทุกถิ่นไปอาศัยอยู่ร่วมกัน แต่พื้นฐานภาษาไทยใหญ่ยังคงใช้กันภายในครอบครัว

ดนตรี-การแสดงแบบไทใหญ่ มักจะหาชมได้ในงานประเพณีที่มีทั้งเรื่องของพิธีกรรมและความบันเทิงรื่นเริงใจ ทั้งวงดนตรีไทใหญ่และคณะการแสดงจำไต สร้างความสนุกสนานดึงดูดความสนใจและชักชวนให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ให้มาร่วมปฏิบัติด้วยกันโดยไม่มีการแบ่งแยก งานบุญหรืองานปอยไทใหญ่แต่ละครั้งจึงจัดขึ้นหลายวัน มีการเลี้ยงอาหารการกินอย่างสมบุรณ์ เพราะตลอดปีชาวไทใหญ่จะมีชีวิตอยู่กับการปลูกข้าวทำเกษตรเมื่อมีงานประเพณีที่มักจะจัดนอกฤดูการทำไร่ทำนาชาวไทใหญ่จึงเต็มอิ่มกับความสุขที่ได้จากการทำบุญและสังสรรค์ร่วมกัน

5.2.2.3 โลกวิทัศน์กับอัตลักษณ์ไดโนนอกเหนืองานประเพณี

ก. ระบบการผลิต

ปัจจัยหลักของการเลือกตั้งถิ่นฐานของคนไทใหญ่คืออยู่บนที่ราบระหว่างหุบเขา ตามลุ่มน้ำสายหลัก ส่งผลให้แต่ไหนแต่ไรมาคนไทใหญ่มีอาชีพหลักคือเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าวแบบนาดำและมีภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในการทำชลประทานทดน้ำเข้าที่นา แตกต่างจากกลุ่มคนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ที่ปลูกข้าวไร่บนที่เนินเขา ลาดชัน ข้าวเจ้าจึงเป็นอาหารหลักที่จะปลูกเพื่อบริโภคตลอดปี ดังนั้นในทุกงานประเพณีข้าวจะถูกใช้ในการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระและพ่อสืลแม่สืล¹⁸² เพื่อทำนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนาเหมือนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่ในบางประเพณีเช่น ประเพณีการทำข้าวปุกถวายพระ ประเพณีหลั้วข้าวหย้า การถวายข้าวรูปยาสา ฯลฯ จะใช้ข้าวเหนียวเป็นอาหารพิเศษเฉพาะใช้ในงานบุญนั้นๆ เหมือนกับที่ชาวปกากะญอทำข้าวปุกในวันมัดมือ รวงข้าวและข้าวตอกยังใช้เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และสิ่งมงคลประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกจากจะมีประเพณีทางศาสนาแล้ว การทำไร่ทำนาของคนไทใหญ่ยังเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดวัฒนธรรมการเคารพและขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเก็บเกี่ยวผลผลิต และการไหว้ผีด้วยเช่นกัน

การทำนาดำเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่นักมานุษยวิทยา¹⁸³ จำแนกคนไทใหญ่ออกจากคนกลุ่มอื่นๆ ในรัฐฉาน แต่ในแม่ฮ่องสอนต้องใช้อัตลักษณ์อื่นๆ ประกอบด้วย เพราะปกากะญอบางพื้นที่ เคยเรียนรู้การทำนาดำกับคนไทใหญ่ที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน และอาจใช้อธิบายความเป็นไทใหญ่กับคนรุ่นปัจจุบันที่บ้านถ้ำลอดได้ไม่ผิดนัก เพราะในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา กระแสการท่องเที่ยวในโลกของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีผลในระดับชุมชนที่ทำให้วิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมค่อยๆ เปลี่ยนไป คนไทใหญ่บ้านถ้ำลอดหลายครอบครัวละทิ้งการปลูกข้าวหันมาให้บริการนำเที่ยวถ้ำน้ำลอดเป็นอาชีพหลัก คนปลูกข้าวทำไร่ทำสวนส่วนใหญ่กลายเป็นคนไทใหญ่ที่เพิ่งจะข้ามมาจากฝั่งพม่า(ไดโนอก) คนเหล่านั้นไม่มีบัตรหรือสิทธิรับรองการเป็นพลเมืองจากประเทศไทย เมืองปายก็เช่นเดียวกันแต่มีระดับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงกว่าเพราะผืนนาได้ถูกเปลี่ยนโฉมหน้าให้เป็นที่พักรับรองนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ กัน ส่งผลให้ที่ดินมีค่ายิ่งกว่าทองในระยะ 5-10 ปีที่ผ่านมา แม้กระนั้นคนไทใหญ่ก็ยังคงเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามประเพณีไม่ว่าระบบการผลิตจะเปลี่ยนไปไกลเท่าใด

¹⁸² คนเผ่าคนแก่ที่จำสืลนอนวัดในวันพระ

¹⁸³ Edmund Leach . Political System of Highland Burma. London: London School of Economic and Political Science. 1954. อ้างใน วันดี สันติคุณเมธี, อ้างแล้ว.

ข. วิถีชีวิต

เมื่อการทำงานเก็บข้อมูลโครงการฯ ตรงกับงานประเพณีของคนไทใหญ่ผู้วิจัยพบว่าในช่วงเวลาที่คนในชุมชนมีความสุข นับว่าเป็นความสุขที่ได้โดยตรงจากการทำบุญทำทานในงานบุญของพุทธศาสนิกชน และเป็นความสุขที่ได้รับจากคนในชุมชน (กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างกลุ่มที่มีความสัมพันธ์มาอย่างยาวนาน) มาพบปะพูดคุยระลึกถึงความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตเรียบง่ายดีงามในช่วงเวลางานประเพณีเดียวกันในอดีต และยังสุขใจเมื่อมีคนนอก (นอกทั้งวัฒนธรรมและท้องถิ่น) แสดงความต้องการที่จะเรียนรู้ถึงสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง มีความภาคภูมิใจตัวตนฉายชัดอยู่ในแววตาและการกระทำ

ความมั่นใจใบบ่ออ้อมอรัยเอื้อเพื่อแผ่ของคนไทใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในนิยายส่วนตัวและการจัดงานบุญยังช่วยให้ภาพลักษณ์เมืองแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ จนกลายเป็นสิ่งดึงดูดคนภายนอกได้ในกระแสธุรกิจการท่องเที่ยวที่ถาโถมเข้ามานับจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ธุรกิจอื่นๆ ที่ต้องพึ่งพิงกับระบบเศรษฐกิจโลกพากันล้มลุกคลุกคลานจนต้องหันมาพึ่งพิงตนเองตามกระแสพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่เป็นอยู่ จึงต้องนำออกมาใช้

ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อระลึกถึงความงดงาม ความสุข และความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่อดีต ไม่เว้นแม้แต่อำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม ในอำเภอปายมีการสร้างศูนย์วัฒนธรรม พื้นฟูการสืบชะตาแม่น้ำปาย ในอำเภอขุนยวมมีการสนับสนุนและพื้นฟูงานปอยบางงาน ที่แสดงความเป็นไทใหญ่แบบดั้งเดิมผ่านการจัดประเพณีตรงตามระเบียบแบบแผน พื้นฟูการทำอาหารและขนมแบบดั้งเดิม และในอำเภอปางมะผ้า มีการพื้นฟูและส่งเสริมการแสดงคณะजादไตในงานบุญต่างๆ แต่ในทางกลับกันถ้าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับจากเจ้าของวัฒนธรรมให้มีการสร้างหรือพื้นฟู ก็อาจเป็นสิ่งที่ประดิดฐ์ทางวัฒนธรรมที่ไม่ยั่งยืน ดังนั้นประเพณีและภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ได้และมีการพื้นฟู มาจากปัจจัยภายในกลุ่มชาติพันธุ์และเหตุผลเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้ที่มีความสำคัญเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปการปรับเปลี่ยนหรือรื้อฟื้นของคนไทใหญ่ที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากทางภาคใต้ของภูมิลานสู่ปาย ปางมะผ้า และขุนยวมมีเหตุผลแตกต่างกับไทใหญ่ที่บ้านเปียงหลวงจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งนับเป็นเมืองหลวงของไทใหญ่ที่อยู่ในประเทศไทย ที่ต้องใช้อัตลักษณ์ไทใหญ่ต่อสู้กับการผลักดันอำนาจระหว่างรัฐไทยและพม่า แต่ไทใหญ่ในพื้นที่วิจัย 3 อำเภอ ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ อาจต้องต่อสู้กับการยอมรับให้เป็นคนไทยในช่วงแรกจนได้รับความสำเร็จจนส่งผลให้มีความพยายามจะส่งเมืองแม่ฮ่องสอนและวัฒนธรรมประเพณีไทใหญ่เป็นตัวแทนของไทยเพื่อเป็นมรดกโลก และต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ต้องดำรงอยู่อย่างเป็นตัวเองและผลิตวัฒนธรรมที่แตกต่างออกมาขายไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของสินค้าท้องถิ่น ประเพณีประจำปี หรือทิวทัศน์ของชุมชนทั้งกายภาพ(บ้านเรือน วัฒนา) และธรรมชาติ แต่ท้องถิ่นยังคงเป็นผู้เลือกจะทำเพื่อแสดงความเป็นไทใหญ่ การรักษาประเพณี ไว้มากกว่าเพื่อการท่องเที่ยว

5.3 สรุป

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการตั้งถิ่นฐานบนที่ราบประกอบด้วยกลุ่มหลักคือไทใหญ่และคนเมือง มีอายุเก่าแก่ตามหลักฐานทางเอกสารและประวัติศาสตร์บอกเล่ามาตั้งแต่ 700 - 300 ปีมาแล้ว ส่วนกลุ่มคนบนพื้นที่สูงที่มีการตั้งถิ่นฐานแรกสุดคือปกากะญอมีอายุของชุมชน ประมาณ 100 ปี และกลุ่มชนบนพื้นที่สูงกลุ่มอื่นๆ มีการตั้งถิ่นฐานในระยะเวลา 30-50 ปีมานี้เอง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีการรวมกลุ่มในระดับเครือญาติและเคลื่อนย้ายหมุนเวียนตามพื้นที่เกษตรกรรมทุกๆ รอบ 5 - 10 ปี เพื่อสร้างสมดุล และปรับความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน ดังนั้นจึงไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป และมีข้อบังคับทางกฎหมายเรื่องที่ดินทำกินจึงเริ่มตั้งหมู่บ้านถาวรจนมาถึงปัจจุบัน ทำให้กลายเป็นหมู่บ้านที่มีอายุน้อยกว่ากลุ่มที่มีการตั้งชุมชนก่อนข้างถาวรอย่างไทใหญ่หรือคนเมือง

ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มคนปกากะญอทั้ง 3 อำเภอ ที่มีการนับถือความเชื่อดั้งเดิมหรือผีบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานในสายตระกูลฝ่ายหญิงมาสู่การนับถือพระพุทธศาสนาและการรับเชื่อศาสนาคริสต์เพราะปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและความเกรงกลัวต่อการเลี้ยงผีต่อไปจะเกิดความเสียหายเพราะความผิดพลาดในขั้นตอนของพิธีกรรม และการรักษาอัตลักษณ์ของคนไทใหญ่ใน 3 พื้นที่ ที่ยังคงมีประเพณีต่างๆ แสดงตัวตนในความเป็นกลุ่ม เมื่อมีการอพยพมาจากเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน และเป็นหลักฐานยืนยันถึงการมีมรดกอดีตที่ยาวนานผ่านกาลเวลาและฟื้นฟูประเพณีบางอย่างเพื่อการต่อสู้กับกระแสโลกร่วมสมัยในปัจจุบัน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

ศิริลักษณ์ กัมทาศรี

การศึกษาด้านมานุษยวิทยาเป็นการสืบค้นและเก็บข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ 3 อำเภอ 18 หมู่บ้าน เพื่อศึกษาในเรื่องของลำดับการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในจังหวัดที่มีความหลากหลายสูง รวมทั้งปรากฏการณ์การปรับตัว/เปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ ทั้งกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่มกัน โดยได้ข้อสรุปดังนี้

6.1 องค์ความรู้

6.1.1 ลำดับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์

6.1.1.1 อำเภอปาย

เป็นอำเภอที่มีพื้นที่มากที่สุด และได้รับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้ามาพร้อมกับกระแสการท่องเที่ยวมากที่สุดในรอบ 10- 20 ปีที่ผ่านมา โดยขาดการทำความเข้าใจและรวบรวมองค์ความรู้ที่ได้รับจากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมากถึง 7 กลุ่ม ประกอบด้วย ไทยใหญ่ คนเมือง ปกาเกอะญอ ลาหู่แดง ลีซู ม้ง และจีนฮ่อ (จีนยูนนาน) ซึ่งการศึกษครั้งนี้ได้รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่-พื้นเมือง ลาหู่แดง ลีซู ปกาเกอะญอ และจีนฮ่อ โดยมีลำดับความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยคือ *ไทยใหญ่และคนเมือง* เป็นกลุ่มที่เข้ามาสร้างให้เกิดเป็นชุมชนแรกเริ่มบนพื้นที่ราบเชิงเขาบ้านเวียงเหนือ เมื่อเมืองขยายลงมาทางเวียงใต้กลุ่มคนจีนมุสลิมจึงได้เริ่มเข้ามาเพื่อการค้าขายกับคนกลุ่มต่างๆ ในขณะเดียวกันพื้นที่สูงรอบๆ ที่ราบแอ่งปายมีกลุ่ม *ปกาเกอะญอ* เป็นกลุ่มที่เริ่มปรับตัวตามสภาพสังคม และอำนาจการปกครองจึงตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร หลังจากนั้นกลุ่ม *ลาหู่แดง และลีซู* เป็นกลุ่มที่เข้ามาตั้งบ้านถาวรในระยะเวลาไล่เลี่ยกันประมาณ 40 ปีมาแล้วหลังจากที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายอยู่โดยรอบปายมาแต่เดิม

6.1.1.2 อำเภอปางมะผ้า

เป็นอำเภอที่มีขนาดเล็กที่สุด และมีที่ราบค่อนข้างน้อยแต่มีความหลากหลายของกลุ่มคนมากที่สุด คือ 9 กลุ่ม ประกอบด้วย ไทยใหญ่ ลาหู่แดง ลีซู ลาหู่ดำ ปกาเกอะญอ พื้นเมือง ม้ง ลัวะ และปะโอ โดยมีลำดับลำดับการตั้งถิ่นฐานของทั้ง 5 กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่วิจัยพบว่า การตั้งชุมชนถาวรแรกเริ่มของปางมะผ้าอยู่บริเวณที่ราบบ้านแม่ละนาของกลุ่มคน *ไทยใหญ่* เมื่อประมาณ 210 ปีมาแล้ว ต่อมากลุ่มคน *ลาหู่แดงและลาหู่ดำ* ที่เคลื่อนย้ายและตั้งชุมชนอยู่บนแนวสันเขาในเขตรอยต่อระหว่างไทยกับพม่าได้เข้ามาปักหลักในเขตประเทศไทยอย่างถาวร รวมถึงกลุ่ม *ปกาเกอะญอ* ที่แม้จะมีอาศัยอยู่ในเขตปางมะผ้ามาตั้งแต่ประมาณ 80 ปีมาแล้ว แต่ได้ตั้งหมู่บ้านเมื่อประมาณ 50 กว่าปีมานี้ *ม้ง คนเมือง และลีซู* เป็นกลุ่มสุดท้ายที่มีการหยุดการอพยพเมื่อประมาณ 35 ปีที่ผ่านมา

6.1.1.3 อำเภอขุนยวม

อำเภอขุนยวมมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์น้อยที่สุดเพียง 4 กลุ่ม คือไทใหญ่ ปกาเกอญอ พื้นเมือง และม้ง โดยมีลำดับการตั้งถิ่นฐานถาวรของกลุ่มคนต่างๆ ในอำเภอขุนยวมเริ่มต้นที่ คือคนไทใหญ่ที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากพม่า มานานกว่า 157-117 ปีมาแล้ว ได้ตั้งบ้านถาวรที่บ้านขุนยวมซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวเริ่มมีกลุ่มคนที่อาศัยบนที่ราบสูงเชิงเขาอย่างกลุ่มปกาเกอญอเคลื่อนย้ายอยู่โดยรอบขุนยวมมาตั้งแต่ 80 กว่าปีมาแล้ว แต่กลับตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรเมื่อ 50 กว่าปีมาแล้ว ก่อนหน้านั้นกลุ่มคนเมืองจากเชียงใหม่เข้ามาอยู่ในเขตเมืองขุนยวมเมื่อ 60 ปีมาแล้ว และกลุ่มใหม่ล่าสุดที่เข้ามาคือ ม้ง ที่มีสาเหตุมาจากขาดแคลนที่ทำกินในพื้นที่อยู่อาศัยเดิมในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา

6.1.2 วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับวิถีชีวิตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีความคล้ายคลึงกันคือพึ่งพิงวิถีธรรมชาติและระบบการผลิตภาคเกษตรกรรมตามฤดูกาล แต่รูปแบบการผลิตต่างกันระหว่างการผลิตบนพื้นที่สูงจะปลูกข้าวไร่และพื้นที่ราบจะปลูกข้าวนาดำ สิ่งที่ทำให้ทุกกลุ่มมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันคือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อที่มีพื้นฐานในการเคารพบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจบันดาลให้มีวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุขและการนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ และลาหู่แดงเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงมานับถือศาสนาคริสต์ทำให้พิธีกรรมความเชื่อเดิมสูญหายไปบางส่วน

6.2 การจัดการและพัฒนา

องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดการความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้เข้าใจในธรรมชาติของวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่จะเอื้อต่อการทำงานภาคสนามของนักวิจัยด้านต่างๆ (โบราณคดี ประวัติศาสตร์ การจัดการ ฯลฯ) ในอนาคต และในขณะเดียวกันอาจเป็นแรงกระตุ้นให้กับเจ้าของวัฒนธรรมในการร่วมกันตรวจทานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สั่งสมมาแต่ละกลุ่มกลุ่มชาติพันธุ์ต่างพื้นที่ (ปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม) และซึ่งอาจนำไปสู่การเป็นการสร้างความเข้าใจและเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยตัดสินใจให้กับองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงนโยบายและการปฏิบัติการจัดการเชิงกายภาพในพื้นที่

บทที่ 7

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ดำรงพล อินทร์จันทร์ รัศมี ชูทรงเดช และศิริลักษณ์ กัญหาศรี

7.1 ปัญหาและอุปสรรค

7.1.1 ข้อจำกัดภายใต้เงื่อนไขและบริบทของเวลา

เนื่องด้วยฐานข้อมูลและองค์ความรู้เบื้องต้นของโครงการวิจัยฯ ตั้งต้นจากปรากฏการณ์อันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่วิจัยเป็นสำคัญ กอปรกับไม่ปรากฏการรวบรวมหรือจัดระบบชุดของความรู้หรือข้อมูลของพื้นที่วิจัยเท่าที่ควร ดังนั้นในการสำรวจหรือทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นจึงไม่อาจจะบรูณาละเอียดในระดับชุมชนในพื้นที่วิจัยได้ และเป็นภาพกว้างในระดับใหญ่ (จังหวัด หรือ ภาพรวมของกลุ่มชน) ดังนั้นเมื่อร่วมกับการทำงานภาคสนามและพบเอกสารหรือวรรณกรรมอันเอื้อประโยชน์ต่องานวิจัยแล้ว แต่ภายใต้เงื่อนไขและบริบทของเวลาในภาคสนามและเอกสารจึงยังไม่อาจประมวลในรายละเอียดได้

ประกอบกับมีการปรับเปลี่ยนคณะทำงานใหม่ ทำให้ทีมวิจัยที่เข้ามารับช่วงต่อต้องทบทวนและประมวลการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาที่ผ่านมา เพื่อทำความเข้าใจและดำเนินต่อได้อย่างสมบูรณ์ ครบถ้วนตรงตามแผนการทำงานที่กำหนดไว้ ซึ่งต้องเสียเวลาส่วนหนึ่งไปการนี้ อีกทั้งการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลให้ครบทั้งสามพื้นที่ต้องใช้เวลาก่อนข้างมากเพราะเสียไปกับการเดินทาง และในแต่ละพื้นที่มักจะเก็บข้อมูลได้เฉพาะบางฤดูกาลและช่วงเวลาของวัน เช่น ฤดูหนาวเป็นฤดูเกี่ยวข้าวนักวิจัยจึงต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ได้เฉพาะในช่วงเย็น หลังจากผู้ให้ข้อมูลกลับจากไร่ นา และเป็นช่วงเวลาสั้นๆ เนื่องจากผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องการพักผ่อนและเตรียมตัวสำหรับการทำงานหนักต่อไปในวันรุ่งขึ้น เป็นต้น

7.1.2 ข้อจำกัดภายใต้เงื่อนไขและบริบทของพื้นที่

ด้วยพื้นที่วิจัยครอบคลุมถึงสามอำเภอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน อันถือเป็นพื้นที่ซึ่งสภาพภูมิประเทศเป็นข้อจำกัดหลักของการเดินทางและทำงานในสนาม นอกจากนั้นแล้วการสัณยระหว่างแต่ละพื้นที่ของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันก็อาจกระทำโดยง่าย ขณะที่กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณีหรือพิธีกรรมของกลุ่มคนมักอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงหรือทับซ้อนกัน จึงเป็นอุปสรรคของผู้วิจัยในการติดตามหรือเข้าถึงอย่างเท่าทัน ขณะที่ผู้ช่วยวิจัยซึ่งมีจำนวนจำกัดพยายามเกาะติดการเก็บข้อมูล และฝังตัวในชุมชน จึงไม่อาจดำเนินเป็นไปตามระเบียบวิธีทางมานุษยวิทยาได้อย่างเต็มที่นัก ขณะเดียวกันด้วยชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทำการผลิตทางการเกษตรซึ่งมีฤดูกาลเป็นสำคัญ จึงทำให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชนไม่อาจสละเวลาให้ข้อมูลได้เท่าที่ควร

7.1.3 ภาษาและการสื่อสาร

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งของการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลก็คือการสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่น จำเพาะภาษาพูดที่ใช้ในการสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มตระกูลภาษาซึ่งแตกต่างกันได้แก่ ภาษาไต (ไทใหญ่) ในตระกูลภาษาไทสาขตะวันตกเฉียงใต้ ภาษาปกากะญอ ลีซู ลาหู่ ม้ง และจื๋นยูนนาน ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (ทิเบต-พม่า) ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชนชาติพันธุ์เหล่านี้ใช้ภาษาพูดในครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ จึงเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกทางด้านประเพณีวัฒนธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง ซึ่งทางคณะวิจัยได้รับความช่วยเหลือจากคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งสามารถเป็นสื่อกลางถ่ายทอดได้ อย่างไรก็ตามในระดับของการแปลความหรือถอดความหมายนั้นๆ อาจมีตกหล่นหรือมีข้อบกพร่องไปบ้าง คณะวิจัยต้องใช้เวลาในการตรวจสอบความถูกต้อง และทบทวนข้อมูลในระดับเบื้องต้นก่อนทำความเข้าใจในการสังเคราะห์ แปลความ เรียบเรียง และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ใน 3 อำเภอ

7.1.4 การปรับเปลี่ยนทีมวิจัยในระหว่างการทำงาน

เนื่องจากการปรับเปลี่ยนทีมมานุษยวิทยา เพราะนักวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาได้รับทุนกาญจนาภิเษกสำหรับการเรียนต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทีมวิจัยทั้งหมด ดังนั้นการทำงานภาคสนามของทีมมานุษยวิทยาจึงทำได้เพียงสองเดือน (มีนาคม-เมษายน) การดำเนินการต่อเนื่องเริ่มต้นใหม่โดยการปรับเปลี่ยนให้นักวิจัยด้านการจัดการเข้ามาทำงานแทนในระหว่างเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 2551 ทำให้ข้อมูลทางด้านมานุษยวิทยาจึงค่อนข้างจะน้อยกว่าส่วนอื่นๆ และไม่สม่ำเสมอเท่าใดนัก

7.1.5 ขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ

ทีมมานุษยวิทยาและการจัดการชุมชนมีลักษณะการทำงานคู่ขนานกันระหว่าง 2 ลักษณะ คือการเก็บข้อมูลด้านมานุษยวิทยา และการจัดการชุมชนที่เน้นเรื่องกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากงานวิจัยสู่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ ซึ่งบุคลากรผู้รับผิดชอบมีจำนวนไม่เพียงพอและขาดประสบการณ์เชิงวิชาการ จนต้องดึงบุคลากรจากทีมวิจัยด้านอื่น (โบราณคดี และประวัติศาสตร์) มาร่วมงาน จนเป็นเหตุให้การวิจัยด้านอื่นล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนด รวมทั้งทีมมานุษยวิทยาฯ เองอาจขาดข้อมูลชุมชนเชิงลึกของในหลายๆ พื้นที่

7.1.6 การปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศและปัญหาสุขภาพ

พื้นที่วิจัยหลายแห่งค่อนข้างห่างไกลและการคมนาคมไม่สะดวกนัก ดังนั้นสาธารณูปโภคประเภทน้ำประปาจึงใช้แหล่งน้ำในหมู่บ้าน ซึ่งสภาพร่างกายของทีมวิจัยไม่คุ้นเคยจึงส่งผลต่อสุขภาพ

สำหรับสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันมากในแต่ละฤดูกาลของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สร้างปัญหาให้กับการทำงานในพื้นที่ เช่น การเก็บข้อมูลที่ผ่านมาอยู่ในฤดูฝนทำให้มีอุปสรรคในการเข้าถึงพื้นที่และสร้างปัญหาสุขภาพให้กับบุคลากรส่งผลต่อระยะเวลาการเก็บข้อมูลที่มีจำกัด และในฤดูหนาวมีสภาพอากาศแตกต่างกันอย่างชัดเจนแบบ ร้อนจัดหนาวจัดส่งผลต่อสุขภาพของทีมวิจัย และคนเฝ้าคนแก่ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยด้วยเช่นเดียวกัน

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

7.2.1 องค์ความรู้

7.2.1.1 การสืบค้นองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยาในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ควรให้ความสำคัญกับการรวบรวมประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของทุกกลุ่มชาติพันธุ์โดยไร้อคติและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ อย่างไม่ตัดขาดจากกันเป็นส่วนๆ เพื่อให้มองเห็นภาพโดยรวมของการเคลื่อนไหวหรือพลวัตของผู้คนในดินแดนที่ต้องใช้ความเข้าใจในวัฒนธรรมการดำรงชีวิต อันเป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างของชาติพันธุ์ แต่ไม่ผิดแผกกันในเรื่องของความเป็นมนุษย์

7.2.1.2 ควรจะรวบรวมและจัดการข้อมูลหรือภูมิปัญญาของหน่วยงานหรือบุคคลที่ศึกษาในพื้นที่แม่ฮ่องสอนให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพราะองค์ความรู้เหล่านั้นจะเป็นฐานที่แข็งแกร่งให้กับการพัฒนาแม่ฮ่องสอนในทุกทิศทางอย่างยั่งยืนที่สุด

7.2.2 บุคลากร

7.2.2.1 บุคลากรเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญยิ่งในการวิจัยเชิงพื้นที่อย่างจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่ว่าจะเป็นคนนอกหรือคนในพื้นที่ ควรจะมีการส่งเสริมหรือสนับสนุน ด้วยการสร้างแรงจูงใจให้กับคนทำงานที่ต้องเกาะติดอยู่ในภาคสนามเป็นเวลานาน ไม่ว่าจะเป็นค่าตอบแทนหรือสวัสดิการก็ตาม

7.2.2.2 การพัฒนาบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์มานุษยวิทยาหรือศาสตร์อื่นๆ ควรต้องเร่งกระทำ เพราะสถานการณ์ปัจจุบันในชุมชนวิชาการยังขาดแคลนนักวิจัยที่สนใจทำงานอย่างจริงจังและจริงจังในพื้นที่ อีกทั้งการใช้ทรัพยากรบุคคลให้เหมาะสมกับลักษณะงานจะทำให้เกิดการพัฒนาความรู้และสร้างงานวิจัยได้ในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ขจักษ์ นุรุษพัฒน์

2533 กลุ่มชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นันทชัย.

ขวัญชีวัน บัวแดง

2539 การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง: กรณีศึกษาหมู่บ้านในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คณะกรรมการสภาพัฒนธรรมอำเภอปาย

2548 โครงการสืบค้นประวัติหมู่บ้านอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน.

จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร

2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการดูแลสุขภาพตนเองของผู้หญิงหลังคลอดชาวลีซู, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฉลาดชาย รมิตานนท์

2541 ไท (TAI). ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

2544 แนวคิดคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไท ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท.

ชันนี่ แคนพงพี

2521 ศึกษาประวัติคริสตจักรกะเหรี่ยงแบบพหุศตวรรษในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศาสนาสตวรรษบัณฑิต สถาบันพระคริสตธรรมแห่งสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย.

ดนัย สิทธิเจริญ

2526 สารทางการศึกษาในกระบวนการส่งลงของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกกระบวน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดวงใจ หล่อธนวิชัย

2550 ทู่น ชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างไทยกับญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิติ ภาวกรพันธุ์

2547 “แปลงความทรงจำ “ไต่” สร้างความเป็น “ไทย””. ความเป็นไทย/ความเป็นไท. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ป้อพอ

2540 ชีวิตข้าปากกะเหรี่ยง: วิถีธรรมชาติของอิสลามบทกวีสูง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี.

ปาริชาติ เรืองวิเศษ

2537 แม่ฮ่องสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี.

พัฒนาสื่อภูมิปัญญาชนเผ่าลีซู เครือข่ายผู้รู้ 6 ชนเผ่า, โครงการ

2545 องค์ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับแม่และเด็กของชนเผ่าลีซู. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

พิสมัย หล่ออริยวัฒน์ และคณะ

2550 รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการวิจัย “แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการจัดการ
ผลิตจากถั่วเหลืองด้วยภูมิปัญญาชาวจีนยูนนานบ้านสันติชล อำเภอป่าใจ จังหวัด
แม่ฮ่องสอน ระยะที่ 1”. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.

เพียงจิต เทียนย้อย

2535 “การเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย”.
วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัศมี ชูทรงเดช และคณะ

2546 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

2550 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

2551 รายงานฉบับสมบูรณ์ฉบับภาษาไทยโครงการจัดการแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่และเพิงผา
ถ้ำลอดในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อ The US Embassy of Thailand.

วรารักษ์ มนต์ไทรเวศย์

2551 รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนใน
อำเภอป่าใจ-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย.

วีระพงศ์ มีสถาน

2542 สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมัย สุทธิธรรม

2530 คนบนดอย "กะเหรี่ยง". กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.

สิทธิพงษ์ ดิลกวนิชย์ และคณะ

2543 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุทัศน์ กันทะมา

2541 การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทใหญ่. ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ

- 2540 **วิเคราะห์ทัศนคติชาวบ้านไท: กรณีศึกษาชาวบ้านไท อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน. แม่ฮ่องสอน: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน โรงเรียนห้องสอนศึกษา.**

สมบัติ นุชนิยม

- 2543 **ความเชื่อพื้นบ้านของชาวลีซู่ในการจัดการป่า: กรณีศึกษาบ้านคอยช้าง จังหวัดเชียงราย. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

อะซามี ฉินหมี

- 2543 **ความซับซ้อนและความลึกลับของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านชีวิตของผู้หญิงลีซูละคนหนึ่ง. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สตรีศึกษา) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

อมรรัตน์ กานต์ธัญลักษณ์

- 2549 **รูปแบบและลักษณะทางดนตรีของเฮตกวามชาวไท จังหวัดแม่ฮ่องสอน(Musical forms and characteristics of Hetkwam songs of Tai people in Mae Hong Son province, Thailand). วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรี) มหาวิทยาลัยมหิดล.**

อารยะ ภูสาหัส และคณะวิจัย

- 2546 **รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำนางน้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.**
- 2547 **โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำนางน้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.**

องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 2538 **หนังสือรายงานประจำปี 2538. เชียงใหม่: คารารัตน์การพิมพ์.**

อรอนงค์ แสนชากุล

- อัตลักษณ์และตัวตนของผู้หญิงลีซู่ 3 รุ่น: กรณีศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงลีซูละคนหนึ่ง. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สตรีศึกษา) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

อุดมลักษณ์ สุนตระกูล

- 2550 **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง (เล่มที่ 6: การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี). เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.**

ภาษาอังกฤษ

Ranald D.

- 1923 **Kariang-History of Karen-T'ai Relations from the Beginning to 1923. Thesis Doctor of Shorck, J. L. and others.**

- 1965 **Minorities Group in Thailand. Washington D.C.: University of U.S. army.**

เว็บไซต์

ข้อมูลทั่วไป: ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=580203>> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551.

รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2551,

<http://www.dopa.go.th/xstat/p5158_01.html> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 28 กันยายน 2552.

เทศบาลตำบลขุนยวม หัวข้อประวัติเทศบาล <<http://www.khunyuam.org/aboutus/aboutus.php>> เข้าถึงข้อมูลวันที่

20 กุมภาพันธ์ 2551.

สารคดีชุด ถิ่นทองของไทย “แม่ฮ่องสอน” หัวข้อ ประชากรและความเป็นอยู่ของชาวแม่ฮ่องสอน.

<http://www.chaiwbi.com/0drem/web_children/2545/m5210/people.htm> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 28 กันยายน 2552.